SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

c. k. wyższego gimnazyum

w

Tarnopolu

za rok szkolny 1888.

W TARNOPOLU.

NAKŁADEM FUNDUSZU SZKOLNEGO.

Z drukarni Józefa Pawłowskiego.

1888.

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

c. k. wyższego gimnazyum

w Tarnopolu

za rok szkolny 1888.

Treść:

W TARNOPOLU.
Nakładem funduszu szkolnego.

Z drukarni J. Pawłowskiego.
1888.

SAPPHO PHAONI.

§. 1.

Quamquam neminem novi, qui *epistulae tenorem et sententiarum ordinem* turbatum atque interruptum contendat eaque de causa epistulae auctoritatem impugnet, tamen aliquot locis verba sententiaeque non tam arte continuatae mihi quidem videntur. Quoniam vero non contendo, totum carmen esse turbatum, sed plurimas eius partes bene inter se nexas colligatasque esse libenter concedo et quoniam non id agitur, ut argumentum totius carminis omni dicendi copia enarretur — neque enim quidquam negotii inest, cum res notae sermone trito dilucide et perspicue exponantur — sed potius id quaeritur, utrum epistula haec Ovidio auctori possit assignari necne: propterea eas partes, quae rem apte continuare videntur, breviter absolvam, in eos vero locos, quibus sententiae commode se excipere non videntur, diligentius inquiram. Eadem etiam de causa hoc loco illas sententias attingam, quae non tam continuatae orationi, quam consilio et proposito carminis amatorii repugnare dicuntur.

Post aptum et vere Ovidianum introitum, quo femina, a qua epistula veniat, indicatur (v. 1—4), statim Sappho suum in Phaonem amorem profitetur, quem poëtico more cum messium agrorumque incendio et cum Aetnae ardore comparat; quem ob amorem nec lyrica carmina pangere potest nec quas antea non sine falsa criminatione amaverat, Lesbiacae puellae iam ei gratae sunt: quae tot amicas diligebat et a tot diligebatur, nunc improbus Phaon unus habet (v. 20). Deinde cur in Phaonem amore exarserit, causam affert, quae tanta eius formositas (facies) et iuventus (apti anni) erat, ut si fidem pharetramque aut cornua adsumeret, manifestus Apollo aut

Bacchus fieret. At si — ita enim Sappho rem longius persequitur — Apollo Daphnen, Bacchus Ariadnen amaverunt, quarum neutra carmina componere docta erat, quanto magis ego tuo amore digna sum, cui musae carmina mollissima suggerunt et cuius nomen per omnes terras celebratur, ut ne Alcaeus quidem, quamvis sublimius sonet, maiorem gloriam habeat. Quodsi mihi natura maligna corporis pulchritudinem denegavit, haec formae dispendia ingenii gloria compenso: parva quidem statura sum, at fama mea per omnes fertur terras, candida non sum, at etiam Andromeda fusca Perseo grata erat et saepe columbae albae copulantur cum versicoloribus et ater turtur ab ave viridi amatur, ceterum si nullam aliam, nisi quae te corporis venustate exaequaverit, diliges, nullam, mihi crede, unquam amabis, nam nullam talem invenies. At ego cum mea carmina legerem, etiam formosa tibi videbar, cum cantarem, furtim me osculabaris, sed tum praecipue tibi grata eram, cum rebus venereis fruebamur: tum tibi placebat mea mobilitas, verba lusibus idonea et languor in corpore post gaudia amatoria (v. 59).

Optime sententias procedere videmus, nisi quod vetustissima excerpta Parisina post v. 32 exhibent ita:

33[1]: nec me despicias si sim tibi corpore parva
34[1]: mensuramque brevis nominis ipsa fero.
33: sum brevis, at nomen quod terras impleat omnes
34: est mihi: mensuram nominis ipsa fero.

Quod utrumque distichon nullo pacto ferri posse mihi quidem videtur, cum et veri dissimile sit, poëtam in duobus proximis distichis pentametros paene eosdem adhibuisse, et prius distichon mendosum sit, quippe in eo de brevitate nominis agatur, etiamsi v. 28 praecesserit:

iam canitur toto nomen in orbe meum.

Si vero corrigamus in: *mensuram brevis corporis ipsa fero*, talis sententia omni sensu careat. Equidem prius distichon a librario quodam, qui genuinum distichon imitando exprimere voluerit, profectum et margini adscriptum, posterius vero inter verba poëtae errore receptum opinor. Quibus duobus versibus eiectis optime se sententiae excipiunt, nam sententia: „ingenio formae damna rependo meae“ optime explicatur his: sum brevis et non candida, at haec corporis damna rependo magna mei ingenii gloria — hac nominis mei gloria me metiaris velim.

Iam hoc loco manifestum nos habere indicium puto, ex quo intellegatur, impii interpolatoris acumen ingenii in nostram quoque epistulam grassatum esse, quare summa quidem cautione et prudentia in recensendo eius textu utendum, at qua in opere omni a parte genuino, non eadem verecundia defendenda esse censeo omnia ea, quibus facile carere possimus, praesertim cum ambitus quoque epistulae solito maior suspicionem moveat, nonnullas eius partes spurias esse posse.

Quare etiam versus 37—40 me non desiderare libere profiteor et librarii studio amplificandorum poëtae verborum adiectos esse suspicor. Verba enim ‚*haec quoque laudabas*' otiosa sunt et ut locos copulent, ideo addita videntur, cum is, qui oscula raptim det, ea laudare iam non opus habeat. Verba *omni tibi parte placebam* codice optimo servata Ovidiani moris non sunt, qui semper: *omni a* vel *ex parte* dicit (Met. IV. 367, IX. 38, X. 374, XI. 490, Rem. 42, 358, F. III. 377, V. 158), quare etiam iis, qui locum Ovidianum esse censent, *omnique a parte placebam* legendum est. Versus: *sed tum praecipue, cum fit amoris opus* vel mediocri ingenio indignus est, cum propter antecedens ‚*laudabas, placebam*' non *fit*, sed praeteritum tempus ponatur necesse sit. Praes. historicum, quod dicunt, hic nullum locum habere posse, manifestum est. Neque *confusa voluptas*, quam lectionem fere omnes codices tuentur, communis consuetudo sermonis esse videtur. Nam *confundendi* verbum et totius loci obscoenitas postulant, ut *voluptatem* metaphorice de genitura hominis, quae confundi potest intellegamus: Plin. 17. 14. 12: profluvium genitale, 22. 22 profluvia geniturae, Cels. 4. 21: nimia profusio seminis. Cum vero neque Ovidius neque ullus alius aequalis scriptor, sed multo posterius Hyginus Astron. 2. 13 et Arnobius 5 p. 158 hac translatione sint usi, non Ovidii, sed interpolatoris vestigia indago. Qui locum spurium esse non concedunt, ii ex uno eodemque recentiore codice Palatino lectionem variantem *consumpta* recipiunt, quae tamen mutatio probabilis esse non videtur, cum Ovidius semper scribat: voluptatem capere, percipere, frui, perfrui, Rem. 413: finita voluptas, nunquam vero: *voluptatem consumere*, quod verbum ei idem est, quod *abuti*, e. g. tempus consumere Met. 2. 575, Am. 2. 10. 37, preces M. 8. 106, Her. 6. 161; Pont. 4. 10. 5: anulus usu consumitur, M. 9. 663: lacrimis suis consumi, Pont. 4. 8. 49; Met. 8. 875, 14. 148: senectute; Ibis 143. Praeter

has orationis difficultates etiam obscoenitas loci impedit, quominus eum genuinum putemus. Nam etsi supra (I. p. 53)[1] in universum docui, heroinas in epistulis amatoribus perfidis etiam obscoenas res, quas cum iis commisissent, in memoriam revocare et Ovidium comicorum commentis obstrictum revera arbitratum esse, vitam Sapphus moresque lascivos fuisse, tamen etiam hoc animadvertendum puto, quo sensu nostra epistula scripta sit et utrum totus eius habitus tantam turpitudinem admittat necne. Iam qui v. 133 perlegerit, persuadebit sibi, poëtriam pudori studere neque impudico ore loqui velle. Denique, id quod nullius momenti non est, facile his verbis carere possumus, quippe quibus omissis continuatio orationis iacturam non faciat et praegressis bene adiungatur v. 51:

nunc tibi Sicelides veniunt nova praeda puellae.

i. e. quam antea tam immodice amasti, nunc deseruisti me et in Siciliam aufugisti, ubi Siculas puellas amabis, quam ob rem Sappho desperata exclamat v. 52:

Quid mihi cum Lesbo? Sicelis esse volo.

i. e. Lesbum patriam relinquam et in Siciliam me conferam. Post haec verba unusquisque se comperturum sperat, quid Sappho in Sicilia factura sit. Pro eo legimus v. 53:

o vos erronem tellure remittite vestra
Nisiades matres Nisiadesque nurus

i. e: nolo Sicelis esse, sed manebo Lesbi, quae sententia prima specie praegressae contraria esse videtur. Equidem inconstantiam et discrepantiam locorum nolo statuere et correctionis figuram rhetoricam inesse libenter concedo, qua Sappho votum suum mutet et melius fore, si sibi a Siculis remittatur Phaon, declaret. Qui tamen transitus ne admodum repentinus videatur, addam, *volo* non significare consilium, quod Sappho ceperit et enixe ad exitum perducere constituerit, sed noto loquendi usu optativi vim habere: velim quidem Sicula esse, at (quoniam id nunc fieri nequit) vos mihi Phaonem remittite neve blanditiae eius linguae vos decipiant, tu quoque Venus consule mihi vati tuae. V. 59 ita est adnectendus, ut ex superioribus interrogatio suppleatur:

numquid Venus mihi, vati suae, consulet?
v. 59: an gravis inceptum peragit fortuna tenorem
et manet in cursu semper acerba suo?

---

1) Program. gimn. Tarnoviensis 1886.

Quam interrogationem cum affirmativum responsum sequatur necesse sit, iam fortunam re vera sibi fuisse in tota vita adversam et mansisse semper in cursu suo acerbam hisce disertis exponit poëtria verbis: sex annos nata patris ossa ante tempus collecta lacrimis conspersi, deinde frater scorti amore victus iacturam rei familiaris fecit cum dedecore iunctam: egenus factus percurrit maria et quaerit male divitias, quas male perdidit, me quoque odio persequitur, quia saepe eum fideliter monui, libertas linguae hoc mihi attulit et mea erga eum pietas. Et tamquam desint, quae me sine fine urgeant, parva filia auget meas sollicitudines. Ultima vero et maxima causa mei maeroris est Phaon dilectus, qui nunc perfide me deseruit, ob quam causam veste vili induor, nullum aurum in capillis meis est, coma non fragrat rore Arabo. Neque tamen huius desultoris oblivisci possum, cum aut natura aut poësi amatoria cor meum molle ingeniumque ad amorem propensum factum sit. Post quae legimus v. 85:

quid mirum, si me primae lanuginis aetas
abstulit atque anni, quos vir amare potest?

quod distichon non recte orationem continuare mihi quidem videtur. Nam verba *quos vir amare potest* postulant, ut *primae lanuginis aetatem et annos* non ad Phaonem, sed ad Sappho referamus eiusque florentem iuventutem intellegamus. Sed in eo ipso multis de causis offendo. Nemo enim ita cogitat et argumentatur: sive natura sive poësi amatoria ingenium meum molle et ad amorem propensum factum est, quid mirum, si me *mea* florens iuventus abstulit, nam tantum abest, ut comperiamus, quid tale Sappho propter ingenium molle et ad amorem propensum faciat, quod non miremur, ut nova causa (i. e. primae lanuginis aetas et anni) adferatur, cur ablata sit. Ingenium Sapphus molle et ad amorem propensum prorsus sufficit, ne miremur, quod ad amorem abrepta sit, nec nova causa allata opus est. Quoniam vero iuventutis mentio facta est, equidem hunc sententiarum ordinem requiro: iam natura ingenium meum molle est et ad amorem propensum, quid igitur mirum, si me *Phaonis* aetas florens abstulit. At tum mutandum est nobis in: *quos virgo amare potest*, id quod metricae leges facere non permittunt. Deinde grammaticae ratio obstat, quominus primae lanuginis aetatem et annos ad Sappho referamus, nullum enim obiectum habemus ex verbo ‚abstulit' aptum, quod semper ita

usurpatur, ut nos aliena virtute vel re, non nostra auferri dicamur, quae virtus vel res obiectum est, ad quod verbi actio dirigitur e. c. Her. 12. 36: abstulerant oculi lumina nostra tui. Rem. 343: auferimur cultu (puellae). Cic. fam. 2. 7. 1: ne te auferant aliorum consilia. Quint. 10. 7. 23; 8. 3. 5. Etiam *lanugo* verius et saepius de puero, quam de puella usurpatur: Ovid. Met. IX. 398, XII. 291, XIII. 754, F. 5. 173, Verg. Aen. 10. 324, Svet. Nero. 34: iuvenis adultae lanuginis, Amm. 31. 10: prima lanugine iuvenis. Denique respiciendae sunt hae res: Sappho eo tempore, quo consuetudinem cum Phaone habuit, in prima iuventute non erat, facit enim v. 70 filiae suae mentionem, v. 33 dicit: *est mihi nomen, quod terras impleat omnes*, id quod in prima iuventute fieri non solet; atque adeo Welcker enumeravit, Sappho tempore itineris sui in Siciliam iam annum 40 agere coepisse. Nec Phaon *vir* dici potest, cum v. 93 adpelletur:

o nec adhuc iuvenis, nec iam puer, utilis aetas.

et *primae lanuginis aetas et anni* optime in eum conveniant propter eundem ipsum versum et propter v. 21: *est in te facies, sunt apti lusibus anni*. His igitur omnibus rationibus, cum *quos virgo amare potest* per leges metricas scribere non liceat, adducor, ut versum mendosum, at non corruptum, sed ab interpolatore additum esse suspicer, qui verba poëtae dilatare voluerit. Nam hoc disticho eiecto sententiae, quae sequuntur a v. 87:

hunc ne pro Cephalo raperes, Aurora, timebam...

optime cum superioribus cohaerent ostenduntque, poëtriae ultimam et maximam maeroris causam semper Phaonem fuisse, qui ne propter formositatem eximiam ab Aurora, Phoebe aut Venere sibi raperetur, semper poëtria timuit vitamque miseram et sollicitam egit; nunc quoque hanc epistulam scribenti lacrimae obortae lituram faciunt (v. 98).

Uberrimas tamen lacrimas profundit poëtria et queritur propterea, quod necopinans a Phaone deserta est, qua re comperta propter subitum improvisumque dolorem adeo attonita et obstupefacta fuit, ut nec loqui nec flere potuerit; postea demum, cum torpor se minuisset, desperationis plena pectus planxit et scissis crinibus misere lamentata est, perinde ac si mater filii funus lugeret. Quamquam hunc eius luctum, cui se tota ante oculos omnium dederat, frater irrisit et maledica lingua per-

strinxit, tamen poëtria palam magna voce ululare non desiit, cum amoris ardor pudorem non reciperet (v. 122).

At nec dormiens Phaonis amati oblivisci potuit, sed etiam in somnis cum eo tamquam vigil cum vigili nugata est et lasciviit, quae tamen omnia plenius enarrare pudor ei non permittit v. 131:

blandior interdum verisque simillima verba
eloquor et vigilant sensibus ora meis:
ulteriora pudet narrare, sed omnia fiunt,
et iuvat et sine te non licet esse mihi.

Hunc locum viri docti varias ob causas impugnant et Ovidio abiudicant e. c. Teuffel [1]) dicit: der Brief der Sappho macht sich durch Carikieren der ovidischen Eigenthümlichkeiten und durch Plumpheit sehr verdächtig z. B. v. 24. 49. 93. 133. 144. 207 ff. At neque hoc loco, nec ceteris a viro litterato vituperatis aut sermonem rusticum aut quae Ovidii sint propria, distorta et depravata esse mihi quidem exploratum est. Birtius l. l. p. 388 addubitat et ridiculam vocat sententiam: *vigilant sensibus ora meis.* Ante omnia monendum est, similem locutionem neque apud Ovidium neque usquam alibi inveniri posse, quae tamen una res discrimen facere non potest, si modo verba explicationem habeant. Loersius commentatur: sensibus meis=animo meo. Sed quid sibi velit: ora vigilant animo meo' non addit. Quod affert Her. 9. 120: *venit ad sensus mollis ab aure dolor*, Pont. III. 4. 36: *excuteret frigus sensibus omne meis*, nihil prodest, nam haec exempla verbum *vigilare* non habent nec nostrum locum explicare possunt. Alii simpliciter quinque sensuum eos, quorum sedes in oribus est, e. c. visum, auditum, intellegunt et explicant: sola ora sensibus vigilant, reliquo corpore sopito. At tum desideremus: ora vigilant sensibus suis non meis, et sensibus suis ablat. instrumenti sit. Mihi vero auctore Propertio 2. 3. 7:

aut ego si possem studiis vigilare severis,
differtur, nunquam tollitur ullus amor.

‚vigilare' idem valet, quod consulere, prospicere, vacare alicui' et sensibus dativus est ex ‚vigilant' aptus, quo modo habeamus: ora consulunt et prospiciunt sensibus meis. *Sensus* autem (Cic. n. d. 3. 13: si voluptatis sensum capit; Cic. am. 8. 27: sensus

1) Hist. litt. Lat. pag 527.

amoris; Cic. de orat. 3. 25: ut oratio sensus, ut dolores habeat) significant *voluptates*, *gaudia*, quae Sappho in somno percepit; quae si ita sunt, illa verba tantundem valent, quod: ora consulunt voluptatibus meis i. e. ora vigilantia proferunt, indicant sensa animi, e. c. dormiens blandior et loquor cum Phaone, ac si vigilem, ut etiam Cic. de or.: *vultus sensus animi plerumque indicat*. Idem vir doctus v. 133: *sed omnia fiunt* propter v. 135: *et omnia secum* vituperat, quod eadem clausula proxime adplicatur; quae tamen repetitio in V. pede magni facienda non est, cum similia non raro occurrant: Her. V. 21: mea nomina fagi, v. 23: mea nomina crescunt; IV. 78: pulvis in ore decet, v. 80: miror in orbe pedes; v. 104: deperit illa semel, v. 106: credulus ille toro; vel etiam III. 117: tenuisse puellam, 118: increpuisse lyram, et saepe ita. Denique sententia: *et sine te non licet mihi esse* in tali summae voluptatis descriptione ieiuna vocatur nec tolerari posse putatur, quare alii, ut sensus fiat obscoenus, legunt: *et siccae non licet mihi esse*, alii *non* in *sic* mutant, quo sententiam acuminis Ovidiani pleniorem fieri arbitrantur. Equidem illam vulgatam optimo codice defensam lectionem amplector itaque explico, ut haec verba clausulam quandam totius loci esse et idem declarare censeam, quod inest v. 80: *et semper causa est, cur ego semper amem*, ita ut ne in somno quidem Phaonis desultoris obliviscar, sed mihi etiam dormienti sine eo non liceat esse. Iam utrum *licet*, an *libet* legatur, parum refert, nisi quod *licet* gravius et fortius est et propter v. 79:

molle meum levibusque cor est violabile telis

fortasse etiam praeferendum. Quae cum ita sint, locus Ovidianus retinendus mihi quidem videtur.

Sappho somno excita queritur, illa somnia amatoria admodum brevia fuisse et tamquam furiis agitata antra et nemora, ubi quondam cum Phaone voluptatis causa ambulabat, percurrit, ut ibi eum inveniat. Cum diu frustra errasset neque eum reperisset, lassa membra humi prostravit. Iacenti in herba Naias, nympharum una, se obtulit et consilium dedit, ut Deucalionis amore Pyrrhae succensi exemplum secuta in Leucadium promunturium proficisceretur ibique de Leucate petra in mare se praecipitaret, quo saltu feliciter dato amoris aestu liberaretur. Quo consilio Sappho uti constituit, nam quidquid futurum sit, melius quam nunc fore sperat, et Amoris et Phoebi, illius loci

patroni, auxilium invocat eique pro salute votiva munera pollicetur (v. 184).

Antequam tamen hoc a Naiade datum consilium perficiat Leucadiique saltus utique periculosi fortunam experiatur, animum Phaonis frigidum hac nostra epistula flectere, omni facundia ad amorem sui revocare et ad reditum adducere vult itaque concludit v. 211: si redire constitueris, noli profectionem differre et me longa mora cruciare, sed solve quam citissime navem: Venus enim praestabit tibi mare pacatum, ventum habebis secundum et cursum felicem, sin autem, quamquam me fuga dignam esse non invenies, in sententia tua perstare nec reverti malueris, at (v. 119:)

hoc saltem miserae crudelis epistula dicat,
ut mihi Leucadiae fata petantur aquae.

Quod ultimum epistulae distichon Heinsius et Bentleyus genuinum non agnoscunt, sed allato Her. XIX. 118 sqq.:

quodsi quam sciero, moriar, mihi crede, dolendo
iamdudum pecca, si mea fata petis.

ubi *fata petere* idem est, quod *mortem oppetere*, affirmant, locutionem: *Leucadiae mortem oppetere aquae* tam esse insolitam, ut nullo pacto Ovidio adiudicari possit. Alii viri docti mutandis verbis locum sanare volunt. Sed, quod pace magnae horum virorum doctrinae liceat mihi dicere, equidem distichon dictione respecta planum et emendatum et quod sensum attinet, adeo aptam et necessariam puto epistulae clausulam, ut ea vix carere possim. Atque primum de morte una et sola, ac si Leucadius saltus nullum alium nisi infelicem eventum habeat, cogitari nequit, cum praecipitantes se dehinc non semper fluctibus obruti vitam amiserint, sed multo saepius periculo feliciter perfuncti amore liberati sint, ut etiam v. 165 sqq. Naias nympha ad audendum illum saltum eo poëtriam cohortatur, quod ei narrat, Deucalionem quoque *illaeso* corpore inde desiluisse amoreque levatum esse. Deinde Sappho vitam amittere nolle docet vocabulum *misera* n. l. et v. 185 et totus locus v. 185—192:

cur tamen Actiacas miseram me mittis ad oras,
cum profugum possis ipse referre pedem?
tu mihi Leucadia potes esse salubrior unda,
et forma et meritis tu mihi Phoebus eris,
an potes, o scopulis undaque ferocior omni,
si moriar, titulum mortis habere meae?

at quanto melius tecum mea pectora iungi,
quam saxis poterant praecipitanda dari!

Si vero hac epistula nihil profecerit nec Phaonem ad amorem sui adduxerit, tum demum se paratam esse dicit ad subeunda illius saltus pericula, non tamen ita, ut nullum alium eventum nisi mortem quaerat et exspectet, cum talis sententia toti loco repugnet neque ulla re suggeratur: poëtriam enim bene sperare posse docet v. 177 sqq.:

. . . aura, subito:
et mea non magnum corpora pondus habent.
tu quoque, mollis Amor, pinnas suppone cadenti,
ne sim Leucadiae mortua crimen aquae.

Si quis dicat, Sappho in fine epistulae desperationis plenam mutare suum consilium et paratam iam esse ad mortem oppetendam, eum rogem, cur poëtria nullo alio modo neque usquam alibi, sed per saltum Leucadium mortem oppetere constituerit? Nonne ubique locorum mortem sibi consciscere potuit? Si vero ‚fata Leucadiae aquae petere' vult, iam eam sperare veri simile est, se periculo saltus feliciter perfunctam amore misero liberatam fore.

Sed nec consuetudine sermonis cogimur, ut de morte sola cogitemus: *Fatum* a *fari* derivatum significat id, quod nobis deorum consilio *fatum* est et quod Graeci teste Cic. div. I. 55. 125 *εἱμαρμένην* adpellant, declarat igitur omnia bona et mala, quae cui destinata sunt eumque manent, quare etiam fatum sinistrum Ovid. Met. 10. 129, adversum Met. 13. 156, mutabile Stat. Th. 10. 378 legitur. Quae cum ita sint, fatum mortem quoque designare posse non nego, ubi id loci sensus, attributum aut verbum exigit, ut Met. VI. 642: satis ei ad fata vel unum vulnus erat, Verg. Aen. 12. 395: depositi (morientis) proferre fata parentis; Flor. 3. 9. 4: fata veneno praecipere, Iust. 9. 8. 2: fato perire, Quint. 3. 7. 10: fato fungi. Persaepe autem principali illa significatione, in qua vocabulum hoc est natum, intellegendum est. Ita Verg. Aen. 4. 614: *Iovis fata*, Lucan. 1. 599: *deum fata* significant eam, quam dii ferant vitae sortem, non mortem. Cic. Cat. III. 4. 9 *fata Sibyllina=fata Sibyllae* ea sunt, quae Sibylla respondit i. e. Lentulum esse tertium Cornelium, ad quem imperium pertineat. Ovid. Tr. V. 3. 17: dominae fati quidquid cecinerunt sorores. Liv. 20. 10 fata cum ominibus oraculisque coniungit. Ita quoque fata

Leucadiae aquae ea sunt, quae Leucadia aqua Sapphoni feret, quam sortem ei destinabit, i. e. utrum poëtria de Leucate petra desiliens peritura, an infelici amore levata illaeso corpore evasura sit, nam v. 171: *hanc legem locus ille tenet*. Etiam *petere* non est *oppetere*, sed *adire*, *requirere*, *experiri*. Cic. div. 1. 40. 80: oracula petere, Vopisc. Aur. 19: fata rei publicae requirere; Cic. Her. 2. 22. 34. dilecti viri petebant pellem inauratam... Caes. B. C. 2. 16: fortunam experiri. Sensus igitur nostri loci est: si redire non vis, at mihi hoc saltem rescribas, ut misera in Leucadium promunturium me conferam ibique saltus fortunam experiar, utrum me interire necesse sit, an saltu feliciter facto misero amore liberata vivam.

Quae sententia tam apta est epistulae clausula, ut, si desit, equidem carmen truncum suspicer.

Quodsi ad totius epistulae sententiarum ordinem et orationis cursum, quos breviter adumbravi, respicimus, nonnullis exceptis, quae notare non omisimus, non solum omnia bene nexa et colligata videmus, sed etiam totam carminis dispositionem optime comparari posse adparet cum iis, quae de Heroidum genere dixit A. Hedner in: Tibullus, Propertius et Ovidius Elegiacae apud Romanos poëseos triumviri. Spec. Acad. Lundae 1841 p. 8.

§. 2.

Quod ad *dictionem et orationem* epistulae attinet, incredibilem in iudicando hac de re videmus doctorum virorum dissensionem. Nam cum alii pulcherrimam, elegantissimam, Ovidii ingenio dignissimam eam praedicent, alii ineptam, rusticam, infelicis cuiusdam imitatoris fetum vocant. Ita Werferus [1]) et Loersius [2]), qui primi comparatione inter Sapphus epistulam et cetera Ovidii germana opera instituta verba et sententias epistulae observaverunt, permulta in ea invenerunt, quae Ovidii consuetudinem et colorem prae se ferrent, quapropter etiam epistulam hanc Ovidio auctori esse adiudicandam censuerunt.

---

1) Lectionum in Heroidas specimen. Act. philolog. Monac I. p. 495.
2) Edit. Heroidum praef. p. XLIV. et in commentario ad Sapph. ep.

Teuffel vero l. l. arbitratur, carminis nostri sermonem esse rusticum, quae Ovidii sint propria, ea esse ridicule distorta et depravata, quare Ovidio adscribi posse epistulam negat. Vehementissime tamen dictio epistulae Birtio displicet, qui asseverat, „sermonem putide inflatum vocumque ac sententiarum iteratarum artificium frequentatum usque ad taedium clamare epistulam esse subditiciam'. Cum neque ego dissentiam, cogitandi loquendique rationem maximi momenti esse ad quaestionem disceptandam, utrum liber auctori cuidam assignari possit necne et cum illi viri multa intacta praetermiserint neque omni a parte examinaverint, rem denuo tractabo, augebo et recensebo. Quoniam vero perlecta epistula mihi persuasi, non omnia in ea esse plana et expedita, sed haud pauca accuratiorem explicationem requirere, propterea perspicuitatis causa seorsum eos locos, qui puri sunt et emendati, afferam et nihil aliud quam similibus locis Ovidianis illustrabo, seorsum in eos, qui ullam offensam aut difficiliores explicatus habent, diligentius inquiram.

Sapphus epistulae similes loci non solum cum Heroidibus, sed etiam cum ceteris Ovidii carminibus collati:

Vs. 1—4 cf. Pont. II. 10. 1 sqq.:

Ecquid ab impressae cognoscis imagine cerae
haec tibi Nasonem scribere verba, Macer?
auctorisque sui si non est anulus index,
cognitane est nostra littera facta manu?
an tibi notitiam mora temporis eripit horum,
nec repetunt oculi signa vetusta tui.

Pont. 1. 7. 3:

indicat auctorem locus? an nisi nomine lecto,
haec me Nasonem scribere verba latet?

studiosae dextrae = tibi faventis, studentis, ut Tr. 4. 10. 91, Tr. 1. 2. 71, Tr. V. 1. 1. Alibi etiam = litteris eruditae, doctae, ut Hor. ep. 1. 3. 6: studiosa cohors, Quint. 2. 10. 15 ne quid studiosi requirant, Plin. ep. 6. 26. 1 ipse est studiosus, litteratus etiam disertus.

auctoris (Sapphus) gen. femin. F. VI. 709, V. 192, M. VIII. 108. 493, Art. 1. 72.

v. 5. *Forsitan et..* formula ab Ovidio adamata saepius cum coniunctivo: Her. 1. 77, IV. 53, VII. 133, 19. 123.., rarius

cum indicat. consociatur Her. II. 103, X. 83, XI. 175, 19. 57, 20. 136, Tr. 3. 3. 26, Am. 1. 6. 45..

alterna carmina=elegi, nam Am. 1. 28: sex mihi surgat opus numeris, in quinque residat. Saepe ita F. II. 121, Tr. II. 220, III. 1. 11, III. 1. 56, III. 7. 10.

v. 8: *non facit ad lacrimas*... cf. Her. 14. 56: non faciunt molles ad fera tela manus, Am. III. 11. 42: non facit ad mores tam bona forma malos, Her. VI. 128, Tr. 1. 10. 44.

v. 9—10: Amoris ardor similiter comparatur cum messium atque agrorum incendio Met. 1. 492, VI. 455, Verg. Aen. II. 304.

v. 13: Carmina melica nervis lyrae dispositis iungi solitas esse testantur Am. III. 7. 64, Met. V. 340, X. 40, XI. 5, I. 518.

v. 14: *carmina*... *proveniunt*=nascuntur, oriuntur, a re rustica ad ingenium et eius opera transfertur Tr. 1. 1. 39, Am. 1. 3. 20.

v. 17: *vilis* in re amatoria cf. Her. III. 41, XII. 187, Tr. V. 6. 22.

v. 19 cf. Her. IX. 137: sed me sine crimine amasti, Am. III. 4. 39.

v. 21=Am. II. 3. 13: est etiam facies, sunt apti lusibus anni; Rem. 23: et puer es, nec te quicquam nisi ludere oportet

v. 23—24. Pulchra haec et vivide expressa sententia mutuata videtur a Prop. IV. 2. 31 sq.:

Cinge caput mitra, speciem furabor Iacchi:
furabor Phoebi, si modo plectra dabis.

Her. XIII. 156: adde sonum cerae: Protesilaus erit. Cic. Tusc. I. 39, IV. 24, Cat. 1. 4, Sull. 2. Quare quae Teuffel l. l. huic loco obiecit, probari nequeunt.

v. 26: *illa vel illa*. Geminatur interdum *ille* pro: hic vel ille: Amor. 1. 8. 84, I. 9. 8, Her. III. 28, F. V. 188, Tr. 1. 10. 50.

v. 27: Pegasides blandissima carmina *dictant*. Verbum magistrorum proprium Ovidio satis est usitatum: Am. II. 1. 38, Pont. III. 3. 29; Prop. 4. 1. 133: tum tibi pauca suo de carmine dictat Apollo; Mart. 8. 72: Lesbia dictavit docte Catulle tibi; Hor. Sat. 1. 4. 10, Hor. Ep. II. 1. 110.

v. 32 cf. Art. II. 677, Met. II. 694, Her. IX. 78, III. 51, Am. II. 8. 21

v. 34. *Mensura* per eminentiam magnitudinem significat. Met. XV. 378, VIII. 739, IX. 789, XII. 57. Similis sententia Met. 12. 612, Pont. 1. 2. 1.

v. 41: *formosa videbar*. Usitata Ovidio in fine versus verba: Met. 4. 319, 9. 462, Rem. 711, Nux 23, Sab. III. 67.
v. 43 cf. Her. II. 7: tempora si numeres, bene quae numeramus amantes.
v. 44 cf. Art. 1. 667, Am. II. 4. 26, Her. XIII. 120. 18. 113.
v. 48: aptaque verba ioco. Cf. Art. II. 724, F. IV. 868.
v. 49–50. Similes sententiae Art. II. 727, 682, 691, III. 793, Rem. 413: finita voluptas. Lucr. IV. 1258, V. 854.
v. 51 cf. Am. 1. 2. 19: en ego—confiteor—tua sum nova praeda, Copido. Am. 1. 8. 56.
v. 52 cf. Tr. III. 11. 55, Her. VI. 47. IV. 108.
v. 55 cf. Am. II. 9. 43, 1. 8. 65, III. 11. 21,
v. 59 cf. Her. VII. 110, III. 43, 17. 14, Tr. V. 10. 11, P. I. 10. 6, IV. 6. 7, I. 2. 63.
v. 61: *ossa lecta.. bibere lacrimas meas*=luxi et deflevi patrem mortuum Tr. III. 4. 40, Tr. III. 5. 14, F. V. 454, Her. X. 150, XIV. 127, Am. III. 6. 7. *Ante diem*=properata morte M. 1. 148, Art. III. 739; F. IV. 647, Tr. 4. 10. 82, Pont. II. 2. 9, Ib. 48.
v. 64 cf. Am. III. 7. 72: tristia cum magno damna pudore tulit.
v. 67: *bene multa:* Tr. I. 7. 15: bene multa; Cic. fam. 10. 33. 4 inermes bene multos; de or. 2. 88. 361: sermo bene longus; Att. 4. 9. 2: bene mane, Gell. 12. 4: bene saepe.
v. 68 cf. Prop. II. 28. 14: hoc tibi lingua nocens, hoc tibi forma dedit.
v. 69. Optimus f. liber exhibet: quae me hac ‚sine cura fatiget', reliqui multi: quae me sine fine fatigent. Praefero hanc alteram lectionem et propter sequens *curas* et propterea, quod *sine fine* in enumeratione malorum commodiorem praebet sensum et Ovidius haec verba in V. pede hexametri admodum frequentat.
v. 71 cf. Her. VII. 135: accedit fatis matris miserabilis infans.
v. 72 cf. Tr. III. 5. 54: nave mea vento forsan eunte suo. Rem. 14, F. IV. 730.
v. 73 cf. F. II. 772: neglectae collo sic iacuere comae, Her. X. 138, XIII. 31, *sine lege* Art. III. 133. Met. I. 477, Her. IV. 77. Am. III. 9. 11.
v. 74: *premit* Am. III. 13. 25; *articulos* Am. II. 15. 4; Med. Fac. 20; conspicuas gemmis vultis habere manus

v. 75: *veste tegor vili* cf. Met. 8. 859; *in crinibus aurum* Her. 21. 90: ipsa dedit gemmas digitis et crinibus aurum. Pont. III. 3. 15—18, Tibull. 1. 8. 9—10.

v. 76 cf. Med. F. 19: vultis odoratos positu variare capillos, Met. V. 53: et madidos myrrha curvum crinale capillos. Cf. infra p. 26.

v. 77 *placuisse laborem*, cf. Her. 18. 95 placuisse laboro; cf. infra p. 26. extrem.

v. 78 cf. Her. 16. 85 (191): tu cultu divite digna es.

v. 79 cf. Tr. IV. 10. 65: molle Cupidineis nec inexpugnabile telis cor mihi.

v. 80 cf. Am. II. 4. 10: centum sunt causae, cur ego semper amem; Am. I. 3. 2.

v. 81 cf. Tr. V. 3. 25:

scilicet hanc legem nentes fatalia Parcae
stamina bis genito bis cecinere tibi

Pont. 1. 8. 64: nerunt fatales fortia fila deae. Cf. Met. 13. 72.

v. 83 cf. Art. III. 545:

scilicet ingenium placida mollimur ab arte
et studio mores convenienter eunt

Art. III. 540: et facit ad mores ars quoque nostra suos

v. 85—6 cf. quae supra dixi p. 7.

v. 93 cf. Art. II. 667: utilis, o iuvenes, aut haec aut serior aetas

v. 94 cf. Pont. II. 8. 25: saecli decus nostri, Tr. V. 2. 49: o decus, o patriae per te florentis imago

v. 95 cf. Her. 12. 149: flecte ratem, Theseu, versoque relabere vento
Tibull. 4. 3. 24: et celer in nostros ipse recurre sinus
Prop. 4. 19. 10: in nostros curre... sinus

v. 96 cf. Am. 1. 3. 2:

aut amet aut faciat cur ego semper amem
a, nimium volui, tantum patiatur amari.

v. 97—8 cf. Her. VIII. 109... lacrimis oculi rorantur obortis
Her. III. 3: quascunque adspicies, lacrimae fecere lituras
Tr. 1. 1. 13: neque liturarum pudeat qui viderit illas,
de lacrimis factas sentiet esse meis.
Ita quoque Tr. III. 1. 15, Prop. IV. 3. 4; Cic. d. div. 14. 3: epistulas quas ego lacrimis prope delevi.

v. 100—5 cf. Tr. 1. 3. 57 sqq., Her. 13. 7:

oscula plura viro mandataque plura dedissem.

v. 108 cf. Art. III. 347: vos pia numina vatum... novemque deae
v. 109: ‚nescio quis' et ‚nescio quo modo' frequens apud nostrum: Her. V. 28, VII. 124; 13. 93; 18. 184; 19. 102; 21. 126, 233; Am. II. 5. 62, III. 11. 11; Met. 1. 590, 7. 822; Tr. 1. 6. 13; 5. 3. 34; 5. 11. 1.
v. 110—114 cf. quae dixi infra p. 28—29.
v. 112 cf. Her. 12. 142: sed tamen in toto pectore frigus erat, Art. 1. 361: pectora dum gaudent nec sunt adstricta dolore F. 1. 98: et gelidum subito frigore pectus erat. Met. 1. 120, F. II. 754, Tr. II. 196, III. 4. 48, Pont. 3. 3. 26.
v. 113 cf. Her. XI. 91... tunc demum pectora plangi contigit; Am. III. 6. 58, Her. V. 71, 79; X. 145; exululare Met. IV. 521, VI. 597.. Sil 12. 599.
v. 115—16 cf. Tr. I. 3. 97:

nec gemuisse minus quam si nataeve meumve
vidisset structos corpus habere rogos

Am. III. 9. 6: ardet in exstructo corpus inane rogo; F. 3. 546
v. 117 cf. Met. VI. 280: pascere crudelis nostro Latona dolore
v. 118 cf. Tr. V. 7. 14: per medias in equis itque reditque vias, Art. I. 93, Met. 2. 409. F. 1. 126, Tibull. II. 7. 28, Val. Flacc. 1. 725.
v. 119: ‚pudendus' part. adamat noster Her. V. 44, 98; F. III. 500, I. 392, IV. 598.
v. 121 cf. quae dixi infra p. 30.
v. 122 cf. F. I. 408, Met. 11. 339, 13. 688, Art. 3. 667; Tibull. 1. 6. 18: neve cubet laxo pectus aperta sinu.
v. 124 cf. Her. 16. 318: candidior medio nox erit illa die; F. 4. 662, Art. II. 328: somnia laeta; candidus = pulcher et laetus Tr. III. 4. 34: dignus es et fato candidiore frui. Met. 9. 474.
v. 125 cf. quae dixi infra p. 30.
v. 126 cf. Her. 19. 65:

me miseram, brevis est haec et non vera voluptas
nam tu cum somno semper abire soles.

Met. IX. 485, Her. 13. 105.
v. 127—8 cf. Her. 13. 106, Am. II. 18. 8, II. 16. 29, Her. 16. 219, Met. II. 240, VIII. 28, Am. 1. 13. 5, Tibull, I. 2. 73.
v. 129 cf. quae infra dixi p. 30. fin.; de v. 132 ago p. 9.

v. 133 cf. F. V. 532: pudor est ulteriora loqui: Art. III. 769: ulteriora pudet docuisse.

v. 137—8. Saepe res inanimatae, praesertim loca, antra conscia dicuntur eorum, quae in iis fiunt. Rem. 725: Et loca muta nocent. fugito loca conscia vestri concubitus: causas illa doloris habent. Her. 18. 105: et turris conscia novit, Met. VI. 588: nox conscia sacris.

v. 140 cf. Her. IV. 47: nunc feror ut Bacchi furiis Eleleides actae, Art. 1. 312: fertur ut Aonio concita Baccha deo

v. 141 cf. Am. III. 1. 3: fons sacer in medio speluncaque pumice pendens, F. II. 315, Met. III. 159; 13. 809, Verg. Georg. 4. 374.

v. 143—4 cf. Her. V. 13:

saepe greges inter requievimus arbore tecti
mixtaque cum foliis praebuit herba torum
saepe super stramen foenoque iacentibus alto
defensa est humili cana pruina casa.

Art. II. 475: silva domus fuerat, cibus herba, cubilia frondes.

v. 145 cf. Am. III. 7. 11: et mihi blanditias dixit dominumque vocavit, Art. I. 314: et dixit: domino cur placet ista meo?

v. 146 cf. quae dixi infra p. 31. fin.

v. 147 cf. Met. X. 556, Art. III. 721, Am. III. 10. 10.

v. 148 cf. Rem. 175: aspice curvatos pomorum pondere ramos, Met. III. 94.

v. 149 cf. Her. X. 53:

et tua, qua possum, pro te vestigia tango,
strataque quae membris intepuere tuis
incumbo, lacrimisque toro manante profusis.

v. 150 cf. Her. XI. 54: et cogor lacrimas combibere ipsa meas Met. IX. 656, Art. II. 326.

v. 151 cf. Met. XI. 46: positis te frondibus arbor tonsa comam luxit.

v. 152. Saepe Ovidius querendi verbum de avium cantu usurpat. Her. X. 8: tectae fronde queruntur aves, XVIII. 22: dulce queri, Am. III. 1. 4: et latere ex omni dulce queruntur aves. F. IV. 166. Met. XI. 52 de lyra, Hor. Ep. 2. 26.

v. 153 cf. Art. II. 408: ulta virum, Met. VII. 397, Am. II. 14. 32, Rem. 60.

v. 154 cf. Am. III. 12. 32: concinit Odrysium Cecropis ales Ityn

v. 155 cf. Met. III. 477: nec me amantem desere, Her. 19. 157: desertor amoris; Met. XI. 750: servatos amores.
v. 156 cf. quae infra dixi p. 33, de v. 157 cf. p. 34, de v. 159 p. 34.
v. 160: *una nemus*, sic Met. VIII. 743: stabat quercus, una nemus. Plura Drak. ad Sil. V. 482. Art. III. 688: fons sacer et viridi caespite mollis humus; Am III. 10. 10.
v. 162: *Naias una*. Cf. Met. 1. 690: Naias una fuit, M. 8. 777: unam.. agrestem compellat Oreada dictis. F. V. 664; Terent. Andr. 1. 1. 39, Caes. B. G. V. 45; Stat. Silv. 2. 2. 105.
v. 163 cf. M. 7. 803: aequales urebant pectora flammae, Her. 19. 5: urimur igne pari. Alibi *ex aequo* Her. 16. 87, Her. 12. 123, Am. 1. 10. 33, Art. II. 682, III. 794, Met. 4. 61.
v. 166 cf. Met. XIII. 714: Ambraciam.. Actiaco quae nunc ab Apolline nota est.
v. 169: *nec mora* adamat poëta. Cf. Her. 18. 57, Am. 1. 6. 13, 11. 19, III. 7. 81, Art. 1. 146, III. 709; Met. 1. 717, III. 46, IV. 120, 340, 480, VI. 636, VII. 320, VIII. 415, 830, IX. 166, X. 159, XI. 324, XIII. 225, 954; F. II. 471, 709, 831, IV. 456, 843, V. 28, 254, 519, VI. 677, Tr. 1. 3. 68, 3. 76, III. 11, 53, Pont. III. 2. 93, IV. 7. 31.
v. 170 cf. Rem. 188: igne levatur hiems, Met. V. 21, 500.
v. 173 cf. Met. XV. 663: extemplo cum voce deus, cum voce deoque somnus abit...
v. 176 cf. Art. 1. 372: insano iuret amore mori. Art. II. 563: Mars pater insano Veneris turbatus amore
v. 177: *quidquid erit* = quodcumque eveniet, ut. Her. 18. 51: quidquid erit, patiar.., Met. XI. 442, Verg. Aen. V. 710.
v. 180 cf. Her. 16. 208, 18. 142, 20. 38, 9. 51, Tr. III. 10. 42: non foret angustae mors tua crimen aquae. Prop. II. 28. 2: tam formosa tuum mortua crimen erit.
v. 182 cf. Am. I. 8. 54: nec satis effectus unus et alter habent F. II. 394: ex illis unus et alter ait; Am. II. 5. 22, Rem. 364, Tr. I. 3. 16; Hor. Ep. I. 1: quidquid negat unus et alter.
v. 183. Eius modi tabellae votivae persaepe ponuntur = consecrantur: F. III. 268: posita est meritae multa tabella deae, Her. I. 26, 84, II. 60, V. 22, XX. 237, Met. III. 406, VIII. 723, Prop. II. 14. 27: has pono ante tuas tibi, diva, Propertius aedes, Tibull. I. 3. 28: picta docet templis multa tabellis tuis.

v. 189. cf. Her. III. 133, Met. XIII. 801, XIV. 711, ubi durum hominis pectus cum scopulis marique comparatur.

v. 190 cf. Her. VII. 76: te satis est titulum mortis habere meae Her. 21. 176, Tr. I. 11. 30, F. VI. 190, Met. 4. 644, Am. II. 12. 12.

v. 191 cf. Val. Flacc. III. 309: fas iungere tecum pectora, Her. 9. 134, Met. 10. 465, VI. 407, F. II. 592, Her. III. 107, Art. II. 679, Her. II. 58, 94; 18. 101, 138; 20. 141, Am. 1. 4. 43, II. 5. 22, III. 9. 53, 14. 22, Rem. 364. 407, Tr. 1. 3. 16, Tibull. 1. 8. 26: femori conseruisse femur.

v. 195 cf. Tr. I. 2. 32: ambiguis ars stupet ipsa malis.

v. 196 cf. Her. 13. 86: substitit auspicii lingua timore mali, Tr. I. 1. 48: ingenium tantis excidet omne malis, Tr. III. 14. 33, I. 11. 10, F. I. 538.

v. 197 cf. Rem 387: mea materiae respondet musa iocosa, Met. 12. 618, Pont. 4. 2. 15, F. 4. 642.

v. 198 cf. Art. III. 702: subito muta dolore fuit, Met. 13. 538: obmutuit illa dolore.

v. 199 vide quae infra doceo p. 35.

v. 200 cf. Am. II. 18. 26:.. Aeoliae Lesbis amica lyrae

v. 206. Poëticam vim amata persona excitare solet. Prop. II. 1. 4: ingenium nobis ipsa puella facit; Am. 2. 17. 34: ingenio causas tu dabis una meo; Tr. II. 532, Pont. III. 3. 33.

v. 207 cf. Met. II. 767: non agreste tamen.. pectus habens.

v. 208: *pectus.. riget* cf. Am. I. 4. 36: rigidum pectus, Tr. I. 8. 42, Her. III. 96. *verba caduca* cf. F. I. 181: caducae preces, Her. III. 98, XVI. 169, Met. IX. 596, VI. 396, Am. II. 16. 45.

v. 209 cf. Her. VII. 8: atque idem venti vela fidemque ferent M. VIII. 135, Am. II. 16. 45, I. 8. 106, II. 11. 33, Rem. 286.

v. 211. Ab ipsis navigantibus vota pro reditu nuncupabantur et munera parabantur, quibus portu egressuri puppim, deorum tutelarium sedem ornabant: Her. XVI. 111: addimus antemnas et vela sequentia malos, accipit et pictos puppis adunca deos. Am. III. 11. 29, Rem. 811, Am. II. 11. 46: pro reditu victima vota cadet.

v. 212 cf. quae infra dico p. 36.

v. 213—14 ‚*solve ratem*' repetitum in pentametro, ut ‚ante veni' in Am. I. 4. 13—14, III. 6. 61—2; Her. V. 117—18, X. 11—12, Rem. 385—6.

v. 214 cf. Her. VII. 171: cum dabit aura viam, praebebis carbasa ventis, Her. 19. 52, Pont. IV. 9. 73, Met. VIII. 3.

v. 216: *ipse dabit tenera vela.* Ita Her. VI. 57, XIII. 128, XVI. 120, 17. 163, Met. III. 639, 8. 175, Tr. II. 548. Oppositum est ‚contrahere vela' Tr. III. 4. 32, Pont. I. 8. 72: deducere vela', Met. III. 663: legere vela, Verg. Georg. I. 376: omnis navita ponto humida vela legit, Val. Flacc. I. 312: prora funem legit argus ab alta, Lucr. III. 44: funem legere, Prop. IV. 4. 40: stamen legere. Sensus loci est: ut venti ratio postulabit, aut dabit vela ventis aut leget; quare ‚regetque' varians non est accipienda.

v. 219—20. De hoc disticho uberius ago p. 11 sq.

Ex iis quos attuli locis affatim apparet, orationem epistulae re vera adeo Ovidianam consuetudinem prae se ferre, ut Werferus l. l. non temere iudicaverit, ‚verborum et sententiarum rationem et colorem, quae prorsus sunt Ovidiani moris et ingenii, obstare, quominus eam Ovidio abiudicemus' et Loersius comprobato illo Werferi iudicio l. l. p. XLV addiderit: possumus multa adiungere de similitudine huius epistulae cum reliquis in dispositione rerum, in affectibus, in studio illo doctrinae, aliis, verum ne longi simus, hanc rem non ulterius persequemur'. At si quis alias epistulae res ulterius persequi omittat et sola orationis similitudine innisus quaestionem de probitate eius disceptare velit, admodum ancipiti ratione uti mihi quidem videatur, nam etiamsi omnes epistulae sententias in ceteris Ovidii carminibus occurrere eamque totam reliquis Ovidii epistulis simillimam esse ostendat, tamen eam posse Ovidii esse comprobet quidem, sed eam re vera germanum Nasonis opus esse nondum evincat. Nam quis negabit, imitatorem, ne cognosceretur, omnia bene circumspicere Ovidianoque sermonis usu et epistularum conscribendarum arte sese continere potuisse? Nonne illi centones documento nobis sunt, quantopere, si solam orationis similitudinem respiciamus, fallamur? Quam ob rem sequentibus capitulis omnia, quae vitiosa aut ulla ex parte laborare videntur, perpendam et excutiam et quidem ita, ut

primum dicendi genus,
deinde res ex mythologia, historia, ct. petitas,
denique metricas epistulae leges proponam.

§. 3.

Quidquid in *vocabulorum usu et grammatica eorum structura* aut impeditius aut insolentius aut singulari quadam licentia enuntiatum, omnino quidquid in oratione memorabile visum est, breviter exponam, ut appareat, quae dictiones locutionesque Ovidio propriae aut non sine ingenio inventae sint et quae ab Ovidii consuetudine abhorreant:

v. 4: *hoc breve nescires unde movetur opus.*

De hoc enuntiato, in quo Schneidewinus tribus de causis offendit, uberius I. p. 37 egi ibique omnes ea ratione auctoritati epistulae motas difficultates expediisse mihi videor praeter unum indicativum praes. pro coniunct. impf., quem modum adversus exempla similia explicationesque a viris doctis allatas tamen contra consuetudinem positum affirmo. Quod si quando factum est, certe sine causa aliqua factum non est, quae potissimum in eo quaerenda est, quod scriptor ex alacritate vel familiaritate sermonis oblitus est orationis obliquae et recta oratione narrare pergit, quod tamen nostro loco accipi nequit. Ceterum exempla, quae ad defendendum versum plerumque ex Ovidio afferuntur, non sunt talia, ut nobis persuadeant. Nam Her. XVI. 78: hanc esse ut scires unde movetur amor' nihil prodest, cum non solum tota epistula in dubitationem vocetur, verum etiam eius locus v. 39—144 spurius esse videatur. Met. X. 637: quid facit ignorans amat et non sentit amorem' — ‚quid facit' non est aptum ex ‚ignorans'. Her. X. 86: quis scit an haec saevas tigridas insula habet' = fortasse.. habet. Quae cum ita sint, *unde veniret opus*, quam lectionem optimus codex f tuetur, in textum recipere non dubito, praesertim cum ‚venire' de epistula recte usurpetur. Illud ‚movetur opus' a librario in Ovidii scriptis, in quibus ‚movetur opus' saepius legitur, multum volutato, primum margini adscriptum, deinde inter verba poëtae receptum esse mihi videtur.

v. 7: *flendus amor meus est. elegia flebile carmen.*

Cum optimi scriptores de elegiaco carmine nisi ,elegi' aliter non dixerint (Hor. C. 1. 33. 3. Ep. II. 2. 91, Art. p. 77, Ovid. Rem. 395, F. II. 3. 125, Am. II. 1. 21, III. 15. 2; 15. 19; Pont. 3. 4. 85, 4. 5. 1, Tibull. 2. 4. 13, Prop. 4. 1. 135), summo iure Franke in ,elegia' offendit. At quod v. d. inde collegit, epistulam esse spuriam, non recte fecit, nam I. p. 35, ubi ea de re diligentius ago, poëtam scripsisse:

flendus amor meus est elegis: hoc flebile carmen

satis probabiliter exposuisse mihi videor. Neque quod Franke addidit, elegos omnino non esse carmen querulum, sed lugubre, verum est, nam Horat. Art. p. 75: *versibus impariter iunctis querimonia primum inclusa est;* Hor. C. 1. 33. 2: *neu miserabilis decantes elegos.*

v. 8. *barbitos.*

Vocabulum hoc alienum est ab Ovidio poëtisque aequalibus praeter Horatii carmina lyrica, in quibus ter legitur: Carm. I. 1. 34, I. 32. 4, III. 26. 4. Multo post recurrit apud Claudian. praef. in nupt. Hon. et Mar. 10: *Terpsichore facilem lascivo pollice movit barbiton* et apud Auson. epigram. 44. Fortasse Ovidius consulto Sapphonem ita loquentem facit, quae vocabulo hoc carmina lyrica, quae antea componebat, ab elegis, quos nunc scribit, distinguat.

v. 11. *arva Phaon celebrat diversa..*

,Celebrare' non solum valet ,laude decorare', ut Am. I. 9. 59: carminibus meritas celebrare puellas, Pont. IV. 8. 87: laudes celebrare, Art. a. 2. 499: fama per orbem celebrari, Tr. II. 73, III. 14. 3, IV. X. 12, Met. VII. 50, F. I. 607, II. 639..., sed etiam simpliciter ,frequentare', ut infra v. 57: *quae montes celebras Erycina Sicanos,* Met. 1. 72: atria valvis celebrantur apertis, IV. 444: parsque forum celebrant, IV. 414: tecta, non silvas celebrant; Suet. Cal. 45: amoenos secessus celebrare. Locus *celeber* opponitur deserto et ,celebratio' est confluxus hominum in unum locum.

v. 19: *atque aliae centum, quas non sine crimine amavi.*

Welcker et alii adnotant: Nihil sane absurdius cogitari potest, quam si Sappho Phaonem ad amorem sui revocatura ei narret, se cum aliis inhonestam et lascivam vitam egisse, cum hoc Phaonis animum offendat et epistulae proposito, ut desultor ad reditum adducatur, prorsus repugnet'. At nihil est vituperandum neque epistulae probitas propter hoc enuntiatum impugnanda,

cum ,crimen' non solum obiective: delictum, scelus', sed saepe subiective significet: criminationem, calumniam. Sappho igitur nihil aliud nisi hoc dicit: se non sine reprehensione amicas dilexisse, sed immerito sane ,infamem' esse factam, prorsus idem, quod v. 201: *Lesbides, infamen quae me fecistis amatae*, aut. v. 20: *improbe, multarum quod fuit, unus habes*. Suidas quoque in v. *Σαπφώ* prodit: *πρὸς ἃς καὶ διαβολὴν ἔσχε αἰσχρᾶς φιλίας*, quibus verbis se dissentire ab illa iniusta poëtriae insimulatione auctor ingenue profitetur. Cf. I. p. 53.

v. 45—49. Locum in primis propter vitiosum *fit* et ,*confusam* voluptatem' spurium esse et secludendum disputavi supra p. 5.

v. 53: *o vos erronem tellure remittite nostrum..*

Ad v. adnotat Birtius haec: ne vocis *erronem* audaciam premam, *tellure* tam prave superfluit, ut si hic esset Ovidius, corruptum locum esse dicerem. Imitator mutuatus est '*tellure remittite*' ex Met. I. 603:... non fluminis illas

esse nec umenti sensit tellure remitti".

Re vera, teste Ulp. Dig. 21. 1. 17, *erro* non est fugitivus, sed is, qui frequenter sine causa vagatur et temporibus in res nugatorias consumptis serius ad dominum redit'. Quam ob rem Sappho Phaonem, qui eam re vera fugit, rectius ,fugitivum' vocasset. At notionum illam iuridicam differentiam non tam stricte observatam esse, docet Horatius, qui utrumque vocabulum confundit Serm. II. 7. 113: teque ipsum vitas fugitivus et erro. Deinde in rebus amatoriis ,erro' vocabulum est proprium de eo, qui puellam deseruit: Tibul. II. 6. 6: atque iterum erronem sub tua signa voca Amor; Art. III. 436: errat et in nulla sede moratur amor, II. 339: dum novus errat amor, Her. 18. 96: similis vento ne tuus erret amor. ,*Tellure*' sic nude positum re vera molestum est, at si ,*nostrum*', quod ad ,erronem' superflue, immo vitiose accedit, aliquot invitantibus codicibus in ,*vestra*' mutabimus, *tellus* sc. Sicula opposita erit Lesbo, Sapphus patriae. *Tellus* = terra, regio Met. 1. 515: Delphica tellus, Pont. 1. 4. 33: telluris Achivae, I. 3. 82: exulibus tellus ultima Tibur erat. F. 1. 470: a magno tellus Arcade nomen habet'. Quae cum ita sint, locus emendatus videtur.

v. 63: *arsit inops frater meretricis captus amore*'

propter proximum v. 65: *factus inops agili peragit freta caerula remo*' tolerari nequit, nam si postea demum, quam damna tu-

lisset, inops factus est Charaxus, non potuit tunc, cum amare incepisset, inops esse. Quod quidam dicunt, vocabulum hoc utroque loco diversam habere notionem, propterea mihi displicet, quoniam nihil est, quod variam significationem indicet et vocabulum tam prope se positum et ad eundem hominem pertinens nisi eandem vim nullam aliam admittat; ceterum unzurechnungsfähig, quo vocabulo nonnulli prius *inops* germanice interpretari volunt, nisi per ‚inops mentis', aliter non exprimitur, ut infra v. 139, Art. 1. 465, III. 684, Rem. 127, Met. II. 200, VI. 37, F. 4. 457 docent, sine ‚mentis' additamento semper valet: arm, mittellos. At nihil inde de fide epistulae colligi potest, cum *inops* v. 63 procul dubio oculorum errore a librario ex v. 65 translatum esse veri simile sit. Locus corruptus emendatione in integrum restituendus est. Plerique mutatione corruptelae mederi student: Bentley coniecit audacter: *carpsit opes frater*, Carolus Schenkel: *iners*. Fortasse praeferendae sunt in enarratione miseriarum coniunctiones: *post*, *mox*: (primum) pater mihi properata morte est abreptus, post (mox) frater amore captus dedecore me affecit, ultima doloris causa Phaon est. *Primum—post* Hor. Art. p. 75, Cic. de fin. 5. 23; *primum—mox* Hor. Ep. II. 2. 93—95. Ovid. Met. II. 336, I. 581.

v. 76. Equidem f. cod. auctore scribo:

non Arabum noster dona capillus habet

id quod ab omni vitio vacuum est. Sed neque in illa altera lectione vulgata, quam Loersius et nuper Merkelius receperunt:

non Arabum (Arabo) noster rore capillus olet

haerendum est, cum *olendi* verba praeter accusat. cum ablat. quoque coniuncta legantur Met. V. 405: olentia sulfure stagna, Prop. 4. 7. 32: cur nardo flammae non oluere meae; Val. Flacc. VIII: olentes sulfure crines. Ita quoque *spirandi*, *fragrandi* verba cum utroque casu nectuntur. Neque in: *Arabo... rore*, ut Loersius edidit, haesito, cum haec adiectivi forma pro *Arabs* saepe occurrat: Plaut. Phoen. 5. 4. 6: odor Arabus; Plin. 36. 21. 153: lapis Arabus; Verg. Aen. 7. 604: sive Getis inferre manu lacrimabile bellum Hyrcanisve Arabisve parant; Val. Flacc. VI. 709. Consimiliter *Erycus* pro *Eryx* Tac. Ann. 4. 43.

v. 77. *cui placuisse laborem* et v. 172: *nec saxo desiluisse time*. Hunc. infinit. perf. usum pro inf praes. admodum Ovidius in deliciis habet: Her. 18. 95. nando dominae placuisse laboro.

Saepius vero *laborandi* verbo infinitivum praes. adiungit: Met. 13. 285: quae nunc quoque ferre labores; 13. 809: et me retinere labores; Am. II. 2. 11: quid enim servare laboret, Art. 1. 35: principio, quod amare velis, reperire labora. Met. III. 565, X. 413, Pont. I. 3. 89. Explicant Zumpt. Gr. §. 590. Schulz. §. 392. adn 2.

v. 79 *molle meum levibusque cor est violabile telis.*

Violabilis adiectivum alibi apud Ovidium non extat, etsi leguntur: violare Her. 17. 1; 8. 732; violentus Her. III. 61, M. 3. 717; 9. 121, Ib. 29, saepe; violatus Pont. III. 5. 45, M. V. 226, F. 4. 649. violentia Met. 1. 238. violator templi Pont. 2. 2. 27. Werferus collato Met. XII. 166: *quod iuveni corpus nullo penetrabile telo* contra auctoritatem optimi codicis mutat in:

molle meum tenerisque cor est penetrabile telis.

Adiectivo illo usus est primus Verg. Aen. 2. 155: et non violabile vestrum testor numen. Vergilius cum negatione coniunxit pro *inviolabilis*, quod Lucret. 5. 305: *inviolabilia haec ne credas forte vigere* dixit. Bene Vergilium imitatus ext Stat. Theb. 5. 258: turba nullis armis violabilis. Cum Ovidius in V. pede hexametri adiectiva in *ilis* exeuntia adamet, et re vera alia etiam apud eum similia ἅπαξ εἰρημένα occurrant e. c. Pont. IV. 14. 31: vitabilis, Ibis 172: insatiabilis, ex hoc vocabulo colligi nequit epistulam esse suppositam.

v. 85—86. Distichon hoc cerula miniatula notavi p. 7.

v. 96. *non ut ames oro, verum ut amare sinas.*

Ita exhibet optimus liber f. Praeter metricum mendum (insolitam elisionem syllabae in *m* exeuntis (*verum ut*) in altera parte pentametri), de quo infra §. 5. 4. ago, etiam ‚amare' offendit, quem infinitivum passive poni oportebat. Qua tamen ex re nullo modo colligi potest, epistulam esse spuriam, cum versum corruptum esse reliqui codices comprobent, quorum alii perperam sane tuentur: *sed ut amare sinas, sed quod amare sinas*', alii vero recte: *sed te ut amare sinas*', quam lectionem si recipiemus, vitium sublatum habebimus. Viri docti locum coniectura sanare voluerunt. Heinsius proposuit: *me sed amare sinas*; Baehrens: *nos sed amare sinas*, rectius propter sequens *scribimus*. De Vries: *non ut ames oro serus: amere sinas*'. Serus = lentus Her. II. 101. XVII. 107.

v. 104. *admoneat quod te pignus amantis habet.*

Ita antea legebatur et nuper Merkel edidit. Nonnulli viri docti

pignus admonere non posse, sed fidem tueri affirmabant et propterea in *signum* mutabant. Quamquam in universum rem ita se habere, Her. 4. 600; 6. 121; 11. 113, Met. II. 38, III. 134, 183; 8. 93: pignus amoris, Her. 9. 150: pignus coniugii; Met. 8. 48, 12, 365: pignus pacis, F. 2. 633: pignus honoris' docent et nusquam alibi, quantum scio, *pignus* cum *admonendi* verbo coniunctum reperitur, tamen si ad sensum specto, illa verba explicationem habere posse equidem puto, cui in mentem venit Schilleri Klage der Ceres. Stroph. 7:

Ist mir nichts von ihr geblieben,
nicht ein süss *erinnernd Pfand*,
dass die Fernen sich noch lieben,
keine Spur der theuern Hand.

Hodie vero contraversia iam composita est, cum optimo codice accuratius inspecto inter omnes constet, veram lectionem non *pignus*, sed *munus* esse, quod utique praeferendum est.

v. 113. *postquam se dolor invenit nec pectora plangi puduit* Hic versus cod. f. servatus plurimum contulit, ut epistula spuria haberetur. Non immerito. Primum enim incipit versus, cui inest caesura ἐφϑημιμερής bipartita i. e. cum sola trithemimeri, a vocabulo spondaico, quae forma hexametri ab Ovidio fere aliena est. Deinde sermo purus non videtur, cum nemo Romanus dixerit ‚*invenit se*', praeter Petron. 47. 2: *nec medici se inveniunt* et Sen. Ben. 5. 12: *minusque se inveniunt, quo in maiorem materiam inciderunt.* Procul dubio non Ovidiana manus est.

Qua in re ut aliquid statui possit, similes loci in auxilium vocandi et cum nostro comparandi mihi videntur.

Her. X. 43: *iamque oculis ereptus eras tum denique flevi:*
torpuerant molles ante dolore genae.

Genae torpuerant dolore — ergo dolor erat, cum Ariadne torperet, isque procul dubio tantus, ut flere non potuerit; si postea flevit, id nullo alio modo fieri potuit, quam si dolor *minutus est.*

Her. X. 84. *torpuerat gelido lingua retenta metu.*
93. *exierat thalamo. tum demum pectora plangi*
contigit inque meas unguibus ire comas.

Lingua torpuerat metu sc. permagno, postea vero planxit Canace pectora, procul dubio propterea, quod Macareus thalamo exierat et Canaces metus aut *minutus* erat aut plane cesserat.

Similiter Her. IV. 47—52:

nunc *feror*, ut Bacchi furiis Eleleides actae
quaeque sub Idaeo, tympana colle movent
aut quas semideae Dryades Faunique bicornes
numine *contactas attonuere* suo.
namque mihi referunt, *cum se furor ille remisit*,
omnia: me tacitam conscius urit amor.

Conf. etiam Met. XIII. 538, Tr. I. 3. 8—15.

Ita quoque nostro loco Sappho nec flere nec loqui potuit et pectus eius frigore astrictum erat i. e. torpuerat sc. permagno dolore ob Phaonis repentinum et furtivum discessum; dolor igitur, qui aderat, opus non habebat *se invenire*, sed *se minuere*, ex quo *minuit* pristinam et veram esse lectionem adparet, praesertim cum *minuit* in *invenit* facile a librario mutari potuerit. Nec parvi momenti est, *minuit* vel *imminuit* tueri aliquod codices. Habebimus igitur:

postquam se dolor minuit nec pectora plangi..

Versus ita constitutus mendo metrico laborat, quod est in voc. ‚dolor', ita ut ‚dolor' vera lectio non esse videatur.

Et profecto, qui illos locos comparaverit, animadvertit, semper allatam esse causam, cur heroina flere et pectora plangere coeperit i. e. cur torpere desierit: illic quod Theseus oculis Ariadnes ereptus est, hic quod Macareus thalamo exierat. Nostro vero loco neque addita est causa neque omnino addi potest, cur *dolor* se minuat: Phaon enim perfidus deseruit Sapphonem nec revertitur, et poëtria nihil habet, cur minus doleat. Non *dolorem* igitur minui necesse est, sed illum animi affectum tam acrem et vehementem, quo poëtria attonita et fere a sensibus alienata nec fleverit nec locuta sit. Iam talis animi affectus illis a nobis comparatis locis verbo ‚torpere' denotatur, a quo ‚torpor' facile derivatur. Habebimus igitur:

postquam se torpor minuit nec pectora plangi

Quodsi ita scribemus, et sententia apta et metrum emendatum evadet, nam habebimus caesuram ἑφθημιμερῆ tripartitam.

Substantivum *torpor* occurrit: Met. 1. 548: torpor gravis illigat artus, Pont. I 2. 30: similis morti pectora torpor habet. Pont. I. 10. 13.

In passivo *plangi* Micyllus offendit et activum postulavit. Immerito. Nam quamvis frequens sit activum: M. XI. 81: conata femur maerenti plangere dextra, M. 9. 637: planxitque

suos furibunda lacertos, M. III. 505; M. 13. 490: consueta pectora plangit, Am. 3. 6. 58. pectora insana plangis aperta manu,—tamen medium quoque *plangi*=se plangere—*κόπτεσθαι* — bene se habere docent Met. 8. 525: scissaeque capillos planguntur matres Calydonides Eveninae; M. XI. 75: volucris... plangitur ac trepidans astringit.

v. 117 *maeror*.

Substantivum nisi hoc loco nusquam alibi apud Ovidium invenitur. Cum vero et verbo *maerere* (Her. XI. 93, Met. I. 664.) et adiectivo *maestus* (Met. 6. 304, 8. 447; Tr. IV. 4. 76, III. 3. 84; F. IV. 854, Ib. 128.) saepissime utatur Ovidius et illud substantivum inde ab Ennio (Ann. 107) ab omnibus fere et solutae et vinctae orationis scriptoribus Latinis usurpetur, nihil inde effici potest, quod poëta hoc vocabulum non saepius quam semel adhibuit.

v. 121.

Etsi non condemno, tamen nusquam me invenisse confiteor hoc loquendi genus: *non veniunt in idem pudor atque amor*, quae verba tantundem valent, quantum graeca: *αἰδὼς νόσφι πέλει τῆς Κύπριδος*, nisi forte *veniunt* pro composito *conveniunt* accipiendum est, quo facto locus recte se habet; praeterea etiam: *omne videbat vulgus* pro *omnia* displicet mihi; si vero ‚omne' cum ‚vulgo' coniungamus, ad ‚videbat' obiectum desideremus, ita ut haud sciam an distichon non Ovidianum sit, praesertim cum eo facile carere possimus.

v. 125. *quamvis regionibus absis*.

Th. Birtius offendit in his verbis et desumpta ea esse affirmat ex Met. 12. 41: *quamvis regionibus absit*, quippe ubi pluralis ‚*regionibus*' proprium sensum habeat. Equidem Birtio propterea non adstipulor, quod non perspicio, qui eadem verba illo Met. loco recte se habeant, nostro non ita, cum etiam alibi Ovidius similiter dixerit: Met. X. 306: gratulor huic terrae quod abest regionibus illis, Met. VI. 459: pronumque genus regionibus illis, Her. 18. 175: toto procul urbe remotus, Pont. II. 2. 123: quoniam patria toto sumus orbe remoti. Tr. III. 4. 74: quamvis longa regione remotus absim.

v. 129.

Nusquam alibi neque apud Ovidium neque apud ullum alium scriptorem reperi: *oscula committere linguae*. Noster alibi dixit:

dare oscula Her. 19. 168, M. XI. 738.
ferre oscula Art. II. 325; Plaut. Epid. IV. 2. 4. Amph. II. 2. 84.
iungere M. II. 357, Her. II. 44. Am. II. 5. 60.
nexa oscula Am. II. 5. 24.
sumere Art. I. 66. 9.
rapere Her. 13. 120, Met. 4. 358.
congerere Her. 18. 113.
inserere Art. III. 7. 9.
tegit oscula ore M. 13. 491.

Verg. Aen. I. 691. figere, II. 56. libare; Val. Flacc. I. 264: rapere; Plaut. Truc. 1. 2: oggerere. Attamen non audeo condemnare illam locutionem, nam fartasse voluit poëta cum vi efferre eum sensum, qui subest verbo committendi: anvertrauen, ut etiam dixit Am. I. 4, 43: *femur femori committere*. Her. II. 31: *commissa dextra dextrae*, pro *porrigere*; Am. I. 12. 21: *amores suos committere* (tabellis). Neque *apta oscula accipere*, quod v. 130. legitur, apud nostrum alibi reperitur, inveni tamen: *apta oscula* apud Tibullum I. 4. 54: *rapias tum cara licebit oscula: pugnabit, sed tamen apta dabit'*=bene iuncta.

v. 132. *elequor et vigilant sensibus ora meis.*

Quem locum supra p. 9. diligentius exposui.

v. 140: *in collo crine iacente feror.*

Qui Her. X. 47: *diffusis erravi sola capillis*; nostrae ep. v. 73: *iacent collo sparsi sine lege capilli*; Am. III. 139: *ut iacent fusi per tua terga ...capilli*, comparaverit, is loco nostro fortasse requiret vocabulum, quod *sparsos et sine lege effusos capillos* significet. At nihil deest, nam si capilli in collo iacuerunt, iam dispersi erant, aliter enim in nodum colligebantur: Met. III. 170: sparsos per colla capillos colligit in nodum, Art. III. 139: exiguum summa nodum sibi fronte relinqui, Mart. V. 37. 8: crinem nodo substringere; Tac. Germ. 38: crinem nodo vincire.

v. 146: Birtius, qui epistulam hanc subditiciam esse contendit, dicit: Ovidius risisset, si audisset verba: *dos erat ille (Phaon) loci.* Loersius defendit vocem *dos* eo, quod relegat nos ad Her, 19. 11: unctae *dona* palestrae, P. I. 2. 52: mors mihi *munus* erit' et contendit, positam esse pari libertate, ac *donum* et *munus*. At his locis allatis nihil comprobari potest, quippe qui v. *dos* non habeant.

Dos apud Ovidium legitur: *dos coniugii* Her. V. 92; 6 117; 7. 149; 11. 100; 12. 103, 202, M. 14. 298, Rem. 325.. et persaepe ita. Huc quoque pertinet et recte se habet Her. VI. 118:

dos tibi Lemnos erit, terra ingeniosa colenti
me quoque dotales inter habere potes.

ubi Hypsipyle praeter Lemnum se quoque *dotem* coniugii praedicat.

dos formae Her. 16. 305, Met. 9. 716, Art. I. 596:

si vox est, canta: si mollia brachia, salta
et quacunque potes dote placere, place.

dos oris Met. V. 562.

dos corporis Met. V. 583.

dos ingenii Art. II. 112; Tr. I. 9. 48; Am. I. 10. 60: *carminibus meritas celebrare puellas dos mea;* Am. III. 8. 2; Colum. 3. 2. 17; magnae dotes uvarum, Plin. 9. 35. 56: dotes margaritarum, Phaedr. Prot. 3: duplex libelli dos est. Videmus igitur, dotem declarare virtutem, bonitatem, pulchritudinem, quae personae cuidam aut rei natura innatae sunt et in iis ipsis inhaerent. Etiam ille locus potuit suas *dotes* habere e. c. amoenam positionem, adspectum praeclarum, aëris salubritatem, at num etiam Phaon illius loci dos adpellari possit, non audeo diiudicare. Utut est, nemo usquam personam dotem loci esse dixit. Nec fortasse in ‚flos' mutatio, quae proponitur, probanda est, cum talis figura admodum audax sit et insolens nec simili exemplo comprobetur et illo loco, quo herbae et gramina commemorantur, ubi *terra tenero caespite viret* (v. 160), nulli flores crescere videantur. De coniectura, quam proposui: *dominus ille loci est'* vide I. p. 42. Similem sententiam expressit Ovidius infra v. 94: *o decus atque aevi gloria... tui.*

v. 149. Etsi tanti non facio, tamen praetermittere non possum, quin dicam, mihi displicere verba ita iuncta: *incubui tetigique locum, qua parte fuisti,* pro: quo, ubi fuisti.

v. 153. *sola virum non ulta pie maestissima mater*

Ad h. v. adnotat Th. Birtius: Inexercitati esse v. 153 sentient periti neque horum poëtarum *pie* adverbium'. Verum est apud Ovidium nusquam legi hoc adverbium, etsi *pius* adiectivum (Am. III. 9. 37: *vive pius: moriere pius,* Met. V. 20. piae sorores, XI. 329 pio fratri, XI. 389: pius metus, 13. 301 pia mater, Tr. 4. 5. 30, Her. 7. 107, Met. 7. 482, 8. 477..) persaepe

invenitur. Quod tamen Birtius affirmat, neque aequalium poëtarum esse *pie* adverbium, non recte facit. Nam etsi adverbium hoc prosae orationis proprium esse videtur, tamen iam ante Ovidium apud Terent. Ad. 3. 4. 13: *neque me satis pie esse arbitror*' legitur, et ab aequali Tibullo I. 3. 25: *pie dum sacra colis*' et a posterioribus interdum usurpatur: Sen. Phoen. 380, Sen. Consol. ad Polyp. 34: *piissime*, App. dogm. Plat. p. 25: quod pie vixerit'. Quare nec mutarem in *pia*, nec epistulae fidei suspicionem inferrem propter hunc versum, cuius metrum quoque ab omni vitio vacuum est.

v. 156..... *Sappho desertos cantat amores:*
hactenus in media cetera nocte silent.

Ita exhibet optimus codex f., ita quoque Riese edidit. At *in media nocte* nullo modo rectum esse potest, cum iam inde a v. 135 dies sit: *at cum se Titan ostendit et omnia secum.* Propterea mutanda est *in* praepositio, qua apud *media nocte* facile carere possumus, in *ut* et edendum:

Sappho desertos cantat amores:
hactenus ut media cetera nocte silent.

Loco ita constituto omnes fere interpretatores, ut Domitius Calderinus, Ruhnkenius, Freund in lexico in v. *hactenus* B. docent, *hactenus* esse *eatenus*, quod sequantur *quatenus*, *quoad*, *quod*, *si*, *ne*, *ut*, et comparant nostrum locum cum Cic. div. I. 8. 13: qui hactenus egit, ut earum rerum rationem explicaret; Tac. Ann. 16. 15: hactenus manu servi usus, ut extolleret; Hor. Sat. I. 2. 123: ...sit munda hactenus, ut neque longa nec magis alba velit... videri. Domitius commentatur: cantat usque ad mediam noctem, *donec* omnia silent! Quam perverse noster locus cum illis confusus sit, vel inde apparet, quod in illis exemplis ‚ut' coniunctio sententiam finalem incohat et modum coniunctivum requirit, nostra vero sententia nec finalis est nec modum coniunctivum habet. Nostro loco sententiae adversativae sunt et ‚ut' particula comparativa: Sappho cantat desertos amores: cetera ut media nocte silent. Restat, ut vocabulo *hactenus* locum assignemus. Nostris diebus ante ‚hactenus' semicolon poni placet, ita ut ‚hactenus' verbis ‚media nocte' explicetur: Sappho cantat desertos amores: cetera hactenus (i. e. hac diei parte) ut media nocte silent. At frustra exemplum quaesivi, in quo ‚hactenus' ita positum esset, semper enim post ‚hactenus' interpungitur, ita ut hoc vocabulum in principali collocetur

sententia, quam ad certum tempus, locum, gradum perduci aut plane absolvi indicat. Am. II. 11. 16:

hactenus est tutum: cetera caeca via est

Met. 13. 956: *hactenus haec memini: nec mens mea cetera sensit.*

Met. 13. 700: *hactenus antiquo signis fulgentibus aere*
summus inaurato crater erat asper acantho.

Met. 5. 250: *hactenus aurigenae comitem Tritonia fratri*
se dedit; inde cava circumdata nube Seriphon deserit...

Ita quoque M. 2. 610, 5. 642, 5. 332, 12. 82, 14. 512, Ep. VI. 63, 17. 265, Art. I. 263, Am. III. 1. 31; 6. 79; F. V. 661.

Quare nostro loco, ut id antea vulgo fieri solebat, distinguendum est ita:

Sappho desertos cantat amores
hactenus: ut media cetera nocte silent.

i. e. cantat hac diei parte tenus, ad hanc diei partem, qua cetera animantia ut media nocte silent.

v. 157: *est nitidus vitreoque magis perlucidus amne | fons sacer.* Ita exhibet f. codex. Quoniam vero fere omnes fontes liquidiores sunt et clariores quam amnes, poëta fontis illius splendorem declaraturus hac comparatione uti non potuit, quare utique scribendum est: *est nitidus vitroque magis perlucidus omni.* Cf. Hor. Carm. III. 13. 1: *o fons Bandusiae, splendidior vitro,* Met. 13. 79: Galatea... splendidior vitro, Prop. 4. 8. 37.

v. 159: *aquatica lotos.* Adiectivum hoc primus Ovidius formavit, postea Plinius persaepe adhibuit. Met. II. 853, IX. 341, X. 96.

v. 168: *illaesus.* Vox novata ab Ovidio reperitur Met. 12. 484: *illaesos miranti praebuit artus,* F. VI. 499: *excipit illaesos Panope.* Saepe Seneca.

v. 174. Praeter Epicedii scriptorem ad Liviam v. 116: *effusae gravidis uberibusque genis*', neque Ovidius neque ullus alius scriptor dixit: *gravidae... genae.* At nihil fortasse inde effici potest, cum multiplex sit apud Nasonem huius adiectivi usus Met. I. 110: aristae gravidae, VII. 281: olivae gravidae, VIII. 293: foetus gravidi, Tr. I. 2. 107: nubes gravidae; M. 10. 531: gravidamve Amathunta metallis; Met. III. 260; F. 4. 633. Verg. Aen. VII. 507: stipes nodis gravidae, 4 229: Italia imperiis, 10. 87: urbs bellis, Horat. carm. I. 22. 3: pharetra sagittis, Cic. div. I. 12. 20: ubera gravida, Sil. 6. 155: alvus venenis, 13. 394: annus arcanis, 13. 542: populus noxa, II. 120: mellis

apes gravidae, Lucan. 5. 735: pectus curis, Val. Flacc. 5. 22: parens sorte.

v. 181: *chelys* pro lyra nusquam alibi neque Ovidius nec ullus alius poëta Romanus dixit praeter Senecam Herc. Oet. 1033, Troad. 321, Statium Silv. I. 5. 1, II. 2. 120, 4. 3. 119, IV. 4. 33 et saepe, Sil. Ital. XI. 410, 454, Panegir. ad Calpur. Pisonem v. 154. 242. Quod vocabulum etsi alienum esse videtur a poëtis aureae aetatis, tamen cum Graecos χέλυν pro λύρα persaepe posuisse et ipsam Sapphonem (fr. 45. Bergk) ita dixisse constet, probitatem epistulae ea de causa non impugnem, nam veri dissimile non est, Ovidium, ubi de instrumentis musicis graecae poëtriae ageret, latinum vocabulum, testudo' adhibere noluisse, sed graeca nomina *barbiton*, *chelyn* retinuisse.

v. 199. *Lesbides aequoreae.* Adiectivum *aequoreus* de eo usurpatur, quod in mari vivit: Prop. 3. 6. 67: Nereides, Verg. Georg. III. 243: aequoreum genus=pisces; Ovid. Met. X. 78: aequoreis Piscibus, VIII. 603: aequoreus rex=Neptunus, X. 617: aequorea origo (Neptuni), Met. 14. 557: Naides aequoreae, Pont. IV. 10. 14: aequorea dea (Calypso); aut de aqua marina: Ovid. Art. 1. 528: aequoreae.. aquae, F. II. 68, Martial. 10. 51 et saepe. Quam ob rem inepte appositum affirmatur puellis Lesbiacis, quae non in mari, sed in insula undique mari cincta vivebant ideoque *insulanae* adpellandae erant. At cum hanc quoque notionem *aequoreus* adiectivum habere appareat ex Met. XV. 752: *aequoreos plus est domuisse Brittannos*' equidem locum expeditum puto neque coniecturas admitto: *aequales* quod dissimilius est nostro vocabulo, quam ut facile commutari potuerit, aut *aequaevae*, quod grandes aevo et senes declarat: Verg. Aen. II. 561: ut regem aequaevum ...vidi vitam exhalantem.

v. 200. Lesbiades ter proxime repetitur: qua anaphora scriptor Sapphus animum dolore affectum et maestum designat. Quae figura quantopere Ovidio familiaris fuerit, ostendunt Met. VII. 228, 10. 617, Her. II. 49, VI. 126.. Quod vero

v. 207—8: *an riget, et zephyri verba caduca ferunt?*
qui mea verba ferunt, vellem tua vela referrent',

idem verbum ,ferre' ter positum est, res eadem exigit et poëta

orationem variare et aliorum verborum quasi insignibus distinguere neglegit.

v. 212: *quid laceras pectora nostra mora.* Ita vulgo editur. Ad dictionem *lacerare mora* adnotavit Birtius: Risisset haud dubie Ovidius, si legisset haec verba'. Mihi quidem locutio ridicula non videtur, cum *mora* tamquam aegritudine quadam animum lacerari posse persuasum habeam: Cic. Tusc. 3. 13. 27: aegritudo lacerat animum conficitque, Att. 3. 8. 2: meus me maeror lacerat, Acad. pr. 2. 8. 23: intolerabili dolore lacerari. Ita quoque Ovid. Her. III. 138: nec miseram lenta... ure mora, Tr. 4. 6. 26 aerumna est aucta mora, Met. III. 693, Tr. 1. 3. 8. Si nihilo tamen secius *lacerare* Birtio displiceat, iam ei dicam, optimo codice f. non *laceras*, sed *crucias* exhiberi itaque scribendum esse.

v. 219—20. De hoc disticho ultimo supra p. 11. uberius egi.

Quae hoc capitulo protulimus, ex iis intellegi posse spero, nonnulla eorum, quae viri docti hic illic vituperaverint et condemnaverint, plane esse expedita, alia quamvis difficiliorem habeant explicationem, tamen defendi posse, alia, ut *chelyn*, *barbiton*, Sapphus poëtriae melicae ratione sustineri, reliqua procul dubio miserae codicum epistulae conditioni assignanda et quaqua coniectura potius sananda esse, quam totam epistulam Ovidio abiudicandam.

§. 4.

Nunc apparatum mythologicum et fabulas, nomina et epithéta, ceterasque res et facta, quae in epistula commemorantur, perlustrabo et fontes, ex quibus hauriri potuerant, similesque locos afferam, non solum ut appareat, num hac quoque in re discrimen aliquod intercedat inter nostram epistulam et reliqua Ovidii carmina, sed etiam, id quod antiquius puto, ut inde intellegatur, quantum eorum virorum opinio sit explorata, qui affirmant, epistulam nostram et Ovidianorum carminum et totius antiquitatis profundiorem atque exquisitiorem prodere doctrinam, quam quae imitatori possit imputari.

v. 8: *indomitis Euris* cf. Met. XI. 481: praeceps eurus, Her. XI. 14: protervus, Met. 15. 604: trux, Am. I. 9. 13: tumidi, Her. XI. 9: truculentus, Met. 1. 61, Tr. 1. 2. 28.

v. 11: *arva... Typhoidos Aetnae* pro Sicilia — bene explicat F. IV. 491:

alta iacet vasti super ora Typhoeos Aetne
cuius anhelatis ignibus ardet humus.

Met. V. 346. — Typhoeus Met. III. 303, F. 1. 574; — Typhon F. II. 461.

v. 15: Quae vulgo leguntur: *Pyrrhiades Methymniadesve puellae* patronymica sunt nomina derivata a Methymna et Pyrrha, Lesbi insulae civitatibus, ita ut apte ad illas, tamquam ad speciem, genus ipsum: *Lesbiadum cetera turba* addatur. Methymna legitur Art. 1. 57; M. 11. 55: Methymnaeae.. Lesbi; Pyrrha etsi apud Ovidium non legitur, nota est ex Mela 27. 4 et Plin. 5. 31. 39. ‚*Lesbias*' forma nusquam alibi legitur; Ovidius dicit semper Lesbis — idis, ut infra v. 100, 199—201, F. 2. 82.. aut ‚Lesbius' Tr. II. 365, III. 7. 20; Cic. Tusc. I. 31. 77: Lesbiacus. Ita a ‚Lemno' fingitur ‚Lemnias' Her. 6. 53, 139, Art. III. 672, Lemnius Met. 4. 185, 396, Lemiacus Stat. Theb. 3. 274.

v. 17. Neque Anactorie, nec Cydno, neque Atthis alibi apud Ovidium reperiuntur, attamen quoniam codices variant et haud dubie ficta sunt nomina, nihil inde colligi potest. Ex Max. Tyr. diss. 24 c. 7: *'Ατθὶς καὶ 'Ανακτορία* notae sunt.

v. 23. 24: De ‚fide et cithara' Apollinis insignibus lege Her. V. 139, Met. X. 108, Pont. IV. 8. 75; de Bacchi cornibus Art. III. 15. 17, Art. I. 232.

v. 25. Daphen, Penei filiam, nympham formosissimam a Phoebo amatam esse testatur M. 1. 452 sqq. — Gnosida Ariadnen a Baccho amatam esse narrat Ovid. M. 8. 52, 9. 668, Rem. 745, Art. I. 527, 556, III. 158, Ep. II. 79. — Gnosis a Gnoso, urbe Cretae, in qua Minois regia fuit, patris Ariadnes: Art. I. 527, III. 158; I. 556, — Prop. 1. 3. 2, Stat. Silv. 5. 1. 232, Theb. 12. 676.

v. 27. *Pegasides* sunt musae, quarum fontem Hippocrenen Pegasus ictu aperuisse narratur Met. V. 262, Fr. III. 7. 15: Pegasides undae; Her. V. 3: Pegasis Oenone. Ita quoque Prop. 3. 1. 19; Martial. 9. 59.

v. 29. Nusquam alibi apud Ovidium de Alcaeo quidquam legimus (Ibis 523), at rectum hoc epistulae auctoris iudicium, nam etiam Horat. Carm. II. 13. 24: *et te sonantem plenius aureo, Alcaee, plectro*; Carm. IV. 9. 7: *Minaces Alcaei... camenae.*

v. 34—37. Sapphonem revera fuisse statura brevi et fusco colore auctor est Max. Tyr. 24. 472: *μικρὰν οὖσαν καὶ μέλαιναν*.

v. 35... *placuit Cepheia Perseo Andromede*. Idem narratur Art. 1. 53, M. 4. 670. — *Cepheia virgo* Am. III. 3. 17; *Cepheis* Art. III. 191.—*Andromeda fusca* Art. II. 643, Am. II. 4. 40.

v. 38: viridis avis=psittacus. Cf. Am. II. 6. 21, in qua elegia (v. 12) de hoc naturali inter turtures et psittacos amore agitur.

v. 54. *Nisiades* pro *Siculi* nisi nostro loco, alibi non leguntur. Micyllus et posteriores omnes censent, Megarenses colonos ad Aetnam montem sitos indicari, quorum Nisus rex fuerit — id quod confirmat Strab. IX, Plin. III. 8, Mela II. 7, Serv. ad ecl. 1. 55. Domitius hoc nomen non a Niso rege, sed a *νῆσος* = Sicilia derivavit et Nesiades scripsit.

v. 57. *Erycina* adpellatur Venus ab Eryce, Siciliae monte, in quo templum sedemque habebat. Cf. Art. II. 419, Rem. 550 Am. II. 10. 11, III. 9. 45; Met. V. 363.—*Sicanus* pro *Siculus* Met. V. 464. 495: Sicaniam colo; XIII. 724; XV. 279: Ib. 600. Ovidius metitur Sicânus aut Sîcanus (Hor. Epod. 17. 32, Verg. Aen. V. 24).

v. 61. Cum Sappho fr. 30 matrem superstitem alloquatur, ambiguum non est, *parentem* esse patrem, quem — (Suidas in *Σαπφὼ* octo eius nomina enumerat) — vere Skamandronymum adpellatum esse Neue (fr. p. 1) et Schoene p. 737 ostenderunt. Eum *ante diem*=praematura morte obiisse a nullo vetere scriptore traditur: Ovidius et haec et alia omnia, quae de Sapphus vita narrat, ex ipsius poëtriae carminibus salvis et integris hausisse videtur.

v. 63. Frater Sapphus, qui v. 117 Charaxus nominatur, non computandus est cum Charaxo Lapitha, qui Met. 12. 272 occurrit. Illum Rhodopidis meretricis amore captum esse, auctores sunt Herodot. II. 135; Athenae. 13. c. 7, Strab. 17. p. 808, Suid. in v. Sappho. Eustathio p. 1280 alter quoque Sapphus frater, Larichos nomine, notus erat.

v. 70. Filiae ex Cercola viro conceptae Cleis nomen erat, testante Suida in v. Sappho, Max. Tyr. 24, fr. 76 apud Hephaestionem et Sapphus fr. 85.

v. 81. *Sorores* etiam alibi *Parcae* adpellantur Her. 12. 3, Am. 1. 3. 17, Met. II. 654, 8. 520, 453; 15. 781; Her. 14. 15.

v. 84. Thalia propria comoediae musa est: Her. 6. 84, Art. I. 264, F. V. 54; Tr. V. 9. 31; IV. 10. 56..; nostro vero loco poësis amatoriae musa intellegenda est, ut etiam Art. I. 264: unde legas, quod ames, ubi retia ponas, praecipit imparibus vecta Thalia rotis. Tr. IV. 10. 56, F. V. 54. Verg. ecl: 6. 2.

v. 87. Aurora fastidito Tithono marito, Cephalum venatorem formosissimum amavit ex eoque Phaëtonta filium habuit: Her. 4. 93, Met. 7. 493; 12. 661; Am. 1. 13. 33; Art. III. 84. 738.

v. 89. Phoebe sive Luna — Σελήνη — in Latmo, Cariae monte, Endymiona dilectum in omne tempus consopiavit, ut dormientem osculari posset: Art. III. 83: dormitor Endymion, Met. 1. 11; F. II. 163, Pont. III. 264, Her. 18. 63, Cicer. Tusc. 1. 38. 92; Martial. 10. 4. 4: Endymionis somnus = aeternus.

v. 91. Venus ut Adonidis iuvenis pulchritudine capta est (Met. X. 524, Art. 1. 75), ita etiam Phaonem amare posse argute dicitur.

v. 135. Titan pro luce, die Her. 8. 105, Met. 1. 10, II. 118, X. 78; F. 4. 919 et saepe.

v. 142. Mygdonius pro Phrygius etiam Her. 20. 106, Met. 6. 45. Phrygium i. e. pretiosius marmor viliori tofo opponitur etiam a Iuv. Sat. III. 18: ingenuum violarent marmora tofum, Strab. 7. 295.

v. 154. Concinit Ismarium Daulias ales Ityn'. Tereus, Thracum rex, Philomelam, Procnes uxoris sororem stupravit linguaque privavit, quare Procne Ityn filium epulandum ei proposuit. Quam ob rem Procnem in hirundinem, Philomelam in lusciniam mutatam esse Met. VI. 424 narratur. Quoniam vero in silvis nullae hirundines habitant, propterea nostro loco Procnen, Ityos matrem in lusciniam mutatam esse intellegendum est, ut id etiam Met. 6. 668, Amor. II. 6. 7, Verg. ecl. 6. 78 produnt. *Daulias ales* recte Procne adpellatur, cum Tereus eius maritus, in Daulide, Phocidis civitate, regnaverit ibique illud facinus patraverit teste Ovid. Met. V. 276, VI. 410. Ita quoque Catull. 65. 14 simpliciter de Procne: Daulias; Verg. Circ. 199: Dauliades puellae. *Itys* filius recte Ismarius i. e Thracius adpellatur, nam pater eius Tereus, Thracius rex erat. — *Ismarius* pro Thracius Met. 9. 642: Ismariae bacchae, II. 257: Ismarios

amnes; X. 305; XIII. 529, Am. 2. 6. 7; 3. 9. 21; Her. 1. 46. Ismarus enim Thraciae mons erat Verg. ecl. 6. 30, Sab. ep. 1. 60.

v. 164. Ambraciae notum est *Actiacum* vel a Leucade, insula obiecta — Met. 15. 289 — adpellatum *Leucadium* promunturium, ubi Phoebi nobile templum erat auctore Ovid. M. 13. 715: Ambraciam... Actiaco, quae nunc ab Apolline nota est. Tr. 5. 2. 76; 3. 1. 42; Prop. 3. 2. 69. Quod Loersius *Actaeum* pro Actiacum contra Francof. codicem edidit, constanti Nasonis usui repugnat, qui Actaeus a um (ab ἀκτή) semper de Attica usurpat Her. II. 6: Actaeae arces=Athenae, Her. 18. 42; M. 2. 720, 554; VI. 711, VIII. 170; VII. 681 Pont. 4. 1. 31, Ib. 334. Ceterum *Actiacum* promunturium legitur Met. 13. 715, 589; F. 1. 711: frondes Actiacae = Apollinis.

v. 179. *Amor pennas suppone.* Amor pennatus atque alatus occurrit Met. 9. 482, Ep. 16. 201; 8. 38.

v. 181. *munera ponam.* Arma, tabulae votivae, similia *ἀναθήματα* titulo aliquo insignita in templis suspendebantur auctore Ovid. Met. 7. 189; 8. 265; Her. 12. 128; 20. 235...

v. 200. *Aeolia lyra* recte dicitur, nam et Sappho ipsa et dialectus, qua usa erat, Aeolicae erant. Ita quoque Am. II. 18. 26, I. 1. 12; Horat. Carm. II 13. 24: fides Aeoliae; carm. 4. 9. 12: puella Aeolia=Sappho; III. 30. 13, IV. 3. 12: carmen Aeolium, Prop. 2. 3. 19: plectrum Aeolium.

v. 213. *Venus orta mari mare praestat amanti.* Veneris, deae rei amatoriae, maritima origo ideo cum vi effertur, ut eius in mare quoque imperium ostendatur. — Similiter Her. 7. 60: mater amorum nuda Cytheriacis edita. . aquis; Her. 16. 23: illa (mater Amoris) dedit, faciles auras ventosque secundos; Her. 16. 24. 19. 160; Met. 4. 537; Tr. 4. 5. 23, Hom. Il. 249: *Κύπρις ἀπόσπορός ἐστι θαλάσσης καὶ κραττέει πόντου.*

v. 215. *Cupido.* Am. 1. 6. 10: tenera cum matre Cupido; Am. I. 1. 3; 1. 2, 19; I. 9. 1; 2. 51; 2. 9. 1; R. 555 et persaepe.

v. 217. *Pelasgida Sappho. Pelasgis* adiectivi forma nusquam alibi legitur; semel *Pelasgias* Her. 9. 3: *Pelasgiades urbes*, semper *Pelasgus* a um M. 12. 19; 13. 13; 14. 562; Her. 14. 23; Ib. 239; F. 2. 281.

Quae igitur nomina epitheta, res et facta ad mythologiam, historiam, geographiam etc. pertinentia in nostra epistula repe-

riuntur, maximam partem bene se habent similibusque Ovidii aut aliorum scriptorum locis defenduntur. Quam congruentiam quidam viri docti firmum esse documentum putant, Ovidium ipsum auctorem esse nostrae epistulae, cum imitatori adeo recondita carminum Ovidianorum doctrina aliarumque antiquarum rerum peritia haud possit imputari. Quae argumentandi ratio plane probabilis mihi videtur, nam perlustrata tota epistula non solum cognovi, doctrinam illam re vera esse tam reconditam tamque longe petitam, quae ex diligenti Ovidianorum carminum lectione haud remanserit, sed etiam nonnulla inveni, quae imitator nunquam ausus sit. Huc pertinent adiectivi formae v. 16: Lesbiades, v. 217: Pelasgis, nomen subst. v. 54: Nisiades, quae nusquam alibi occurrunt, similibus tamen formationibus proteguntur.

Tota quoque de Sapphus fortuna et vita narratio ex ipsius poëtriae carminibus salvis et integris hausta videtur: eam sex annos natam patris praematuram mortem deflevisse, nusquam alibi legitur. Nec fabulae v. 167—170 narratae: Deucalionem ob spretum a Pyrrha amorem de Actiaco promunturio sese praecipitasse.., in veteribus monumentis servatis reperiuntur ulla vestigia. Quae res cum aut explicationem habeant aut ut falsae refutari nequeant, nullo modo imitatori tribui possunt, sed ex ipsius Ovidii antiquarum fabularum locupletissimo penu desumptae videntur.

Longe vero aliter res se habet cum v. 139:

ut quam furialis Erichtho attigit,

qui epistulae fidei paene fatalis fuit. Erichtho enim Thessalica venefica sive maga erat, cuius ope Pompeius, Magni filius, usus erat ad exploranda belli fata auctore Lucano VI. 508: *nimiae pietatis Erichtho.* Offendit vel maxime hoc, quod nulla temporum ratione habita nomen recentissimum in Sapphus tempus transfertur. Lachmannus, qui ex Lucano ab imitatore sumptum hoc nomen intendit, ineptam et non excusandam vocavit eorum superstitionem, qui nostram epistulam ex editionibus Ovidianis eicere noluerint. Quod divini viri iudicium tantum valuit, ut fere omnes viri docti in eius sententiam cesserint et epistulam adulterinum esse carmen persuasum habuerint. Nihilo tamen minus nulla alia auctoritati epistulae illata suspicio faciliorem refellendi rationem habere mihi quidem videtur, quam illa a Lachmanno mota. Nam rogo, num veri simile sit, illum virum

litteratum, qui nostram epistulam scripserit et supposuerit, omniaque, ne detegeretur, optime, ut vidimus, circumspexerit, repente tam incautum et imprudentem factum esse, ut Sapphonem nominantem fecerit magam, quae post multos annos Pompei demum aetate vixerit? Tantam socordiam et neglegentiam tam exquisitae illius imitatoris doctrinae attribui posse equidem nego. Nisi forte altera quaedam huius nominis femina, quae re vera Sapphus aetate viguerit, intellegenda est. At quoniam ullam extitisse huius nominis furiam testimonia tacent, nisi de illa Lucaniana maga de nulla alia est cogitandum. Quodsi vero neque Ovidius neque ullus imitator Erichthonem illam in Sapphus epistulam inducere potuit, sequitur, lectionem esse corruptam. Et re vera eam pristinam non esse vel inde apparet, quod in vetustissimo et optimo codice f.: *furialis Enyo*', in duobus: *furialis Erinys*, in plurimis iisque recentioribus: *ericto, hericto, erycto* legitur. Quae cum ita sint, grave illud Lachmanni iudicium, qui codicis optimi rationem non habuit et in vulgata lectione acquievit, caducum fit, quippe cui omne fundamentum subtractum sit.

Sed neque illa ‚Enyo', quamvis optimo codice defendatur, omni a parte idonea est, cum illo loco de Bellona non agatur et adiectivum ‚furialis' et verbum ‚attingere' non deam belli, sed unam furiarum exposcere videatur. Vehementer doleo, quod per leges metricas ‚Alecto' scribere non possum (Her. II. 119, Verg. Aen. 7. 324, 341. 415). Quare illa ‚Erinys' aliquot codicibus tradita utique recipienda est, cum et sententiae conveniens sit et a librario illam Lucanianam Erichtho memoria tenente facile corrumpi potuerit. ‚Erinys' legitur apud Ovidium persaepe: Met. 1. 241, 1. 725, 4. 489, 6. 84, 591, 657, 11. 9, Am. 3. 12. 39, Art. 478, Her. VI. 45, XI. 103...

§. 5.

De *arte metrica* epistularum praeter Lachmannum [1]), Hauptium [2]), Lehrsium [3]), Luc. Müllerum [4]) quam uberrime

1) Index. lectionum. Univers. Berol. 1848.
2) Epiced. Drusi p. 2.
3) Animadversiones in Heroidas. Ann. phil. et paed v. 87. p. 49 sqq.
4) De re metrica, p. 285 sqq.

Eschenburgius egit in: Metrische Untersuchungen über die Echtheit der Heroiden des Ovid' et Theodor. Birtius in Rhen. Mus. XXXII. p. 389 sqq., et quidem ita, ut uterque vir seiungat genuinas Heroidas 1. 2. 4. 5. 6. 7. 10. 11 ab eis, quae a Lachmanno addubitantur 3. 8. 9. 12. 13. 14, aut plane reiciuntur 16—21, et comparet eas cum ceteris Ovidii carminibus. Quae viri docti observaverunt, ad Sapphus epistulam accommodabo.

I. Caesurae:

1. Caesura *κατὰ τρίτον τροχαῖον* in ceteris Ovidii carminibus satis raro occurrit e. c. Her. I. 95; Art. I. 293; F. III. 863, Met. omnino vicies. I. 190, 579, II. 728..., nusquam vero in addubitatis Heroidibus aut in Sapphus epistula.

2. Caesura *πενθημιμερής* usitatissima est in nostra quoque epistula: v. 1, 3, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23...

3. Caesura *ἑφθημιμερής* tripartita i. e. cum trithemimeri et penthemimeri e. c.

v. 7: flendus amor | meus est || elegis: ||| hoc flebile carmen satis vulgaris est: v. 5, 73, 85, 87, 111, 115, 117, 147, 151, 177...

4. Caesura *ἑφθημιμερής* tripartita i. e. cum trithemimeri et cum *κατὰ τρίτον τροχαῖον*:

e. c. ingenium | cum nulla || malum ||| sententia suadet occurrit in

1209	hexametris	Amorum . .	91
593	„	Her. genuin. .	59
1086	„	Her. dub. . .	63
110	„	ep. Sapph. .	8 (79, 149, 153, 157, 171, 195, 211, 213).

5. Caesura *ἑφθημιμερής* bipartita i. e. cum penthemimeri occurrit in

1209	hexametris	Amorum . .	72
593	„	Her. genuin. .	33
1086	„	Her. dub. . .	54
110	„	ep. Sapph. .	5 (31, 57, 61, 81, 145).

6. Caesura *ἑφθημιμερής* bipartita i. e. cum sola trithemimeri e. c: Exspectans | si mussaret || quae denique pausa fere aliena est ab Ovidio, nam reperitur

in Amoribus bis (III. 1. 25; 9. 53.)
Fastis semel (IV. 483.)
Her. genuin. semel (II. 37.)

Metamorph. quinquies (4. 591, 6. 438, 8. 509, 11. 630, 12. 506).

in ep. Sapphus semel v. 113:

postquam se dolor invenit nec pectora plangi

Ex quibus apparet, Sapphus epistulam, quod caesuras attinet, satis congruere non solum cum ceteris Heroidibus, sed etiam cum reliquis Ovidii carminibus, praeter formam 6, quae etsi fere aliena est ab Ovidio et in totis voluminibus semel bisve legitur, tamen in nostra quoque epistula reperitur et quidem cuius primus pes voce spondiaca constat, id quod sibi non concesserunt scriptores caesurarum neglegentissimi. Nam etsi infitiari nequit, vocem ‚postquam' ex duabus esse compositam, tamen nec ‚postquam' neque *etsi*, *quodsi*, similia in primum pedem intulerunt elegantiores poëtae, quare Th. Birtius argumentum inde sumpsit, quo demonstraret, epistulam non esse ab Ovidio scriptam. Equidem vero supra p. 28. versum alia etiam de causa in codicibus corruptum esse ostendo et emendationem commendo:

postquam se | torpor || minuit ||| nec pectora plangi

qua ratione et metro et dictioni optime, ut opinor, consulitur, ita ut hic versus in quaestione de origine epistulae nullum momentum habere possit.

Praeterea observatum est, quartum trochaeum vocabulo *clausum* reperiri

in 593	hexam.	Her. genuin.	36;	ergo semel inter			17	versus
1086	„	Her. dub.	81;	„	„	„	14	„
1209	„	Amorum	78;	„	„	„	16	„

in Pont. semel inter 18 versus
Trist. „ „ 29 „
Met. „ „ 17 „

In Sapphus epistula ars magis emollita est, nam quindecies —v. 11, 53, 67, 95, 99, 131, 133, 135, 143, 159, 183, 187, 189, 217, 219—post quartum trochaeum frangitur sermo, id est semel inter 8 versus, quod tamen nullam ad reprehendendum dat ansam.

Neque improbandi sunt duo versus confines, qui clausulam eandem adplicant:

v. 133: ulteriora pudet narrare sed omnia fiunt.
v. 135: at cum se Titan ostendit et omnia secum,

nam similia alibi quoque inveniri supra p. 10. ostendimus.

II. Nunc de dactylorum et spondeorum per hexametros et pentametros mixtorum ratione acturus sum. Qua in re observatio obtinet: quo dactyli praevaleant, eo acriores numeros et vehementiores esse et quo iunior poëta sit, eo maiorem esse numerum dactylorum. Quo accuratius res perspiciatur, tabellas propono has:

a) Forma hexametrorum:

dsss	in v.	3. 33. 37. 45. 71. 75. 81. 91. 107. 117. 129. 155. 201.	= 13
dsds	„	1. 5. 35. 49. 59. 61. 63. 151. 153. 157. 161. 163. 197. 211. 215.	= 15
dssd	„	19. 73. 77. 115. 127. 131. 143. 165. 175. 181. 217.	= 11
dsdd	„	57. 173.	= 2
ddss	„	9. 13. 31. 83. 141. 179. 203. 207. . .	= 8
ddds	„	7. 39. 41. 97. 111. 119. 149. 169. 185. .	= 9
ddsd	„	11. 17. 23. 27. 93. 95. 123. 125. 133. 137. 177. 187. 189. 199. 205. 209. . . .	= 16
dddd	„	51. 65. 67. 79. 109. 121. 183. 213 . .	= 8
sdss	„	21. 55. 113. 167. 193.	= 5
sdds	„	43. 87. 105. 145.	= 4
sdsd	„	15. 47. 89. 99. 101. 139. 191. 219. . .	= 8
sddd	„	171.	= 1
ssss	„	85.	= 1
ssds	„	103.	= 1
sssd	„	25. 29. 53. 69. 135. 147. 159. . . .	= 7
ssdd	„	195.	= 1
			110

Principia dactylica:	82;	Versus dactylici:	8
„ spondaica:	28;	„ spondaicus:	1
	110		

Habemus igitur propter permultos dactylos facilem et vividum, ut in ceteris iuvenilis Ovidii carminibus rythmum. Neque ille v. 85 spondiacus quidquam obstat, cum alibi quoque interdum reperiatur et quidem:

in 593 hex. Her. genuin. 9 = Her. II. 75, 77, 99; V. 43. 45; VII. 49; X. 39. 117; XI. 23.

1086 hex. Her. dub. 14 = Her. III. 89. 115; IX. 69. 109; 12. 167; 14. 107; 16. 105. 181; 17. 131. 207; 18. 163; 19. 21. 31. 119.

in 1209 hex. Amorum . . . 19
779 „ I. libri Met. . 9
110 „ ep. Sapph. . 1.

b) Forma prioris partis pentametri, nam altera pars sine exceptione ex dactylis constat:

ds: v. 4. 10. 12. 18. 20. 26. 28. 30. 32. 34. 44. 50. 52. 54. 58. 60. 64. 66. 68. 70. 72. 76. 78. 82. 84. 86. 88. 90. 92. 94. 96. 100. 104. 106. 108. 114. 116. 120. 124. 136. 206. 140. 144. 152. 158. 168. 172. 176. 178. 182. 186. 192. 204. 208. 214. . . . . . . = 55
dd: v. 2. 6. 8. 14. 22. 36. 38. 40. 48. 62. 74. 98. 102. 118. 122. 128. 130. 132. 134. 138. 142. 146. 150. 154. 156. 162. 164. 170. 174. 184. 188. 190. 194. 196. 198. 200. 202. 212. 218. 220. . . . = 40
sd: v. 16. 24. 46. 110. 112. 126. 160. 166. 180. 210. 216. = 11
ss: v. 42. 56. 80. 148. . . . . . . = 4
110

Omnia optime se habent, nam ss forma, cuius leva pars spondeis completur, non rara est, immo proxime ter repetitur e. c. Am. I. 5. 16. 18. 24. — I. 13. 40. 42. 46. — II. 11. 6. 12. 15. 30. 40. 44. — Quod v. 42 attinet, cuius primus pes uno vocabulo continetur, quamvis rarius tamen invenitur: Her. II. 2, III. 110, IV. 110, 140, VIII. 28...

III. Quod hexametri *clausulas* attinet, Luc. Mueller in Catull. praef. p. LXVII. has sex legitimas species proponit:

1. In nova fert animus mutata dicere formas
2. Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
3. Cum loquor una mihi, peccatur littera, nam te
4. Nam neque Parnasi nobis iuga nam neque Pindi
5. Arma virumque cano Troiae qui primus ab oris
6. Cederet aut quarta socialiter hic et in, Atti.

Prima et secunda species, in quarum quinto et sexto pede verborum accentus cum rythmi accentu concurrunt, non solum alibi, sed etiam in nostra epistula usitatissimae sunt clausulae. Forma 5. semel reperitur v. 185:

cur tamen Actiacas miseram me mittis ad oras.

Forma 3. legitur v. 103:

nihil de te mecum est, nisi tantum iniuria nec tu.

Similia ex genuinis Heroidibus et carminibus amatoriis sunt: Her. IV. 89: durabile non est, V. 1: perlege non est,

X. 5: perdidit et tu, Am. 1. 15. 5: ediscere nec me, II. 4. 13: rustica non est, III. 4. 5: adultera mens est, III. 7. 55: perdidit in me, Art. I. 619: deprendere nunc sit, II. 595, 447; III. 151; 445; Rem. 329. 359.

Omnibus his locis antecedit illa duo monosyllaba vocabula vox dactylica et ita cum nostro versu res se habet. Sed neque hoc opus est, nam monosyllaba vox ante ultimam monosyllabam sufficit:

Trist. V. 4. 5: signabar, ad os est
V. 6. 15: tutatus es. at nunc
V. 13. 15: possit, ut ad me
Pont. II. 3. 17: et sibi quid sit. Ita quoque

Met. 4. 132; 7. 12; 7. 860; 8. 65, 862; 10. 215; 12. 618; 13. 264. 569. 593; Pont. II. 9. 7; Fast. I. 4. 39.

Clausulae forma 4. et 6. in Sapphus epist. non reperitur.

Quod pentametrorum clausulas attinet, praestantissimus quisque elegiacus poëta id laboravit, ut quantum posset, bisyllabis vocabulis pentametros finiret. Qua in re Ovidius ad eam elegantiam progressus est, ut in limatioribus carminibus—Amatoria arte, Amoribus, De medicam. faciei, Remed. amoris, nonnullis Heroidibus — pentametros vocabulis plus duarum syllabarum non finiret, —quare etiam Lachmannus quattuor Heroidas, quoniam pentametri vocabulis plus duarum syllabarum finiuntur, Ovidii non esse auctoris contendit, quae sunt:

Her. 14. 62 . . . forent generis
„ 15. 184. . . pudicitiae
„ 16. 16. . . . superciliis
„ 18. 202. . . deseruit.

Neque in primis Fastorum libris alia quam bisyllaba clausula reperitur exceptis ultimis libris e. c. F. V. 582, VI. 660. — In epist. ex Ponto, quas relegatus composuit, non ut laudem et gloriam versibus sibi pararet, set ut Augusti iram placaret et Tiberium ad misericordiam induceret, etiam ars metrica neglegentius habetur et tri = tetra = pentesyllaba, immo durissima clausula anapaestica occurrit.

In Sapphus epist. clausula pentametrorum nisi bisyllaba nulla alia reperitur.

IV. De *elisionibus* observavatum est, Ovidium non solum in amatoriis, sed etiam in ceteris carminibus suis, quantum potuisset, duras synaloephas vitare studuisse et propterea saepis-

sime breves vocales, rarius longas easque non nisi certis versus pedibus elisisse. Equidem, id quod dissertationis consilium requirit, nisi elisiones, quae in Sapphus epistula occurrunt, nullas alias respiciam.

Arses. Elisio pyrrhichii in m exeuntis vocabuli in II. arsi non reperitur in octo genuinis heroidibus, legitur tamen Art. III. 587: adde forem et duro dicat tibi..
Rem. 359: multa quidem ex illis pudor
et Tr. I. 5. 39; Pont. II. 2. 53, II. 10. 51; IV. 12. 45; F. III. 627. et duodevicies in Met. I. 488, 564, II. 48, 787; III. 204.., quare epistul. Sapphus v. 23:

sume fidem et pharetram, fies manifestus Apollo

non est vituperandus.

In III. arsi brevis syllaba in octo genuinis heroidibus elisa non legitur, in reliquis carminibus amatoriis semel: Am. III. 15. 5: *siquid id est usque a proavis vetus ordinis heres*, at quoniam in Met. Fastis, Trist. Pont. interdum occurrit, propterea in epist. Sapphus v. 83:

sive abeunt studia in mores artisque magistra

non est offendendum. Ita quoque Her. 13. 139:

arma dabit, dumque arma dabit, simul oscula sumet.

Reliquae elisiones in arsi, quae in nostra epistula occurrunt, ut v. 1. 9. 75. 103... vulgares sunt neque ullam offensam habent.

Theses. In I. thesi persaepe eliditur: Her. I. 11: quando ego, 115: certe ego; VII. 19; XII. 91; XIII. 115. 117; 15. 17; 16. 135; 17. 183; 18. 81;—ita quoque epistul. Sapphus v. 19, 81, 83.

In II. thesi brevis syllaba eliditur ep. Sapph. v. 86: atque anni.., v. 94: atque aevi.. v. 118: ante oculos.

In III. thesi eliditur ep. Sapph. v. 105: neque enim, V. 173: voce abiit.

In IV. thesi persaepe et alibi eliditur Met. IX. 38, X. 374, F. III. 377, ep. Sapph. v. 45.

In V. thesi eliditur ep. Sapph. v. 19: crimine amavi; v. 43: omnia amantes. At in omnibus his elisionibus nihil est offensionis et multa eiusdem generis elisionum afferri possunt exempla vel ex amatoriis carminibus.

Praeterea observatum est, in altera parte pentametri reperiri quidem saepius brevem syllabam elisam, ut Her. 4. 30, 144; 7. 100; 10, 86; 11. 54, 88.... et ep. Sapph. v. 130:

aptaque consueras accipere, apta dare,

nusquam vero longam syllabam vel in *m* exeuntem, quare recte viri docti contendunt, elisionem

v. 96: *non ut ames oro, verum ut amare sinas*

plane alienam esse ab Ovidio nec simili exemplo comprobari. Qua tamen ex re de fide epistulae nihil effici potest, cum corruptum esse versum et grammaticae ratio doceat, quae infinitivum pass. *amari* aut obiectum ex *amare* aptum requirit, et codices ostendant, qui pro: *verum ut* exhibent: *sed ut*, *sed quod*, *sed te ut*. Quae cum ita sint, loco corrupto medela quaerenda et aut ex codicibus nonnullis illud: *sed te ut* recipiendum, aut ex coniectura locus sanandus est: Heinsius proposuit: me sed amare sinas, Baehrens: nos sed amare sinas, De Vries:

non ut ames oro serus: amere sinas

quae emendatio mihi quidem plurimum arridet. De *serus* cf. Her. II. 101:

et tamen expecto redeas modo serus amanti.

Her. 17. 107. Verg. Aen. X. 94.

V. Ovidius in limatioribus carminibus elisionem nunquam neglegit, ut *hiatus* oriatur, nisi in altera parte hexametri, sexies post V. arsin (Her. IV. 99, XI. 13, Art. II. 185, III. 13, F. II 43, V. 83), semel post IV. arsin (Am. II. 13. 21) et semper ante nomen proprium. Quae cum ita sint,

v. 41: at mea cum legerem, etiam formosa videbar
(unam iurabas usque decere loqui. cantabam memini..)

procul dubio est corruptus. Quod in nonnullis libris legitur: *legeres* ex studio corrigendi versus natum nec pristinum est nec rectum. Neque enim perspicuum est, qui Phaoni carmina Sapphus legenti ipsa poëtria formosa visa sit, nam quamvis alicuius pulchri sint versus, tamen foedae eius faciei nihil illi lecti possunt adicere decoris; tum etiam orationis concinnitas requirit, ut propter sequens ‚cantabam' hic quoque poëtriam ‚legentem' faciamus et ‚legerem' scribamus. Qui hiatus ita est evitandus, ut ex codice g_6 recipiamus: tibi iam. Car. Schenkel proponit: tum iam, Baehrens: legerem, ore etiam', quae duplex elisio dura est et molesta.

VI. Quod *productionem* brevis syllabae ante vocalem attinet, observaverunt viri docti:

1. Ovidium mire sibi indulsisse in huius versus numeris: rediît, abiît, subiît etc.

Art. III. 707: ut rediit animus, tenues a pectore vestes, Rem. 6: in liquidum rediit aethera Martis equis, Her. 13. 29: ut rediit animus..., Her. VI. 31: ut rediit animus.., Met. 14. 519; I. 114; F. II. 341; III. 333; V. 515... Quare etiam nostrae epist. v. 173: *ut monuit, cum voce abiit: ego frigida surgo'* bene se habet. Consimiliter Her. V. 66, 149. At fortasse ultima syllaba natura longa est, ut Lachmann ad Lucret. III. 1042 docet.

2. *que* produci e. g. Met. I. 193; III. 530; 4. 10; 5. 484; 7. 265; 8. 526; 10. 262; 10. 308; 11. 36, 290; 13. 257, 258. In ep. Sapphus nullum invenitur tale exemplum.

3. Omnino in Heroidibus et Carm. amatoriis nullum exstare exemplum productae brevis syllabae ante vocalem, in reliquis elegiacis unum F. III. 105, et praeterea in Met. novies: II. 247, III. 184, VI. 658, VII. 61, 365, X. 98, XII. 392, XIV. 250. De quibus productionibus id tenendum est: brevem syllabam produci 1. ante nomen proprium, 2. ante voc. *et* 3. ante voc. *au'*, et ut in illo Fast. loco ante caesuram penthemimeren in nomine proprio et vocabulo graeco.

At longe aliter se habet epist. Sapphus v. 182:

et sub ea versûs unus et alter erit

quae productio in medio pentametro nullo alio exemplo Ovidiano defendi potest. Quae tamen lectio vulgata corrupta est nec codice optimo f. servatur, qui ‚erunt' exhibet, ut alibi quoque Ovidius ‚unus et alter' saepius cum numero plurali coniungit,— quo facto pluralis ‚versus' iam longam ultimam syllabam habet.

Hic quoque addam, quae de v. 79 habeo, qui ita vulgabatur:

molle meum levibus cor est violabile telis,

in quo cor producitur. Noster cor semper corripit: Trist. V. 8. 28, Met. V. 384; Martial. X. 15. Habeamus igitur, quod de Ovidio auctore dissuadeat, sed praestat cum Micyllo castigare versum in:

molle meum levibusque cor est violabile telis,

ut nunc ab omnibus editur.

v. 32: *ingenio formae damna rependo meae,*

De o in fine verborum egerunt Hermann ad Plaut. Trinum. praef. XV, Charisius p. 5, Diomedes p. 430, Victorinus 2472 (Putsch) et statuerunt, apud veteres Romanos o litteram in fine verborum Graecorum more productam fuisse, sed non ita multo post celeritate pronuntiationis usitatissima vocabula corripi coepta

esse, ut scio, nescio, volo rogo..; quae prosa fecerit, ea primum a Plauto et Terentio comicis adhibita reperiri:

scio Plaut. Asin. II. 3. 18 et 95, Capt. II. 3. 80; III. 4. 55..,
Terent. And. III. 5. 5, Hec. V. 4. 39, Phorm. III. 3. 8...
nescio: Plaut. Amph. I. 1. 175, 176, 198, Terent. And. II. 2. 3. Adel. I. 1. 54. IV. 3. 4...
volo: Plaut. Asin. II. 2. 113 et Hec. III. 3. 23, V. 1. 27; Heaut 4. 5. 41, Adelph. 1. 2. 74...

In Lucretii carmine ne unum quidem est exemplum correpti verborum o finalis.—Apud Catull: nescio II. 6, VI. 4. LIII. 1; volo XVII. 8, 23; XXXV. 6; LX. 216..: Apud Vergilium bis: scio Aen. III. 601, Ecl. 8. 43—Horatius in Carminibus nusquam corripuit, in Sermonibus ad communem sermonem propius accedentibus saepe: volo Serm. I. 9. 17; veto I. 1. 104: eo I. 4. 119; dixero 1. 4. 104, peccavero 1. 3. 140. Tibull praeter nescio 1. 6. 55. desino II. 6. 41 non corripuit. Propertius saepius: volo II. 8. 13, nescio 1. 2. 7, findo III. 7. 35...

Ovidius saepissimo: puto Her. II. 105, Am. I. 2. 5, Met. 8. 60; peto Her. 12, 197, 16. 35, Art. 2. 10... nego Am. I. 10. 64; amo Am. 3. 18. 39, Rem. 648; volo Am. II. 5. 54; cano Pont. III. 9. 35; dabo Her. 17. 260; ero Tr. 4. 10. 130; addo Her. 6. 73; tollo Am. 2. 26; credo Pont. I. 7. 56, desino Her. 18. 203, confero Pont. I. 1. 25, nescio Am. I. 14. 49; 10. 64 Sap. ep. v. 99; odero Am. III. 11. 35. Quare etiam illud ‚rependo', etsi in amphibreve corripitur, retinendum neque in ‚repende' mutandum puto, cum concinnitas postulare mihi videatur, ut Sappho toto loco sit loquens atque agens.

VII. Denique quae Zingerle in suo libro, quo Ovidium nonnulla ex Catullo, Tibullo, Propertio, Vergilio, Horatio mutuatum esse ostendit, observavit, in nostram epistulam transferam videboque, num hac quoque in re commune quidquam ei sit cum ceteris Ovidii carminibus.

1. Zingerle observavit, Ovidium in V. pede pentametri, rarius hexametri libentissime participia, in primis part. fut. passivi posuisse. Idem reperitur etiam in nostra epistula:

v. 141 . . . pendentia tofo
v. 164 . . Ambracia est terra petenda tibi
v. 192 . . quam poterant saxis praecipitanda dari.
v. 102: denique non timui, quod dolitura fui.

*

2. Ovidium Propertio et Tibullo auctoribus in fine hexametri saepius imperativ. futur. posuisse; in una Her. 16. vicies quinquies, Her. XIII. 65; XIX. 219... In nostra epist. unum extat exemplum v. 177... aura subito.

3. Alteram pentametri partem persaepe constare ex infinitivo perfecti cum voce iambica Idem reperit Eschenburgius p. 20. in Heroid. genuinis decies

in Amor.	. .	31
Art.	. . .	27
Rem.	. .	7
Trist.	. .	44
Pont.	. .	26
Fast.	. .	55.

In addubitatis Heroid. saepius e. c. in IX. epistula novies: v. 2. 6. 60. 66. 76, 82. 86 et ter in continuis versibus: 72. 73. 74. In nostra quoque epistula aliquoties legitur:

v. 110: nec me flere diu, nec potuisse loqui
128: saepe tuae videor supposuisse meos
130: tam cito me somnos destituisse queror
172.... nec saxo desiluisse time
(106... nisi ut nolles immemor esse mei).

4. Ovidium adamare in V. pede adiectiva in *ilis* exeuntia: Her. VI. 49; 12. 201; 13. 57; 9. 127; inprimis: spectabilis. Idem in nostra epistula occurrit:

v. 7 . . . . flebile carmen
79 . . . . cor est violabile telis
93 . . . . utilis aetas
143 . . . . cubilia nobis
161 . . . . flebilis artus.

5. Maxime vero adamare Ovidium in V. pede nomina in *men* exeuntia, nam admodum sunt apta ad dactylum formandum. In nostra epistula non exiguus est numerus hunc in modum constructorum versuum.

v. 3 . . . . nomina Sapphus
13 . . . . carmina nervis
19 . . . . crimine amavi
27 . . . . carmina dictant
43 . . . . omnia amantes
89 . . . . omnia Phoebe

133 et 135 omnia fiunt, omnia secum
148 . . gramen erat, v. 180: crimen aquae
197 . . carmina vires

6. In duobus paenultimis pedibus adhibet Ovidius saepe ‚*sine*' cum substantivo pro adverbio

sine labe meae Her. XVI. 14
sine labe tenebo Her. 16. 69
sine arte capilli Her. 4. 77
sine pectore dotes Her. 15. 305
sine coniuge dormis Her. 16. 179
sine ordine raptim Her. 17. 113.

persaepe: sine fine Her. 19. 35, 15. 191; 8. 43; Tr 22. 75, 4. 6. 44; Pont. 1. 10. 23; Met. 2. 502, 7. 306; 11. 792; 12. 316, Her. 205. sine crimine H. 4. 31; 16. 95; M. 2. 433; R. 37, Tr. 2. 95; 3. 2. 5; 4. 2. 13...

In nostra epistula reperitur v. 19: sine crimine amavi
69: sine fine fatigent
73: sine lege capilli

7. Nec illud praetermittendum mihi est, quod Zingerle Ovidium in arsi secundi pedis *et* ponere solere observavit, id quod etiam in nostra epist. saepe occurrit:

v. 5: forsitan et
23: sume fidem et
92: sed videt et
97: scribimus et
132: elequor et
134: et iuvat et
144: praebuit et
152: frondibus et
163: constitit et
188: et forma et

VIII. Repetitiones: Ovidium paene ludibundum versus fecisse, ita ut a nullo Romano hac in re superatus sit, inter omnes constat. Nihil igitur mirum, si in carminibus celerrime scriptis suos versus iterum in usum vocavit imaginesque pulchras paucis mutatis repetivit. Ut in carminibus totis sententiae totae, ita in singulis versibus singulae voces iteratae leguntur.

In Sapphus epistula haec:

v. 17: vilis Anactorie, vilis mihi candida Cydno
26: nec norat lyricos illa vel illa modos
40: nulla futura tua est, nulla futura tua est
43: cantabam, memini. meminerunt omnia amantes
54: Nisiades matres Nisiadesque nurus
66: quasque male amisit, nunc male quaerit opes
80: et semper causa est, cur ego semper amem
89: hunc si conspiciat, quae conspicit omnia Phoebe
96: non ut ames oro, verum ut amare sinas.
105: non mandata dedi, neque enim mandata dedissem
130: aptaque consueras accipere, apta dare
137: antra nemusque peto, tanquam nemus antraque prosint
146: vile solum locus est: dos erat ille loci
184: convenit illa mihi, convenit illa tibi
198: plectra dolore tacent, muta dolore lyra est
199: Lesbides aequoreae, nupturaque nuptaque proles.

Quarum repetitionum plurimae facilem habent explicationem, sunt enim rhetoricae figurae — anaphorae; neque in illa, quae v. 184 legitur et partem priorem et posteriorem pentametri una tantum littera distinctam habet, offendendum est, cum multae similes in Ovidii carminibus reperiantur:

Her. 4. 144: oscula aperta dabas, oscula aperta dabis
13. 166: sit tibi cura mei, sit tibi cura tui
2. 40: altera tela arcus, altera tela faces.

Cf. Her. III. 8; Am. II. 5. 31. 60; III. 3. 8, 42; III. 6. 48; Art. 2. 12; 2. 204; 2. 506; Rem. 168, 318, 320, 800, 802; Tr. I. 2. 20; I. 2. 22; F. 4. 484, 486; V. 140, 142.

Sed frustra quaeras exemplum, quo versus 40, in quo utraque pentametri pars prorsus eadem est, defendi possit. Nihilo tamen secius equidem non facio cum iis, qui eam ob causam de Ovidio auctore dissuadent, nam si illas simillimas repetitiones respicio, facile intellego, poëtae ingenium illud quoque sibi sumere potuisse, praesertim cum totum distichon arte esse confectum nemo non concedat. Si quis vero illa exempla utique sibi esse sequenda putat, ei recipienda est aliquot recentiorum codicum varians lectio:

si, nisi quae facie poterit te digna videri,
nulla futura tua est, ulla futura tua est?

qua ratione versus mori Ovidiano fit plane consentaneus et sententia vividior.

Quibus prolatis unumquemque concessurum spero, Sapphus epistulam nec metrica arte a ceteris Ovidii carminibus differre nec hac quoque in re quidquam habere, quod non miseram codicum condicionem potius prodat, quam de Ovidio auctore dissuadeat.

§. 6.

Iam quae passim per totam disputationem statui, breviter astringam et iudicium meum de epistulae auctore proferam.

Cum Amor. II. 18. 26 pro certo affirmet, Ovidium Sapphus nomine ad Phaonem epistulam scripsisse, cum epistula, quam habemus, ab Amor. II. 18. 34, quo loco Ovidius suam epistulam tamquam nota propria insignit, non discrepet, cum argumentum epistulae cum illa opinione, quam veteres de consuetudine, quae inter Sappho et Phaonem amantes intercesserat, sibi conformaverunt, optime congruat, cum dispositione rerum, sentiendi et cogitandi ratione, orationis colore, grammaticis et metricis rebus genuinis poëtae epistulis simillima sit: equidem nihil moror, quominus eam Ovidii nomini addicam. Quae in ea mendosa aut ad explicandum difficilia reperiuntur, ea in misero codicum statu librariis potius et interpolatoribus assignanda et quaqua ratione sananda puto, quam ipsam epistulam Ovidio abiudicandam. Nam cum Ovidius XV priores epistulas seorsum ediderit et Sapphus epistula huius collectionis ultima ex codicibus exciderit et nullo munita auctoris nomine separatim ut solivagum carmen circumlata sit, mirandum non est, quod librariorum mutandi et interpolandi libido in eam solito plus grassata est.

Qui autem de Ovidiana epistulae origine sibi persuasit, ei alia etiam suspicio fidei eius illata ipsa per se dilabitur. Cum enim aliquot versus, qui in carminibus posteriorum poëtarum occurrunt, in ea reperiantur, eam ad Ovidium referri non posse clamant viri docti, sed ad imitatorem, qui illos poëtas in suum usum vocaverit.

Cuius generis loci sunt hi:

Sapph. ep. v. 93: *o nec adhuc iuvenis, nec iam puer, utilis aetas,* comparatur cum Ausonii Mosellae v. 129:

qui necdum Salmo, nec iam Salar, ambiguusque —

Sapph. ep. v. 32: *ingenio formae damna rependo meae*
cum Aus. Prof. III. 31:
caduci corporis Damnum repende gloria.
Etiam Cup. cruc. vs. 24—5:
et de nimboso saltum Leucate minatur
mascula Lesbiacis Sappho peritura sagittis.
comprobant Ausonium Sapphus epistulam ad manum habuisse.— Praeterea Consolationis ad Liviam complures versus tantas habent similitudines cum nostra epistula, ut Consolationis poëtam sedulo legisse Sapphus epistulam satis appareat. Conferatur Sapph. ep. v. 154: *concinit Ismarium Daulias ales Ityn.*
cum Cons. v. 106: *deflet Threicium Daulias ales Ityn.*
Sapph. ep. v. 54: *Nisiades matres Nisiadesque nurus*
cum Cons. v. 204: *Ausoniae matres Ausoniaeque nurus.*
Sapph. ep. 211: *sive redis, puppique tuae votiva paramus munera,*
cum Cons. v. 126: *haec sunt in reditus dona paranda tuos.*
Illud Sapph. ep. v. 174: *gravidae... genae*, quamquam alibi non reperitur, Cons. v. 116 recurrit.

Cum neque Ausonii carmina, qui saeculo p. Chr. n. quarto viguit, nec Consolatio ad Liviam, quae Hübnero in Herm. XIII. p. 145 sqq. 1878. docente saeculo p. Chr. n. secundo ab ignoto poëta scripta est, ab Ovidio, qui aliquot saeculis ante floruit, cognita fuerit, sequitur, illos poëtas nostram epistulam ad manus habuisse et in usum convertisse. Quod non solum novum est nobis documentum, hanc, quam habeamus, epistulam, non ita multo post Ovidii mortem extitisse et procul dubio germanum Ovidii carmen habitam esse, sed etiam ostendit, quam perverse illi viri docti iudicaverint, qui eam Italorum fraude XV. saeculo Ovidio suppositam esse contenderunt, cum codex f., qui eam tuetur, saeculo XIII. sit scriptus et illa ex Sapphus epistula excerpta Parisina omnium consensu ad saec. VII. assurgere videantur.

Quibus omnibus perpensis equidem hanc ipsam Sapphus epistulam, quam habeamus, germanum Ovidii carmen esse persuasum habeo.

Scripsi Tarnoviae 1886. *A. St. Jezierski.*

ERRATA:

Pag. 5. v. 9 legendum est: versus 45—49
„ 11. v. 12 „ „ : (v. 219).

I.

Skład grona nauczycielskiego.

A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych:

1. Seweryn **Dniestrzański**, dr. fil., dyrektor, uczył matem. w kl. VI., psych. w kl. VIII. *b*, tyg. godz. . . 5.
2. Piotr **Lewicki**, profesor, uczył jęz. łac. w kl. IV. *b*, jęz. grec. w kl. V.*b* i VII, jęz. rusk. w kl. VI. tyg. godz. 17.
3. Ignacy **Sołtys**, profesor, uczył hist. nat. w kl. I*a*, I*b*, II *a*, II *b*, V *a*, V *b*, VI i fiz. w kl. III *a*, III *b*, IV *a*, tyg. godz. . . . . 21.
4. Ks. Frańciszek **Nieświatowski**, profesor, uczył religii rz. kat. w kl. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, tyg. godz. 16.
5. Ks. Bazyli **Kopytczak**, profesor, uczył religii gr. kat. w kl. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, tyg. godz. . 16.
6. Michał **Dura**, profesor, uczył matem. w kl. IV*b*, V*a*, V*b*, VII, fiz. w kl. IV *b*, VII, tyg. godz. . . 20.
7. Wiktor **Zahajkiewicz**, profesor, uczył geog. i hist. w kl. I *a*, I *b*, II*a*, VI, VIII *a*, VIII *b*, tyg. godz. . 20.
8. Jan **Hoszowski**, profesor, uczył jęz. łac. w kl. I *a* i jęz. rusk. w kl. II, III, IV, V, VIII, tyg. godz. . 18.
9. Antoni **Kosiba**, dr. fil., profesor, uczył jęz. łac. w kl. VIII *a*, jęz. pol. w kl. VII, VIII *a*, VIII *b*, prop. fil. w kl. VII, VIII*a*, tyg. godz. . . . . 18.
10. Sebastyan **Krożel**, profesor, uczył jęz. łac. w kl. III*a*, VIII *b*, jęz. grec. w kl. VIII *a*, jęz. pol. w kl. III *b*, tyg. godz. . . . . 19.
11. Leon **Rudnicki**, profesor, uczył jęz. niem. w kl. VII, VIII *a*, geog. i hist. w kl. II *b*, V*a*, V *b*, VII, tyg. godz. 21.
12. Andrzej **Czyczkiewicz**, profesor, uczył jęz. łac. w kl. IV *a*, VII, jęz. grec. w kl. III *b*, jęz. rusk. w kl. VII, tyg. godz. . . . . 18.
13. Edward **Charkiewicz**, profesor, uczył jęz. grec. w kl. VIII *b*, jęz. niem. w kl. V*a*, VI, VIII *b*, tyg. godz. . 17.

14. Andrzej **Jezierski**, nauczyciel, uczył jęz. łac. w kl. VI, jęz. grec. w kl. VI, jęz. niem. w kl. IV *b*, V *b*, tyg. godz. . . . . 19.
15. Mikołaj **Pleszkiewicz**, egz. zast. naucz., uczył matem. w kl. I *a*, I *b*, II *a*, II *b*, IV *a*, VIII *b* i fiz. w kl. VIII *b*, tyg. godz. . . . . 20.
16. Alexy **Nakoneczny**, egz. zast. naucz., uczył jęz. rusk. w kl. I, jęz. niem. w kl. I *a*, matem. w kl. III *a*, III *b*, VIII *b*, i fiz. w kl. VIII *b*, tyg. godz. . . . 20.
17. Rudolf **Schantroch**, egz. zast. naucz. uczył jęz. łac. w kl. V *b*, jęz. grec. w kl. IV *a*, jęz. pol. w kl. I *a*, I *b*, III *a*, tyg. godz. . . . . . . 19.
18. Andrzej **Gąsiorowski**, egz. zast. naucz., uczył jęz. łac. w kl. II *a*, jęz. grec. w kl. III *a*, jęz. pol. w kl. II *a*, IV *a*, tyg. godz. . . . . . . 19.
19. Mikołaj **Mathiasz**, zast. naucz., uczył jęz. niem. w kl. I *b*, geog. i hist. w kl. III *a*, III *b*. IV *a*, IV *b*, tyg. godz. 20.
20. Dominik **Warchoł**, zast. naucz., uczył jęz. pol. w kl. V *a*, V *b*, VI, i jęz. niem. w kl. II *a*, IV *a*, tyg. godz. 18.
21. Władysław **Bojarski**, zast. naucz., uczył jęz. łac. w kl. I *b*, V *a*, jęz. grec. w kl. V *a*, tyg. godz. . 19.
22. Bolesław **Stojanowski**, zast. naucz., uczył jęz. łac. w kl. II *b*, jęz. grec. w kl. IV *b*, jęz. pol. w kl. II *b*, IV *b*, tyg. godz. . . . . . . 18.
23. Michał **Kirszak**, zast. naucz., uczył jęz. łac. w kl. III *b* i jęz. niem, w kl. II *b*, III *a*, III *b*, tyg. godz. . 19.

Emanuel **Perl**, kierujący nauczyciel 4-klasowéj izr. szkoły ludowéj, udzielał nauki religii mojż. tyg. godz. 3.

B) Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych:

1. Nauczyciele geografii i historyi w kl. III *a*, III *b*, IV *a*, IV *b*, VI i VII uczyli w każdéj z tych klas także historyi kraju rodzinnego tygodniowo po godz. . . 1.
2. Edward **Charkiewicz**, j. w. uczył języka francuskiego w 2 oddziałach, tyg. godz. . . . . 5.

3. Andrzej **Czyczkiewicz**, j. w. uczył kaligrafii w 2 oddziałach, tyd. godz. . . . . . . 2.
4. Jan **Brzezina**, nauczyciel wzorowéj szkoły przy tutejszém c. k. seminaryum nauczycielskiém, uczył gimnastyki w 5 oddziałach, tyg. godz. . . . . 5.
5. Józef **Horitza**, udzielał nauki śpiewu tyg. godz. . 3.

Zmiany w gronie nauczycielskiém w ciągu roku szkolnego 1888.

Rozporządzeniem Wys. Prezydyum Rady szk. kraj. z dnia 7. września 1887. l. 604. uwolniony został zast. naucz., Leopold Stefkowski od obowiązków nauczycielskich w tutejszym zakładzie, a suplent Michał Matusiak przeniesiony do c. k. gimnazyum Frańciszka Józefa we Lwowie. Tém samém rozporządzeniem przeniesiono egzam. zast. naucz. Andrzeja Gąsiorowskiego z c. k. szkoły realnéj we Lwowie do tutejszego gimnazyum.

Rozporządzeniem z dnia 11. września 1887. l. 561. przeniosło Wys. Prezydyum Rady szk. kraj. Rudolfa Schantrocha, egzam. zast. naucz. gimnazyum Tarnowskiego w tym samym charakterze do tutejszego zakładu i zamianowało Michała Kirszaka suplentem tutejszego gimnazyum.

II.

Plan nauki.

I. klasa.

Gospodarz w oddz. *a* Jan Hoszowski, w oddz. *b* Mikołaj Mathiasz.

Religia 2 godz. tyg. Zasady katolickiéj wiary i obyczajów.

Język łaciński 8 godz. tyg. Odmiana prawidłowa imion i czasowników. Najpotrzebniejsze prawidła ze składni. Ćwiczenia w tłómaczeniu z języka łacińskiego na polski i odwrotnie. Począwszy od listopada co tydzień zadanie szkolne, oprócz tego raz na miesiąc wypracowanie domowe.

Język polski 3 godz. tyg. Nauka o częściach mowy odmiennych; najważniejsze zasady głosowni praktycznie wyłożone przy

nauce deklinacyi i konjugacyi. Nauka o zdaniu pojedyńczém i określnikach tegoż. Czytanie stataryczne i kursoryczne wypisów. Opowiadanie, uczenie się na pamięć celniejszych ustępów, deklamacya. Dwa zadania miesięcznie naprzemian domowe i szkolne, oprócz tego ćwiczenia ortograficzne co 2 tyg.

Język ruski 3 godz. tyg. Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

Język niemiecki 6 godz. tyg. Odmiana imion; odmiana czasowników słabych i mocnych we wszystkich czasach strony czynnéj i biernéj. Szyk w zdaniu głównem i pobocznem. Czytanie, rozbiór i tłómaczenie odpowiednich przykładów do gramatyki w połączeniu z praktycznymi ćwiczeniami. Czytanie i wygłaszanie z pamięci krótkich ciągłych ustępów. Co tydzień zadanie szkolne, niekiedy domowe lub ćwiczenie ortograficzne.

Geografia 3 godz. tyg. Pojęcia wstępne z geografii fizycznéj i matematycznéj; opis powierzchni ziemi według jéj naturalnych własności. Zarys geografii politycznéj z szczególniejszém uwzględnieniem Europy. Ćwiczenia kartograficzne.

Matematyka 3 godz. tyg. 1) Arytmetyka: dziesiętny układ liczb; cztéry działania liczbami całkowitymi i dziesiętnymi, niemianowanymi i mianowanymi; metryczne miary i wagi; podzielność liczb; ułamki zwyczajne — 2) Geometrya: pojęcie ilości przestrzennych, linia prosta, koło, linie równoległe, kąty i trójkąty, zasadnicze konstrukcye. Ćwiczenia domowe; co miesiąc zadanie szkolne.

Historya naturalna 2 godz. tyg. W I. półroczu zwierzęta kręgowe ssące, w II. półroczu zwierzęta zestawne.

II. klasa.

Gospodarz w oddz. *a* Andrzej Gąsiorowski, w oddz. *b* Bolesław Stojanowski.

Religia 2 godz. tyg. Dzieje starego zakonu.

Język łaciński 8 godz. tyg. Powtórzenie odmian prawidłowych. Nauka odmian nieprawidłowych; przysłówki, przyimki, spójniki. Główne prawidła ze składni, coniugatio peri-

phrast., gerundium, gerundivum, acc. cum inf., nom. cum inf., abl. abs. — Tłómaczenie zdań łacińskich na polskie i odwrotnie. Co miesiąc 3 zadania szkolne i 1 domowe.

Język polski 3 godz. tyg. Głosownia. Powtórzenie i dokończenie nauki o imieniu, nauka o słowie. Nauka o zdaniu pojedynczém i najważniejszych rodzajach zdania złożonego. Czytanie wypisów, opowiadanie, uczenie się na pamięć celniejszych ustępów, deklamacya. Ćwiczenia ortograficzne i zadania piśmienne jak w kl. I.

Język ruski 2 godz. tyg. Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

Język niemiecki 5 godz. tyg. Powtórzenie i uzupełnienie nauki wyłożonéj w kl. I; przysłówki, przyimki i spójniki. Najważniejsze prawidła składni szyku i rządu. Czytanie, tłómaczenie, opowiadanie i wygłaszanie z pamięci ciągłych ustępów. Ćwiczenia piśmienne jak w kl. I.

Geografia i historya 4 godz. tyg. 1) Geografia 2 godz. tyg. Geografia fizyczna i polityczna Azyi i Afryki. Pionowy i poziomy układ, tudzież hydrografia Europy. Opis fizyczny i polityczny krajów południowéj i zachodniéj Europy. Ćwiczenia kartograficzne. 2) Historya 2 godz. tyg. Dzieje starożytne.

Matematyka 3 godz. tyg. 1) Arytmetyka: Skrócone mnożenie i dzielenie, stosunki, proporcye, reguła trzech. Nauka o miarach, wagach i monetach. — 2) Geometrya: Przystawanie trójkątów wraz z zastosowaniem. Nauka o czworobokach i wielobokach. Nauka o kole. Ćwiczenia domowe, co miesiąc zadanie szkolne.

Historya naturalna 2 godz. tyg. W I. półroczu zoologia: ptaki, płazy, ryby; w II. półroczu: botanika.

III. klasa.

Gospodarz w oddz. *a* Sebastyan Króżel, w oddz. *b* Michał Kirszak.

Religia 2 godz. tyg. Dzieje nowego zakonu.

Język łaciński 6 godz. tyg. Z gramatyki: składnia zgody i przypadków w połączeniu z ćwiczeniami do tłómaczenia z ję-

zyka polskiego na łaciński. Lektura. Z Korneliusza Neposa żywotów: Miltiades, Themistocles, Aristides, Cimon, Epaminondas, Pelopidas, Pomponius Atticus. Co 14 dni zadanie szkolne, co 3 tygodnie zadanie domowe.

Język grecki 5 godz. tzg. Odmiana imion i czasowników aż do perfectum. Tłómaczenie z języka greckiego na polski i odwrotnie. W 2. półroczu na miesiąc 2 zadania, naprzemian szkolne lub domowe.

Język polski 3 godz. tyg. Nieodmienne części mowy, składnia zgody i rządu; pisownia, nauka o zdaniu złożoném, interpunkcya. Czytanie wypisów, opowiadanie, uczenie się na pamięć celniejszych ustępów, deklamacya. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Powtórzenie i uzupełnienie gramatyki z klasy I. i II.; składnia zgody i rządu; zdanie nagie, rozwinięte, ściągnięte i jednokrotnie złożone. Powtórzenie nauki o szyku. Czytanie, tłómaczenie, opowiadanie, uczenie się na pamięć ustępów z wypisów. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne na przemian.

Geografia i historya 3 godz. tyg. Z geografii: Szczegółowa geografia Europy środkowéj, wschodniéj i północnéj z wykluczeniem monarchii austryacko-węgierskiéj; geografia Ameryki i Australii. Z historyi: Dzieje średniowieczne.

Matematyka 3 godz. tyg. Arytmetyka: Działania rachunkowe niezupełnymi ułamkami dziesiętnymi; cztéry główne działania rachunkowe liczbami ogólnymi; potęgowanie, wyciąganie 2 i 3 pierwiastka. Geometrya: Pomiar figur prostokréślnych, przemiana tychże; obwód i powierzchnia koła i części tegoż; podobieństwo figur. Ćwiczenia domowe, co miesiąc zadanie szkolne.

Nauki przyrodnicze 2 godz. tyg. W pierwszém półroczu mineralogia, w drugiém półroczu fizyka: ogólne własności ciał, nauka o cieple, najgłówniejsze wiadomości z chemii.

IV. klasa.

Gospodarz w oddz. *a* Andrzej Czyczkiewicz, w oddz. *b* Piotr Lewicki.

Religia 2 godz. tyg. Nauka o obrzędach kościoła katolickiego.

Język łaciński 6 godz. tyg. Z gramatyki nauka o czasach, trybach i imionach czasownikowych. Nauka prozodyi. O kalendarzu rzymskim i ważniejszych miarach, monetach i wagach rzymskich. Ćwiczenia w tłómaczeniu z języka polskiego na łaciński. Lektura: Caesaris commentarii de bello gallico lib. I., IV. i część VI. P. Ovidii Nasonis carmina Metam. lib. I. v. 89—162, Trist. lib. IV. El. 10. Trzy zadania miesięcznie, na 2 szkolne 1 domowe.

Język grecki 4 godz. tyg. Odmiana czasowników od perfectum począwszy, słowa na $\mu\iota$ i nieprawidłowe; najważniejsze rzeczy ze składni. Tłómaczenie z języka greckiego na polski i odwrotnie. Na miesiąc 2 zadania, naprzemian domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Nauka o zdaniu złożoném; o szyku i interpunkcyi szczegółowo. Powtórzenie i ugrupowanie najważniejszych zasad stylistyki; najważniejsze rodzaje stylu interesowego (praktycznie); o wierszowaniu. Czytanie ustępów z wypisów, opowiadanie, uczenie się na pamięć celniejszych ustępów, deklamacya. Na miesiąc 2 zadania, naprzemian domowe lub szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Powtórzenie gramatyki z szczególném uwzględnieniem składni rządu i szyku. Czytanie, opowiadanie i uczenie się na pamięć celniejszych ustępów; tłómaczenie z języka polskiego na niemiecki. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Geografia i historya 4 godz. tyg. W 1. półroczu: Historya nowożytna z szczególniejszém uwzględnieniem dziejów Austryi. W 2. półroczu: Szczegółowa geografia i statystyka austryacko-węgierskiéj monarchii.

Matematyka 3 godz. tyg. 1) Arytmetyka: Stosunki i proporcye złożone, reguła trzech złożona, rachunek procentu, rachu-

nek spółki, reguła terminu, rachunek mieszaniny, reguła łańcuchowa. Zrównania 1. stopnia. 2) Geometrya: Wzajemne położenie linij prostych i płaszczyzn, kąty bryłowe, główne rodzaje brył, powierzchnia i objętość brył. Ćwiczenia domowe, co miesiąc zadanie szkolne.

Fizyka 3 godz. tyg. Mechanika, magnetyzm, elektryczność, akustyka, optyka, ciepło promieniste.

V. klasa.

Gospodarz w oddz. *a* Władysław Bojarski, w oddz. *b* Rudolf Schantroch.

Religia 2 godz. tyg. Dogmatyka ogólna.

Język łaciński 5 godz. tyg. Lektura: Titi Livii lib. I., P. Ovidii Nasonis carmina. Metam. Deucalion et Pyrrha, de Niobae liberorumque interitu, de Philemone et Baucide, de Orpheo et Eurydice. Fast. de Hercule et Caco, Arion. Trist. IV. 4. 55. Odpowiedne partye ze starożytności, literatury i mytologii. Powtórzenie i uzupełnienie gramatyki; ćwiczenia gramatyczno stylistyczne. Co miesiąc zadanie domowe i szkolne.

Język grecki 5 godz. tyg. Lektura. Xenofont Anabasis. Przygotowanie wojenne; pochód przeciw królowi; bitwa pod Kunaxą. Z Cyropedii: Pochodzenie Cyrusa; Cyrus i Astyages; Cyrus dowódcą Persów. Z Memorab. Herkules na rozstajnéj drodze. — Homeri Ilias lib. I. — Z gramatyki składnia zgody i rządu z tłómaczeniem odpowiednich zdań z ćwiczeń Schenkla w tłómaczeniu Samolewicza. Odpowiedne partye ze starożytności, literatury i mytologii. Co miesiąc na przemian zadanie domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Czytanie i rozbiór gramatyczny celniejszych ustępów ze staropolskich pomników literatury; czytanie połączone z rozbiorem historyczno literackim celniejszych ustępów z pisarzy XIII., XIV. i XV. wieku z uwzględnieniem biografii autorów i ich stanowiska w literaturze. Nadto w całości: „Wiesław" Brodzińskiego i „Jan Bielecki" Słowackiego. Co 3 tygodnie zadanie domowe lnb szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Deklinacya i konjugacya języka starosławiańskiego i staroruskiego z uwzględnieniem najważniejszych prawideł głosowni. Pogląd na ustną literaturę starodawnéj Rusi, tudzież na pisaną literaturę od zaprowadzenia chrześciaństwa aż do drugiej połowy XIII. wieku. Najdawniejsze pomniki języka staroruskiego podług Chrestomatyi Ogonowskiego. Co 3 tygodnie zadanie domowe lub szkolne.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Czytanie z wypisów Jandaurka z stosowném objaśnieniem gramatyczném i stylistyczném. Tłómaczenie z języka polskiego na niemiecki. Ćwiczenia w opowiadaniu i uczenie się na pamięć celniejszych ustępów. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Historya i geografia. Dzieje starożytne aż do podbicia Italii przez Rzymian; z geografii starożytnéj odpowiedne działy.

Matematyka 4 godz. tyg. Algebra. Cztéry zasadnicze działania rachunkowe liczbami algebraicznymi. Liczby odjemne. Podzielność liczb. Cztéry zasadnicze działania rachunkowe ułamkami zwyczajnymi i dziesiętnymi. Stosunki i proporcye. Zastosowanie proporcyi do rozwiązania zagadnień reguły trzech i rachunku procentowego; rachunek podziału; reguła łańcuchowa. Zrównania stopnia pierwszego o jednéj i kilku niewiadomych. — Geometrya: planimetrya. — Ćwiczenia domowe; co miesiąc zadanie szkolne.

Historya naturalna 2 godz. tyg. W 1. półroczu mineralogia: krystalografia, fizyczne i chemiczne własności minerałów, systematyczny przegląd ważniejszych minerałów; treściwy pogląd na budowę ziemi. W 2. półroczu botanika: najważniejsze wiadomości z anatomii, organografii, fizyologii i systematyki roślin.

VI. klasa.

Gospodarz klasy Andrzej Jezierski.

Religia 2 godz. tyg. Dogmatyka szczegółowa.

Język łaciński 6 godz. tyg. Lektura: Sallustii bellum Catilinae. M. Tulli Ciceronis oratio in Catilinam I. P. Vergilii Maronis Aeneidos lib. I. II. Odpowiedne partye ze starożyt-

ności literatury i mitologii. — Z gramatyki użycie czasów i trybów w połączeniu z ćwiczeniami do tłómaczenia z języka polskiego na łaciński. Co miesiąc 1 zadanie domowe i 1 szkolne.

Język grecki 5 godz. tyg. Lektura. Homeri Ilias lib. III, VI, XVIII. Herodoti historiae lib. VII. Z Xenofonta Memorab. Obrona Sokratesa przeciw oskarzycielom. Z gramatyki: O zaimku, o stronach słowa, o używaniu czasów i trybów, tudzież w ogólności o infinitivie, participium i atrakcyi, w połączeniu z odpowiednimi ćwiczeniami. Co miesiąc naprzemian zadanie domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Czytanie celniejszych ustępów autorów złotego wieku literatury polskiej. Historyczno literackie, gramatyczne i estetyczne uwagi nad literaturą tego okresu. Nadto w całości Pan Tadeusz Mickiewicza. Co 3 tygodnie zadanie szkolne lub domowe.

Język ruski 2 godz. tyg. Z chrestomatyi Ogonowskiego pamiętniki XIII, XIV, XV, XVI, XVII. i XVIII. wieku z poglądem historycznym na literaturę tego czasu. Co 3 tygodnie zadanie szkolne lub domowe.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Czytanie celniejszych ustępów z wypisów Harwota tom I. z stosownćm objaśnieniem gramatycznćm, stylistycznćm i estetycznćm z uwzględnieniem biografii autorów. Nadto w całości Lessinga Minna von Barnhelm. Uczenie się na pamięć celniejszych ustępów. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Historya i geografia 4 godz. tyg. Dokończenie historyi rzymskiej. Wieki średnie. Z geografii odpowiedne działy.

Matematyka 3 godz. tyg. Algebra: potęgi, pierwiastki, liczby niewymierne, liczby urojone, logarytmy. Zrównania drugiego stopnia o jednéj niewiadoméj. Geometrya: stereometrya; trygonometrya do rozwiązania trójkątów. Ćwiczenia domowe; co miesiąc zadanie szkolne.

Historya naturalna 2 godz. tyg. Anatomia i fizyologia zwierząt. Systematyczna zoologia.

VII. klasa.

Gospodarz klasy Leon Rudnicki.

Religia 2 godz. tyg. Etyka chrześciańsko-katolicka.

Język łaciński 5 godz. tyg. Lektura: M. T. Ciceronis oratio pro T. Annio Milone | Cato maior. — P. Vergilii Aen. lib. II, IV, VI. Z gramatyki: nauka o infinitivie, participium i supinum; o szyku wyrazów i o figurach retorycznych. Ćwiczenia gramatyczno stylistyczne. Odpowiedne partye ze starożytności, literatury i mitologii. Co 2 tygodnie zadanie domowe lub szkolne.

Język grecki 4 godz. tyg. Lektura: Demosthenesa trzy mowy olintyjskie, Homer, Odyss. lib. I, VI, IX. Z gramatyki: O infinitivie, participium, o zdaniach pytajnych i negacyach. Tłómaczenie odpowiednich ustępów z Chrestomatyi Schenkla. Co miesiąc 1 zadanie domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Ustępy z pism poetów i historyków okresu panegiryczno makaronicznego i epoki Stanisławowskiéj i Księstwa Warszawskiego w połączeniu z historyczno literackimi uwagami nad tym okresem. Oprócz tego w całości: Mickiewicza Konrad Wallenrod, Grażyna i St. Trembeckiego Zofiówka. Co miesiąc 1 zadanie, naprzemian domowe lub szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Ustępy z autorów: Kotlarewskiego, Kwitki, Artymowskiego, Mogilnickiego, Szewczenki, Kostomarowa, Hlibowa, Hoholi, Głowackiego i Wagilewicza w połączeniu z estetycznymi i historyczno literackimi uwagami. Co miesiąc jedno zadanie, naprzemian domowe lub szkolne.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Celniejsze ustępy z wypisów Harwota tom II., w połączeniu z stylistycznymi, estetycznymi i literackimi uwagami. Nadto w całości Goethego Hermann und Dorothea i Schillera Jungfrau von Orleans. Co miesiąc 2 zadania, naprzemian domowe i szkolne.

Historya i geografia 3 godz. tyg. Dzieje nowożytne.

Matematyka 3 godz. tyg. Algebra: Zrównania kwadratowe o 2 niewiadomych, zrównania stopni wyższych i wykładnicze. Ułamki łańcuchowe i wartości przybliżone. Zrównania

nieoznaczone 1. stopnia. Postępy arytmetyczne i geometryczne, rachunek procentu składanego. Permutacye, kombinacye i waryacye. Wzór Newtona.—Geometrya: Powtórzenie i uzupełnienie trygonometryi. Zastosowanie algebry do geometryi. Geometrya analityczna. Ćwiczenia domowe; co miesiąc 1 zadanie szkolne.

Fizyka 3 godz. tyg. Mechanika, nauka o cieple, chemia.

Propedeutyka 2 godz. tyg. Logika formalna.

VIII. klasa.

Gospodarz w oddz. *a* dr. Antoni Kosiba, w oddz. *b* Edward Charkiewicz.

Religia 2 godz. tyg. Historya kościelna.

Język łaciński 5 godz. tyg. Lektura: Horatii Flacci Carm. lib. I. 1, 4, 10, 12, 22, 31, 34, 37. lib. II. 1, 3, 6, 10, 18. lib. III. 1, 9, 13, 21, 29. lib. IV. 2, 9. Epod. 1, 2. Sat. lib. I. 6, lib. II. 1, Epist. lib. I. 1, 16. C. Taciti Germania, Annal. lib. III. — Najważniejsze wiadomości ze starożytności i literatury. Ćwiczenia stylistyczne. Co 2 tygodnie zadanie domowe lub szkolne.

Język grecki 5 godz. tyg. Lektura: Platonis Apologia i Kriton. Sophoclis Oedipus rex, Homeri Odyssea lib. XIII, XVI. Najważniejsze wiadomości ze starożytności i literatury. Ćwiczenia stylistyczne. Co miesiąc zadanie domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Ustępy z autorów ostatniego okresu literatury polskiéj w połączeniu z estetycznymi i historyczno literackimi uwagami nad tym okresem. W całości Słowackiego Balladyna i Syrokomli Urodzony Jan Dęboróg.—Ogólny pogląd na całą literaturę polską. Co miesiąc 1 zadanie, naprzemian domowe lub szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Ustępy z autorów Storożeńki, Marka Wowczka, Kulisza, Ilnickiego, Leontowicza, Zharskiego, Klimkowicza, Ogonowskiego, Szaszkiewicza i Fed'kowicza w połączeniu z estetycznymi i historyczno literackimi uwagami. Co miesiąc 1 zadanie, naprzemian domowe lub szkolne.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Celniejsze ustępy z wypisów Harwota tom II., nadto w całości Schillera Wallensteins Lager, die beiden Piccolomini, Wallensteins Tod z objaśnieniami stylistycznymi, estetycznymi i historyczno-literackimi. Pogląd na niemiecką literaturę. Co miesiąc 2 zadania, naprzemian domowe lub szkolne.

Historya i geografia 3 godz. tyg. Historya austryacko-węgierskiéj monarchii. Geografia i statystyka monarchii austryacko-węgierskiéj. Powtórzenie historyi greckiéj i rzymskiéj.

Matematyka 2 godz. tyg. Powtórzenie, uporządkowanie i zastosowanie w przykładach całego przedmiotu nauki. Co miesiąc zadanie szkolne.

Fizyka 3 godz. tyg. Magnetyzm i elektryczność, nauka o ruchu falowym, akustyka, optyka.

Propedeutyka filozofii 2 godz. tyg. Psychologia empiryczna.

Przedmioty nadobowiązkowe.

1. *Historya kraju rodzinnego.* Naukę tę wykładano w 6 oddziałach dla uczniów kl. III, IV, VI, VII. po jednéj godzinie tyg. Mianowicie uczono w III. kl. sposobem biograficznym aż do r. 1492., w klasie IV. tak samo od 1492 do 1815 r. W VI. kl. uczono na podstawie chronologii systematycznego rozwoju dziejów krajowych od początków historycznych do r. 1492. z uwzględnieniem równoczesnych stosunków państw sąsiednich, w VII. kl., tak samo od 1492 do 1815 r.
2. *Język francuski.* W 2 oddziałach 5 godz. tyg. W 1. oddz. wzięto podług gramatyki Studniarskiego porządkiem podręcznika do lekcyi 70 włącznie. W 2. oddz. ukończono podług tego samego podręcznika część I. t. j. naukę o formach i wzięto ze składni naukę o szyku wyrazów do lekcyi 115. Nadto przetłómaczono z Telemaka Fenelona ks. VII, VIII, XVI, XIX.
3. *Kaligrafia.* Na tę naukę uczęszczali wyznaczeni uczniowie kl. I. i II. w 2 oddziałach po 1 godz. tyg.
4. *Gimnastyka.* Uczniów pobierających tę naukę podzielono na 5 oddziałów. Każdy oddział pobierał naukę raz w ty-

godniu. Na każdéj lekcyi zajmowano uczniów w pierwszéj połowie godziny gimnastyką szwedzką, w drugiéj zaś połowie odbywano z nimi ćwiczenia na przyrządach, zachowując systematyczne stopniowanie ćwiczeń stosownie do rozwoju fizycznego uczniów.

5. *Śpiew.* W 3 oddziałach po 1 godz. tyg. W 1. oddz. wzięto z uczniami elementarne zasady i pojęcia muzyki w ogóle i śpiewu w szczególności. Potem przystąpiono do śpiewu na 1 i 2 głosy. W oddz. 2. i 3. śpiewano na 4 głosy śpiewy kościelne i cerkiewne.

III.

Tematy do wypracowań piśmiennych

a) w języku polskim.

V. klasa *a* i *b*.

1. Trafił z dżdżu pod rynnę (za przykład przytoczyć powiastkę). 2. Opis jesieni. 3. *a)* Sąd Lubuszy (streszczenie). *b)* Cyrus założycielem państwa perskiego. 4. Pożytek kruszców szlachetnych. 5. *a)* Cyrus w gościnie u Astyagesa. *b)* Podanie o założeniu Rzymu (według Liwiusza). 6. Ogień jest pożytecznym i szkodliwym żywiołem. 7. *a)* Osnowa poematu Wiesław. *b)* Znaczenie zabytków starożytnych języka polskiego w literaturze. 8. Podanie o Krakusie i Wandzie. 9. Ustawodawstwo Likurga. 10. *a)* Panowanie Numy Pompiliusa (według Liwiusa). *b)* Swaty w ziemi Krakowskiéj (według poematu Wiesław). 11. Pochwała wiosny. 12. *a)* Walka Horacyuszów z Kuracyuszami. *b)* Charakterystyka cztérych wieków. 13. Wycieczka w okolice Tarnopola. 14. *a)* Charakterystyka Jana Bieleckiego (według poematu Jan Bielecki). *b)* Zalety dworzanina polskiego (na podstawie czytanych ustępów).

VI. klasa.

1. Rozwinąć myśl zawartą w następujących wierszach J. Kochanowskiego:

Wsi spokojna, wsi wesoła,
Który głos twéj chwale zdoła?
Kto twe wczasy, kto pożytki
Może wspomnieć zaraz wszystki?

2. Znaczenie maszyn parowych dla handlu i przemysłu. 3. Dlaczego pierwsze drukarnie w Polsce przyczyniły się do rozwoju piśmiennictwa w XVI. wieku? 4. Igrzyska publiczne u Greków, a walki gladyatorów u Rzymian (zestawienie). 5. Przebieg myśli, zawartych we wstępie do Katyliny Sallustiusa. 6. W jaki sposób dążył Cezar do jednowładztwa? 7. Jak pociesza się J. Kochanowski w smutku swoim po stracie Urszulki? 8. Znaczenie rzék dla kraju, przez które płyną? 9. Charakterystyka księdza Robaka w „Panu Tadeuszu". 10. Treść i układ dramatu „Odprawa posłów greckich". 11. Rozwinąć myśli zawarte w następujących wierszach Brodzińskiego:

W świat suknię wdziéj, a w domu złóż,
Z ludźmi się śmiej, a w kącie płacz.

12. Treść i układ satyry J. Klonowicza „Worek Judaszów". 13. Jakie wypadki dziejowe sprowadziły upadek cywilizacyi starożytnéj, a stworzyły nową epokę w historyi? 14. Charakterystyczne znamiona sielanki (wykazać na czytanych sielankach Szymonowicza).

VII. klasa.

1. Rozwinąć i uzasadnić myśl następującego zdania: „Dobrze drugim rozkazuje, kto rozkazawszy przodkuje". 2. Historya księdza Robaka i znaczenie téj postaci w „Panu Tadeuszu". 3. Charakterystyczne znamiona piśmiennictwa polskiego w epoce panegiryczno - makaronicznéj. 4. Przymioty dobrego kolegi. 5. O wpływie Francyi na literaturę polską w epoce Stanisławowskiéj. 6. Jakim wpływom zawdzięcza Anglia szybki zwrot swéj potęgi za panowania Elżbiety? 7. Zalety i ujemne strony czytanego poematu Trembeckiego „Zofiówka". 8. Kompozycya poematu Konrad Wallenrod i charakterystyka bohatera téj powieści epicznéj. 9. Aurora musis amica. 10. Wykazać prawdziwość następującego przysłowia: „Póki komu szczęście płuży, przyjaciół mu wiele służy; szczęście ustało, przyjaciół mało (Knapski).

VIII. klasa *a* i *b*.

1. Znaczenie i wartość podań ludowych zwłaszcza w ostatniej epoce piśmiennictwa. 2. Znaczenie zmysłów w umysłowym rozwoju człowieka. 3. *a)* Charakter osób w „Maryi" Malczew-

skiego. *b)* Artystyczny układ i zalety poematu „Marya“ Malczewskiego. 4. Wykazać znaczenie i prawdziwość zdania Schillera: „Co nieśmiertelnie ma żyć w pieśni, musi wprzód umrzeć w życiu“. 5. *a)* Zasadnicza idea „Balladyny“ Słowackiego. *b)* Charakterystyka Balladyny, bohaterki znanéj tragedyi. 6. Rozwinąć i uzasadnić myśl, zawartą w następującém zdaniu Horacego: „Non possidentem multa vocaveris recte beatum“. 7. Porównać charaktery cześnika i rejenta w „Zemście“ Fredry. 8. *a)* Charakterystyka Dorobkowicza (na podstawie czytanéj powieści Kraszewskiego). *b)* Charakterystyka Papkina w „Zemście“ Fredry. 9. Wykazać znaczenie i prawdziwość następującego zdania Horacego: „Imperat aut servit collecta pecunia cuique“. 10. Natchnienie jest źródłem wielkich czynów (prawdziwość tego twierdzenia wykazać na przykładach historycznych).

b) w języku ruskim.

V. klasa.

1. Пожитокъ и шкода, яку приноситъ огонь. 2. Жите а подорожь (порôвнане). 3. Буря осѣнна. 4. Рôжнороднѣ вплывы дощу. 5. Зима образомъ старости. 6. Кожда пора року мае свои властивѣ прiемности. 7. Выховане молодежи у Спартанъ а у Атенянъ. 8. Пожитокъ камѣня. 9. Значене Тебъ пôдъ Епаминондомъ и Пельопидомъ. 10. Огородъ на весну и осени (образъ). 11. Користи и шкоды великихъ рѣкъ. 12. Ахиль и Александеръ В. На пôдставѣ даныхъ точокъ порôвнати. 13. Потреба е матерiю промыслу. 14. Схôдъ сонця, образъ зъ природы.

VI. klasa.

1. Обжинки на Подôлю. 2. Первый нападъ Татаръ на Русь. 3. Красота погôдного дня осѣнного. 4. Змѣстъ III. книги Илияды. 5. Потреба матерiю выналѣзкôвъ. 6. Шкицъ арктычного пôдсоня. 7. Исторично литературна оповѣстка о статутѣ литовскôмъ. 8. Причины упадку Каролингôвъ. 9. Мова Цезара пôсля Саллюстiя Катилина. 10. Причины походôвъ хрестовыхъ. 11. Вплывъ климату на физычный и умысловый розвôй чоловѣка. 12. Устрôй колегiѣ кѣевскои. 13. Описъ бурѣ въ 1. кн. вергилевои енеѣды въ перекладѣ рускôмъ.

VII. klasa.

1. Якъ належить понимати слова: Разли жіє чоловѣкъ на свѣтѣ? 2. Ощадный и скупець (порôвнанє). 3. Principiis obsta (Хрія). 4. Пояснити слова Лєссинґа: Хто не вѣритъ въ чесноту другихъ, самъ єй не має. 5. Ferro nocentius aurum. 6. Ришилїє и єго политика. 7. Характеристика Аппія Клявдія Слѣпого. 8. Для чого Гомеръ, который єсть народнымъ поетою въ властивôмъ сёго слова знаеєню, єсть однакъ поетою для всѣхъ народôвъ и часôвъ? 9. Для чого єсть неимовѣреннымъ, що Греки свою культуру вôдъ Египтіянъ переняли? 10. Чи не може статись надѣя для чоловѣка такожь причиною нещастя?

VIII. klasa.

1. Bonus amicus in mala re dimidium est mali. 2. Минувшôсть єсть школою будучности. 3. Значенє Марка Вовчка въ письменности рускои. 4. Живе хто въ свѣтѣ необачно, тому нѣгде не буде смачно. 5. Въ чôмъ лежить высшôсть Европы понадъ инними частями свѣта? 6. Давнû пригоды боронять вôдъ шкоды. 7. Nullus argento color est, nisi temperato splendeat usu (Hor.) 8. Bene facta, male locata, male facta arbitror. 9. Найбôльшою стратою є страта часу. 10. Гостинность Грекôвъ (на пôдставѣ даныхъ точокъ.)

c) w języku niemieckim.

V. klasa *a* i *b*.

1. Die beiden Fabeln Lessings: Zeus und das Pferd und Zeus und das Schaf sind mit einander zu vergleichen. 2. Übersetzung aus dem Polnischen. 3. Der Sänger v. Göthe (Inhaltsangabe in referirender Form). 4. Anfang des Schuljahres. (Brief eines Quintaners an die Eltern oder den Vormund). 5. *a*) Der getreue Eckart von Göthe (Inhaltsangabe). *b)* Die Gründung Roms (nach Livius). 6. *a)* Übersetzung aus dem Polnischen. *b)* Welche Umstände beförderten bei den Phöniziern Schiffahrt und Handel? 7. *a)* Ein trauriges Ereignis (Brief eines Schülers an seinen entfernten Freund) *b)* Johanna Sebus (Inhaltsangabe des gleichnamigen poetischen Stückes). 8. *a)* Übersetzung aus

dem Polnischen. *b)* Kampf der Horatier und Curiatier (nach Livius). 9. *a)* Johanna Sebus (Inhaltsangabe). *b)* Übersetzung aus dem Polnischen. 10. *a)* Das Weihnachtsfest. (Eine Schilderung). *b)* Xenophon. (Eine Biographie). 11. *a)* Vaterlandsliebe. (Ein Beispiel aus der griechischen Geschichte). *b)* Auch der Winter hat seine Freuden. 12. *ab)* Übersetzung aus dem Polnischen. 13. *a)* Graf von Habsburg (Prosaisch nacherzählt). *b)* Inhaltsangabe des gelesenen Gedichtes von Schlegel „Arion". 14. *ab*) Übersetzung aus dem Polnischen. 15 *a)* Der schwerste Gang (Gedicht von Baumann prosaisch nacherzählt). *b)* Zuruf an die erste wiederkehrende Lerche. 16. *ab)* Übersetzung aus dem Polnischen. 17. *ab)* Der Taucher (prosaisch nacherzählt). 18. *ab)* Übersetzung aus dem Polnischen. 19. *a)* Die griechische Agora und unser Marktplatz (Eine Vergleichung auf Grund der Schullectüre). *b)* Wie soll der Schüler seine Ferien anwenden. 20. *ab)* Übersetzung aus dem Polnischen.

VI. klasa.

1. Hagen von Tronei im Niebelungenliede. 2. Der Marktplatz zu Tarnopol (Eine Schilderung). 3. Kriemhild und Gudrun. (Eine Vergleichung). 4. Ein Tag aus dem Leben eines vornehmen Römers. 5. Nicht das Geld, sondern die Arbeit macht das Glück des Menschen.. (Nach der Schullectüre Hagedorns „Johann der muntere Seifensieder"). 6. Übersetzung aus dem Polnischen. 7. Der Kaiser und der Abt (Inhaltsangabe). 8. Übersetzung aus dem Polnischen. 8. Der Winter (Eine Schilderung). 10. Gedankengang der Rede Catos in Sallusts Catilina. 11. Hüons Geschichte bis zur Ankunft auf Libanon (Nach der Schullectüre). 12. Übersetzung aus dem Polnischen. 13. Catilina, Charakterschilderung auf Grund des Schulunterrichtes. 14. Übersetzung aus dem Polnischen. 15. Der Mensch im Kampfe mit der Natur (nach gegebener Disposition). 16. Übersetzung aus dem Polnischen. 17. Die Bedeutung der beiden Ringe in Lessings Minna v. Barnhelm. 18. Übersetzung aus dem Polnischen. 19. Charakteristik des Wirtes in Lessings Minna von Barnhelm. 20. Vorzüge der Armut vor dem Reichthum.

VII. klasa.

1. Welche Ereignisse scheiden das Mittelalter von der neuen Zeit. 2. Die Geschichte des Ringes. (Nach Lessings Minna v. Barnhelm). 3. Der erste Gesang aus Goethes Hermann und Dorothea (Inhaltsangabe). 4. Die Neugier von ihrer edlen und von ihrer gemeinen Seite betrachtet. 5. Rom zweimal Hauptstadt der Welt. 6. Der Wirt zum goldenen Löwen und seine Familie. 7. Die Zustände Deutschlands zu Anfang der neuen Zeit. (Nach Göthes Götz von Berlichingen). 8. Folgen des 30-jährigen Krieges für die Stellung Frankreichs und Deutschlands in Europa. 9. Jeder ist seines Glückes Schmied. 10. In wieferne führt uns der Prolog zu Jungfrau von Orleans in die dramatische Situation ein? 11. Johanna d'Arc zum ersten Male vor dem Könige Karl VII. (Nach Schillers Jungfrau von Orleans). 12. Was verdankt Russland Peter dem Grossen? 13. In maxima fortuna minima licentia (Begründung dieser Sentenz). 14. Welche Bedeutung haben die Reformen Maria Theresias für den österreichischen Staat? 15. Johanna d'Arcs Ende nach Schiller im Gegensatze zur Geschichte.

VIII. a klasa.

1. Im engen Kreis verengert sich der Sinn. Es wächst der Mensch mit seinen grösseren Zwecken. 2. Die schwedischen Könige Gustav Adolf und Karl XII. (Eine Parallele). 8. Welchen Zusammenhang hat das Vorspiel „Wallensteins Lager mit den übrigen Theilen der Schiller'schen Trilogie? 4. Rudolph und seine Zeit (Seine und seiner Zeitgenossen Bedeutung für die Geschichte Österreichs). 5. Das Soldatenleben im 30-jährigen Kriege (Nach Schillers Wallenstein). 6. Übel angelegte Wohlthaten sind keine Wohlthaten. 7. Questenberg und Wallenstein in der Audienzscene. 8. Der Kelch aus der Pragerbeute. Welche historische Erinnerungen knüpfen sich an denselben? 9. Welchen Bürgertugenden und Staatsgrundsätzen verdankt Rom seine Weltherrschaft? 10. Ein Ding der Zukunft ist der Mensch, und streben muss er unaufhörlich. 11. Es stürzt den Sieger oft sein eigenes Glück. 12. Ein grosses Muster weckt Nacheiferung und gibt dem Urtheil höhere Gesetze. 13. Das Verhältnis Buttlers zu Wallenstein. 14. Philipp II. von Macedonien u. Heinrich IV. von Frankreich (Eine Parallele).

VIII. *b* klasa.

1. Empfang Sr. kais. Hoheit des Kronprinzen Rudolf in Tarnopol. 2. Welche Vorstellung verbinden die Soldaten mit der Person ihres Feldherrn? (Auf Grund der Schullectüre Schillers Wallenstein). 3. Die Beichte des Jacek Soplica nach Pan Tadeusz v. Mickiewicz). 4. Charakteristik des Machnicki in Goszczyński's Roman „Król zamczyska". 5. Gedrängte Inhaltsangabe der Apologie Platos. 6. Max in Schillers Piccolomini (Eine Charakteristik). 7. Die dramatische Verwicklung in Schillers Piccolomini. 8. Über den Wert der öffentlichen Meinung. Im Anschluss an Plato's Apologie. 9. Vater und Sohn im 5. Aufzug der Piccolomini. 10. Die Bedeutung der beiden Briefe in Schillers Maria Stuart. 11. Der Übel grösstes ist die Schuld. Im Anschluss an die Schullectüre. 12. Entstehung des griechischen Dramas. 13. Burleigh und Talbot in Schillers Maria Stuart. 14. Schillers Ausspruch

Ein anderes Antlitz, ehe sie geschehen,
Ein anderes zeigt die vollbrachte That

ist näher zu erklären und zu begründen.

Tematy do piśmiennego egzaminu dojrzałości.

Z języka łacińskiego:

Oddz. A. 1. Przetłómaczyć na język łaciński z Wypisów Mecherzyńskiego tom I. A. F. Modrzewskiego „O naprawie rzeczypospolitéj" od słów: „Nie widzę żadnego narodu ani ludzkością wypolerowanego, ani tak grubego" do „nie pragną oprócz świetności żywota a mnóstwo bogactw i możności".

2. Cycerona mowa w obronie M. Marcellusa rozdział II. do słów „inquam, tuum".

Oddz. B. 1. Przetłómaczyć na język łaciński z Wypisów polskich t. II. str. 137 z opisu 35. Zburzenie Kartaginy 3 pierwsze ustępy tudzież część ustępu 4. od słów: „Konsulowie M. Manlius Nepos" do „postanowili nie opuszczać ojczyzny" (z dodaniem słów) i poléc przynajmniej ze sławą.

2. Vergil. Aeneid. l. V. v. 35—76: „Postera cum primo stellas Oriente fugarat" do „nec tecum Ausonium querere Thybrim".

Z języka greckiego:

Oddz. A. Homer. Odyss. ks. XI. w 90—125 „Ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχὴ Θηβαίου Τειρεσίαο" do „οὐδ' εὐῆρε' ἐρετμά, τά τε πτερὰ νηυσὶ πέλονται".

Oddz. B. Herod. Hist. lib. VII. cap. 10. od słów: „Σιωπεόντων δὲ τῶν ἄλλων Περσέων" do „προσκεψάμενος ἐπὶ σεωυτοῦ προαγόρευε τά τοι δοκέει εἶναι ἄριστα".

Z języka polskiego:

Oddz. A. Rozwinąć i uzasadnić myśl zawartą w dwuwierszu:
Fortior est, qui se, quam qui fortissima vincit
Moenia, nec virtus altius ire potest (Ovid. Trist. 5. 6.)

Oddz. B. Rozwinąć i uzasadnić myśl zawartą w dwuwierszu Horacego:
Qui studet optatam cursu contingere metam
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit.

Z języka ruskiego:

Oddz. A. i B. Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum,
Nec leves somnos Timor aut Cupido
Sordidus aufert.
(Hor. carm. II., 16).

Z języka niemieckiego:

Oddz. A. Charakter u. Bedeutung der Kämpfe der Welfen und Gibellinen im Mittelalter.

Oddz. B. Der Ausspruch:
Arbeit und Fleiss, das sind die Flügel,
So führen über Strom und Hügel,
ist zu erklären und durch Beispiele aus dem Leben berühmter Männer zu belegen.

Z matematyki:

Oddz. A. 1. $$\frac{(10-x)\sqrt{10-x}+(2-x)\sqrt{2-x}}{\sqrt{10-x}+\sqrt{2-x}} = 7.$$

2. Ktoś zamierza płacić przez 15 lat na początku każdego roku pewną kwotę, aby przez 10 następnych lat pobierał on lub jego

spadkobierca 1000 zł. rs. na końcu każdego roku. Ile wynosi rocznie mająca się płacić kwota licząc 5 %?

3. W trójkącie skośnokątnym dany bok $\alpha = 671$ m, kąt jemu przyległy $\beta = 86^0 23' 10''$ i suma obu innych boków $b + c = 1123$ m; obliczyć boki i kąty trójkąta.

Oddz. B. 1. $\sqrt{a^{\frac{x+1}{6x}}} : \sqrt[3]{a^{\frac{x}{4x+4}}} = \sqrt[4]{a^{\frac{x+8}{18x}}}$

2. Pożyczka 20.000 zł. na $5\frac{1}{2}$% (kapitalizacya półroczna) ma być w 40 równych ratach z końcem każdego półrocza spłacona; jak wielkie będą te raty?

3. Jak wielka jest powierzchnia walca równobocznego, wpisanego w graniastosłup prosty, którego powierzchnia 1054·786 m^2, a podstawa ośmiobok umiarowy?

IV.

Zbiory naukowe.

a) Biblioteka.

1. Biblioteka nauczycielska liczy: 2337 dzieł w 5412 tomach i 4020 zeszytach, 175 map i 36 atlasów.

W roku szk. 1888 zakupiono: Ebeling. Lexicon Homericum. Draeger, Historische Syntax der lateinischen Sprache. Gaerberet Greef Lexicon Taciteum, Plato Meno et Eutyphro ed. Fritsche. Ed. Vahlen Aristoteles Poetik. Schulters Vorlagen zu lateinischen Übersetzungen. Goldbacher. Lateinische Grammatik. Teuffel Geschichte der römischen Literatur. Z Krasińskiego listy. Pamiętnik towarzystwa literackiego imienia Mickiewicza. Hamerlings Werke Anastasius Grün gesammelte Werke. Lecky Geschichte Englands Mommsen. Römische Geschichte tom V. Wagner Hellas. Kostomarów, Monografie 13. i 14. tom. Wallenbach Geschichtsquellen Deutschlands im Mittelalter. Lewicki, Bibliografia ruska. Barwiński, Biblioteka historyczna. Kwartalnik historyczny. Wiedemann, Die Lehre von der Electricität u. Galvanismus. Hesse, Vorlesungen aus der analitischen Geometrie. Literarisches Centralblatt.

2. Biblioteka dla młodzieży posiada 576 dzieł polskich w 787 tomach, 90 dzieł ruskich w 112 tomach, 268 dzieł niemieckich w 562 tomach i 53 dzieł francuskich w 61 tomach.

W roku 1888 zakupiono: Dzieła Karola Szajnochy tom II. i III. Dzieje literatury w Polsce Ludwika Kondratowicza t. I. Pisma epiczne i dramatyczne Syrokomli. Dzieła Klementyny z Tańskich Hoffmannowej tom II. Dzieła Józefa Kremera tom III. Grubego Historya w obrazach tom III. Pisma Osińskiego tom I. Munck Geschichte der griechischen Literatur. Munck Geschichte der römischen Literatur. Lübker Reallexikon. Müller Metrik der Griechen und Römer. Lipiner Herr Thaddäus. Węclewski Przekład tragików greckich. Popiela przekład Iliady. Stanisławskiego przekład komedyi boskiej Dantego. Dzieła Adama Mickiewicza. Poezye Kraszewskiego. W. Pol Pieśni Janusza. Kuliczkowskiego Literatura polska. Chmielewskiego literatura polska z ostatnich lat 20. Biegeleisen Studya nad Panem Tadeuszem. Habura Pan Tadeusz a Iliada. Lemcke Estetyka. Dra Anatola Lewickiego Historya Polski i Rusi. Mommsena Historya rzymska w przekładzie Dziekońskiego. Sienkiewicza Potop. Dębickiego Puławy.

Zakład prenumeruje następujęce czasopisma: 1. Gazeta lwowska wraz z przewodnikiem naukowym. 2. Muzeum. 3. Zeitschrift für österreichische Gymnasien. 4. Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht. 5. Jagic Archiv für slavische Literatur. 6. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych. 7. Wędrowiec. 8. Missye katolickie.

b) Gabinet fizyczny.

Do gabinetu fizycznego zakupiono w r. 1888 1. Melloniego aparat. 2. Magnes trójbiegunowy. 3. Aparat do okazania teoryi pierścienia Gramme'a. 4. Multiplikator pionowy. 5. Prasa Reala.

c) Gabinet historyi naturalnéj.

Do tego gabinetu zakupiono: 1. Zbiór najważniejszych jadowitych grzybów z papieru zmiażdżonego. 2. Flora artefacta serya A. i D. 3. 8 sztuk minerałów.

V.

Fundusz na wsparcie biednych uczniów.

Żelazny kapitał tego funduszu stanowi kwota 500 zł. rs. złożona na książeczkę Tarnopolskiej kasy oszczędności l. 3221.

Przychód.

1. Z zeszłego roku szkolnego zostało . .	53 zł.	76 ct.
2. Przy zapisie uczniów wpłynęło do puszki .	65 „	41 „
3. W czasie exhort zebrano do puszki . .	16 „	4 „
4. Były uczeń tut. gimnazyum ofiarował . .	10 „	— „
5. Uczeń Sobański Hieronim ofiarował . .	2 „	— „
6. Od komitetu przyjęcia Arcyks. Rudolfa otrzymano	50 „	— „
7. Tarnopolska Kasa Oszczędności ofiarowała .	80 „	— „
8. Z przedstawienia teatralnego wpłynęło . .	15 „	— „
9. Odsetki od żelaznego kapitału wynosiły .	18 „	96 „
Razem . .	311 zł.	17 ct.

Rozchód.

1. Na suknie dla biednych uczniów wydano .	67 zł.	— ct.
2. Rozdano tytułem bezzwrotnej zapomogi .	33 „	— „
3. Udzielono na zapłacenie opłat szkolnych .	30 „	— „
4. Dano tytułem zaliczek	74 „	60 „
Razem . .	204 zł.	60 ct.

Po odtrąceniu tedy wydatków od przychodu pozostaje na przyszły rok szkolny 106 złr. 57 ct. w. a.

VI.

Ważniejsze rozporządzenia władz szkolnych.

Okólnikiem z 10. lipca 1887, podaje Wys. Prez. Rady szk. kr. do wiadomości rozporządzenie W. c. k. Ministerstwa W. i O. z 16. kwietnia 1887 l. 4727, według którego kandydatom do zawodu nauczycielskiego w szkołach średnich przy prenotacyi na posady czas służby wojskowéj zalicza się podwójnie.

Rozporządzeniem z 20. lipca 1887 l. 8822, zalicza Wys. Rada szk. kraj. dzieło p. t. Weltera dzieje powszechne skrócone, przełożył na język polski Zygmunt Sawczyński Cz. I. Wyd. 5. w poczet książek dozwolonych do użytku szkolnego.

Rozp. z 31. lipca 1887 l. 9108 poleca Wys. Rada szk. kraj. do bibliotek szkół średnich i seminaryów nauczycielskich książeczkę p. t. Kurzer Abriss zugleich Repetitorium der deutschen Literaturgeschichte von Dr. Albert Zipper.

Rozp. z 28. sierpnia 1887 l. 9390 zalicza Wys. Rada szk. kraj. książkę p. t. Литургика Гр. кат. церкви уложена Ал. Тороньскимъ у Львовѣ 1887 w poczet książek dozwolonych do użytku szkolnego.

Okólnikiem z 5. września 1887 l. 9422 intymuje Wys. Rada szk. kraj. rozp. Wys. c. k. Ministerstwa W. i O. z 1. lipca 1887 l. 13376 zawierające wskazówki, jak należy urządzić naukę gramatyki języków klasycznych, ażeby dojść do pewniejszych i lepszych rezultatów,

Rozp. z 21. września 1887 l. 9228 zalicza się do użytku szkolnego w gimnazyach 1) Platonis Apologia et Crito. Scholarum in usum edidit Jos. Kral. 2) Platonis Protagoras. Scholarum in usum ed. Jos. Kral. 3) P. Vergilii Carmina selecta P. Vergilii Carmina selecta. Scholarum in usum ed. Ed. Eichler.

Rozp. z 29. października 1887 l. 15918 zatwierdza Wys. Rada szk. kraj. do użytku szkół średnich znajdujących się w dyecezyi gr. kat. metropolit. konsystorza we Lwowie książkę p. t. Исторія біблійна старого завѣта напесавъ А. Л. Тороньскій.

Rozp. z 8. listopada 1887 l. 15675 zalicza Wys. Rada szk. kraj. książkę p. t. Przykłady do tłómaczenia z języka łacińskiego na polski i z polskiego na łaciński, ułożył dr. Zyg. Samolewicz. Cz. II. Wyd. 3. w poczet książek dozwolonych do użytku szkolnego.

Rozp. z 11. listopada 1887 l. 16409 przypomina Wys. Rada szk. kraj. rozporządzenie ministeryalne, według którego każda zupełna szkoła średnia jest obowiązaną przy końcu roku szk. wydać program, który ma być przedłożony Radzie szk. w 5 egzemplarzach.

Okólnikiem z 24. listopada 1887 l. 17230 przypomina Wys. Rada szk. kraj. osnowę reskryptu Wys. c. k. Ministerstwa W. i O. z 16. października 1886 l. 19190, według którego egzamin poprawczy z jednego przedmiotu jest możliwy tylko przy pierwszym egzaminie dojrzałości.

Okólnikiem z 5. grudnia 1887 l. 15677 podaje Wys. Rada szk. kraj. do wiadomości osnowę reskryptu J. E. Pana Ministra W. i O. z 8. paźd. 1887 l. 17123, według którego do egzaminu wstępnego do klasy przygotowawczéj w szkołach średnich przypuszczać można tylko takich uczniów,

którzy 9. rok życia albo ukończyli, albo kończą w roku kalendarzowym.

Okólnikiem z 23. grudnia 1887 l. 769 podaje Wys. Prez. Rady szk. kraj. rozporządzenie Wys. c. k. Ministerstwa W. i O. z 26. listopada 1887 l. 23896 tyczące się dyrektorów i profesorów państwowych szkół średnich, którzy są posłami do Rady Pеństwa.

Rozp. z 23. grudnia 1887 l. 16866 zalicza Wys. Rada szk. kraj. w poczet książek dozwolonych do użytku szkolnego z wydawnictwa Bibl. scrip. graec. et rom. ed. cur. E. Schenkl. 1) M. Tulli Ciceronis orationes selectae ed. Hermannus Nohl vol. V. 2) Homeri Odysseae epitome ed. Fr. Pauly.

Rozp. z 28. grudnia 1887 l. 17951 zabrania Wys. Rada szk. kraj. używania książek nieodpowiednio pod względem typograficznym wyposażonych.

Rozp. z 28. grudnia 1887 l. 1994 zaleca Wys. Rada szk. kraj. do użytku szkolnego jako tekst przy lekturze szkolnéj niektóre dzieła wydawnictwa Graesera w Wiedniu.

Rozp. z 31. stycznia 1888 l. 570 poleca Wys. Rada szk. kraj. książkę p. t. Dr. Ludmił German. Mitologia dla młodzieży, do bibliotek szkolnych szkół średnich.

Okólnikiem z 9. kwietnia 1888 l. 5108 wzywa Wys. Rada szk. kraj. do ścisłego przestrzegania rozporządzenia z dnia 31. lipca 1881 l. 6014, według którego cenzury wypadkowe z religii i historyi przy egzaminie dojrzałości w tutejszokrajowych gimnazyach mają być oznaczone na podstawie cenzur semestralnych ze wszystkich 4 klas wyższych.

VII.

Kronika zakładu.

Rok szkolny rozpoczął się dnia 3. września 1887. uroczystém nabożeństwem i wezwaniem Ducha św.

Egzamina wstępne do klasy I. odbyły się 15. i 16. lipca tudzież 1. i 2. września 1887, egzamina poprawcze i wstępne do klas wyższych odbyły się 1. i 2. września 1887.

Z powodu znacznéj liczby uczniów musiano podzielić I., II., III., IV., V. i VIII. kl. na dwa oddziały, skutkiem czego liczba wszystkich klas wyższych wynosiła 14.

Dzień 4. października jako dzień imienin Najjaśniejszego Pana i 19. listopada jako dzień imienin Najjaśniejszéj Pani obchodził zakład uroczystém nabożeństwem.

Z powodu ospy, wybuchłéj w zabudowaniu szkolném, musiano zawiesić naukę szkolną na czas od 27. października do 2. listopada 1887 celem desinfekcyonowania budynku.

W 1. półroczu przeniósł się do wieczności uczeń IV. *a.* klasy gim. Karol Plahner. Młodzież szkolna nie mogła niestety przedwcześnie zmarłemu oddać ostatniéj przysługi, ponieważ przyczyną śmierci była choroba zakaźna i w czasie pogrzebu zanadto silne srożyło się zimno.

Pierwsze półrocze zakończono 30. stycznia, a 3. lutego 1888. rozpoczęto półrocze drugie.

Od 2. do 12. marca 1888. hospitował zakład tutejszy W. P. Antoni Sołtykiewicz, c. k. Inspektor krajowy szkół średnich.

Dnia 3. maja odprawiono nabożeństwo żałobne za spokój duszy ś. p. cesarzowéj Maryi Anny, a dnia 28. czerwca za spokój duszy ś. p. cesarza Ferdynanda.

Młodzież szkolna przystąpiła w ciągu roku szkolnego trzy razy do spowiedzi i odprawiła w wielkim tygodniu rekolekcye wielkanocne.

Od 18. do 23. czerwca odbywał się pisemny egzamin dojrzałości, a dnia 30. czerwca rozpoczął się egzamin ustny pod przewodnictwem W. Pana Antoniego Sołtykiewicza c. k. Inspektora krajowego szkół średnich

Rok szkolny zakończono 14. lipca 1888. uroczystém nabożeństwem, na którém odśpiewano hymn ludowy.

---

*

VIII. Statystyka zakładu.

(Liczby po prawéj stronie w górze umieszczone oznaczają uczniów prywatnych).

	W klasie I. a	I. b	II. a	II. b	III. a	III. b	IV. a	IV. b	V. a	V. b	VI.	VII.	VIII. a	VIII. b	Razem
1. Liczba uczniów.															
Z końcem roku 1887 było	47	53	48	33	45	35	36	30	44	—	36	a. 31 b. 32	37	—	507
Z początkiem r. 1888 przyjęto	49	44	47	44	52	38	44	38	36	32	54	39	32	32	581
W ciągu roku szkolnego przybyło	1	2	—	2	—	2	—	2	1	—	—	—	—	2	12
W ogóle przyjęto do zakładu	50	46	47	46	52	40	44	40	37	32	54	39	32	34	593
W téj liczbie przyjęto:															
1. na podstawie wstępnego egzaminu	32	35	2	—	4	1	1	3	1	—	11	7	2	5	104
2. z innych zakładów, a to:															
a) z promocyą do wyższéj klasy	—	—	1	3	3	4	1	3	2	3	—	—	2	2	24
b) repetentów	3	2	—	—	1	—	2	1	—	1	1	1	1	—	13
3. z tutejszego zakładu, a to:															
a) z promocyą do wyższéj klasy	—	—	36	42	40	31	38	30	33	25	37	26	25	26	389
b) repetentów	15	9	8	1	4	4	2	3	1	3	5	5	2	1	63
W ciągu roku opuściło szkołę	9	10	2	3	6	4	5	4	5	3	8	4	—	—	63
Liczba uczniów z końcem roku szkolnego	41	36	45	43	46	36	39	36	31	29	46	35	32	34	530
Z tych:															
uczęszczało publicznie	38	36	45	42	43	36	38	34	31	29	45	33	31	31	512
uczyło się prywatnie	3	—	—	1	3	—	1	2	1	—	1	2	1	3	18
2. Wedle miejsca urodzenia było:															
Z Galicyi	36^{3}	35	44	40^{1}	42^{3}	36	38^{1}	32^{1}	29	28	37^{1}	32^{1}	31^{1}	29^{2}	489^{14}
Z Węgier	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
Z Rosyi	2	—	1	—	1	—	—	2^{1}	$-^{1}$	—	6	1^{1}	—	2^{1}	17^{4}
Z Niemiec	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Z Krety	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Z Bukowiny	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
3. Wedle Języka ojczystego było:															
Mówiących po polsku	35^{3}	22	35	36^{1}	28^{3}	25	26	21^{2}	26^{1}	14	39^{1}	22^{2}	25^{1}	25^{3}	379^{17}
„ „ rusku	3	12	10	6	15	8	6^{1}	9	5	10	6	11	6	5	112^{1}
„ „ niemiecku	—	2	—	—	—	3	6	4	—	5	—	—	—	1	21
4. Wedle wyznania religijnego było:															
Wyznania rz. kat.	15^{2}	15	20	14^{1}	16^{2}	15	12	9^{2}	15^{1}	12	27^{1}	12^{2}	14	12^{3}	208^{14}
„ gr. kat.	3	11	10	6	15	8	6^{1}	9	5	10	6	11	6	5	111^{1}
„ mojżeszowego	20^{1}	10	15	22	12^{1}	13	20	16	11	7	12	10	11^{1}	14	193^{3}
5. Wiek uczniów:															
11 lat miało	8^{1}	9	3	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29^{1}
12 „	13^{1}	9	10	11^{1}	3^{1}	1	—	—	—	—	—	—	—	—	47^{3}
13 „	10	7	14	9	5^{1}	7	—	1	—	—	—	—	—	—	53^{1}
14 „	5	9	9	10	6^{1}	9	8	6	—	—	—	—	—	—	62^{1}
15 „	2^{1}	2	8	3	17	6	11^{1}	6^{1}	8	3	—	—	—	—	66^{3}
16 „	—	—	1	—	6	—	6	12^{1}	8	7	14^{1}	3	—	—	57^{2}
17 „	—	—	—	—	4	7	6	7	5^{1}	3	9	3^{1}	4	3	51^{2}
18 „	—	—	—	—	1	6	3	1	4	9	8	6^{1}	5	4^{1}	47^{2}
19 „	—	—	—	—	—	—	2	—	3	3	8	9	8	7	40
20 „	—	—	—	—	1	—	2	1	3	2	4	5	6^{1}	5^{1}	29^{2}
21 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	3	3	9
22 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	3	4	12
23 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	2	5
24 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
25 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1^{1}	3^{1}
6. Wedle miejsca pobytu rodziców było:															
Miejscowych	23	20	23	28	18	17	12	8	11	15	10	14	13	17^{1}	229^{2}
Zamiejscowych	15^{2}	16	22	14^{1}	25^{3}	19	26^{1}	26^{2}	20^{1}	14	35^{1}	19^{2}	18^{1}	14^{2}	283^{16}

	W klasie														
	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	VII.	VIII.		Razem
	a	*b*	*a*	*b*	*a*	*b*	*a*	*b*	*a*	*b*			*a*	*b*	
7. Klasyfikacya:															
Stopień pierwszy z odzn. otrzymało . .	3^{1}	7	5	3	2	6	2	3	3	2	3	1	6	3^{1}	49^{2}
„ pierwszy „ . .	25^{2}	13	31	26^{1}	28^{1}	14	26	23^{1}	19	19	27^{1}	24^{1}	25^{1}	28^{2}	328^{10}
Do egzaminu popr. przeznaczono . . .	7	7	6	5	9	11	7^{1}	6^{1}	3	4	9	6^{1}	—	—	80^{3}
Stopień drugi otrzymało	3	7	2	5	1	3	3	2	2	3	5	2	—	—	38
„ trzeci „	—	2	1	3	3	2	—	—	4	1	1	—	—	—	17
Do egz. uzupełniającego przypuszczono .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nie klasyfikowano	—	—	—	—	0^{2}	—	—	—	0^{1}	—	—	—	—	—	0^{3}
8 Opłata szkolna															
a) Opłatę szkolną złożyło:															
w 1. półroczu	44^{3}	41	18	9^{1}	15^{3}	8	17^{1}	14^{1}	11^{1}	12	23^{1}	17^{2}	20^{1}	13^{2}	262^{16}
w 2. półroczu	11^{3}	11	16	16^{1}	19^{3}	10	18^{1}	15^{2}	12	14	23^{1}	13^{2}	18^{1}	15^{3}	211^{17}
b) Od połowy było uwolnionych:															
w 1. półroczu	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	1	—	4
w 2. półroczu	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	4
c) Od całej opłaty było uwolnionych:															
w 1. półroczu	—	—	27	33	27	28	21	20	18	17	22	16	10	18	249
w 2. półroczu	26	25	29	26	23	26	20	19	17	15	22	20	12	16	296
d) Opłata szkolna wynosiła:															
w 1. półroczu	940	820	360	200	370	160	360	300	250	240	490	380	430	300	5600.
w 2. półroczu	290	220	320	340	450	200	380	340	250	280	480	300	390	360	4600.
Taxy wstępne wynosiły rs.	84	81.90	16.80	6.30	18.90	12.60	8·40	16.80	10.50	10.50	2730	16.80	12.60	14.70	338 ·10
Datki na środki naukowe wynosiły rs. .	50	46	47	46	52	40	44	40	37	32	54	39	32	34	593·
Taxy za duplikaty świadectw wynos. rs. .															54

	I. *a*	I. *b*	II. *a*	II. *b*	III. *a*	III. *b*	IV. *a*	IV. *b*	V. *a*	V. *b*	VI.	VII.	VIII. *a*	VIII. *b*	Razem
9. Frekwencya na naukę przedmiotów względnie obowiązkowych i nadobowiąz.															
Na naukę języka ruskiego uczęszczało .	6	12	13	7	17	8	6	9	5	10	7	11	5	5	121
„ języka francuskiego . . .	—	—	1	2	1	—	8	7	6	6	8	—	2	2	43
„ historyi kraju rodz.	—	—	—	—	43	36	38	34	—	—	45	32	—	—	228
„ gimnastyki	7	14	12	11	5	5	15	11	11	4	1	—	—	—	96
„ śpiewu	2	12	11	3	8	8	6	3	5	9	6	5	6	5	89
„ kaligrafii	17	20	12	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	72
10. Stypendya.															
Liczba stypendystów			2		1				1	1	1			1	7
Ogólna kwota stypendyów			300		75				157.50	120	157.50			100	910

	W klasie													
	I.		II.		III.		IV.		V.	VI.	VII.		VIII.	Razem
	a	*b*	*a*	*b*	*a*	*b*	*a*	*b*			*a*	*b*		
Uzupełnienie klasyfikacyi za rok 1887.														
Do gzaminu popr. przypuszczono . . .	5	8	9^{1}	4	9^{1}	5	7	7	13	10^{1}	8	10	0^{1}	95^{4}
Egzamin poprawczy złożyło	4	6	9^{1}	4	9^{1}	5	7	7	13	9^{1}	6	8	0^{1}	88^{4}
Egzaminu poprawczego nie złożyło . .	1	2	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	—	7
Ostateczny wynik klasyfikacyi za r. 1887.														
Otrzymało I. stopień z odznaczeniem . .	6^{2}	4^{1}	3^{1}	6	1	3	5	2	3	2	2	2^{1}	2	41^{5}
„ I. stopień	29^{2}	37^{1}	35^{2}	24^{2}	37^{3}	26	26^{2}	25	36	27^{1}	21^{4}	22^{1}	32^{1}	377^{19}
„ II. „	7	5	4	1	2	3	1	1	1	3	4	6	1	39
„ III. „	3	5	3	—	2	3	1^{1}	2	4	3	—	—	1	27^{1}

IX.

IX. Wykaz książek, których w r. szk. 1888/9 używać się będzie.

Religia. *a)* rz. kat. W klasie I. Katechizm religii chrz. kat. Dra J. Schustera w tłómaczeniu E. Zielińskiego. Wyd. 3.; w kl. II. historya biblijna starego zakonu X. T. Dąbrowskiego; w kl III. Historya biblijna nowego zakonu X. T. Dąbrowskiego; w kl. IV. Liturgika katolicka X. Frencla, tłóm. X. jachimowskiego; w kl. V. Dogmatyka ogólna dra K. Martina, tłómaczenie Jachimowskiego; w kl. VI. Dogmatyka szczegółowa dra K. Martina, tłómaczenie X. Jachimowskiego; w kl. VII. Etyka katolicka dra K. Martina, przełożył X. Solecki; w kl. VIII. Historya kościoła katolickiego dr. Macieja Robitscha, przekład X. Jachimowskiego.

b) gr. kat. w kl. I. Катихизмъ христ. кат. вѣры, составивъ I. Гушалевичь. II. изд. 1873; w kl. II. Исторія библійна старого и нового завѣта, перел. на языкъ рускій В. И. пôсля А. Тица. Часть I.; w kl. III. Исторія библійна старого и нового завѣта, перел. на языкъ рускій В. И. пôсля А. Тица. Часть II. 1877; w kl. IV. Литургика гр. кат. церкви уложена Ал. Тороньскимъ 1887; w kl. V. Учебникъ кат. религіи для высшихъ клясъ школъ середныхъ, пôсьля А. Ваплера написавъ Ю. Пелешъ. Часть I. 1876; w kl. VI. Учебникъ кат. религіи для высшихъ клясъ школъ середныхъ пôсьля А. Ваплера, написавъ Ю. Пелешъ, Часть II. 1878; w kl. VII. Учебникъ христ. кат. Етики пôсьля А. Ваплера, переложивъ на языкъ рускій Б. Пюрко. 1885; w kl. VIII. Исторія кат. церкви ведля К. Дôрфлера, на языкъ рускій переложивъ В. И. 1875.

Język łaciński. *a)* Gramatyka. We wszystkich klasach: Gratyka języka łacińskiego, ułożył dr. Zygmunt Samolewicz. Wyd. 4. 1886.

b) Ćwiczenia w kl. I. Przykłady do tłómaczenia z języka łacińskiego na polski i z polskiego na łaciński, ułożył dr. Zyg. Samolewicz. Część I. wyd. 4. 1886; w klasie II. Przykłady do tłómaczenia z języka łacińskiego na polski i z pol-

skiego na łaciński, ułożył dr. Zyg. Samolewicz. Część II. wyd. 2; w kl. III. Przykłady do tłómaczenia z języka polskiego na łaciński, na III. kl. ułożył Fr. Próchnicki 1883; w kl. IV. Przykłady do tłómaczenia z języka polskiego na łaciński, na IV. kl. ułożył Fr. Próchnicki; gdyby zaś ta książka przed rozpoczęciem roku nie uzyskała aprobaty, używanoby nadal książki p. t. Zadania do tłómaczenia z polskiego na język łaciński ułożył dr. Ant. jerzykowski. Od. II. wyd. 3.; w kl. V. i VI. Ćwiczenia łacińskie na V. i VI. kl. szkół gimnazyalnych, ułożył Bron. Trzaskowski. Wyd. 2.; w kl. VII. i VIII. Ćwiczenia łacińskie na kl. VII. i VIII., ułożył Fr. Próchnicki. 1881.

c) Autorowie: w kl. III. Korneliusza Neposa, Żywoty sławnych mężów, wydał Wiktor Kłak, gdyby zaś ta książka przed rozpoczęciem roku nie uzyskała aprobaty, używanoby: Korneliusza Neposa, Żywoty znakomitych mężów Fr. Patoczki w wydaniu R. Zawilińskiego. w kl. IV. C. Julli Caesaris commentarii de bello gallico. Ed. Ign. Prammer. 1883 Pragae; P. Ovidii Nasonis Carmina selecta Ed. St. Sedlmayer. 1887 Pragae: w kl. V. Titi Livii ab urbe condita libri. Ed. Antonius Zingerle. 1887 Pragae; P. Ovidii Nasonis Carmina selecta ed. H. St. Sedlmayer. Pragae 1887; w kl. VI. C. Sallusti Crispi Bellum Jugurthinum, Rec. Aug. Scheindler. Pragae 1885. M. Tullii Ciceronis orationes selectae. Ed. Herm. Nohl vol. III. Pragae 1886. P. Vergili Maronis Carmina selecta ed. Eichler. Pragae 1887; w kl. VII. M. Tulli Ciceronis orationes selectae ed. Hermannus Nohl vol. III. Pragae 1886. M. Tulli Ciceronis libri ed. Th. Schiche vol. IX Pragae 1884. P. Vergili Maronis Carmina selecta ed. Eichler. Pragae 1887; w kl. VIII. Taciti de origine, situ, moribus ac populis Germanorum ed. J. Müller — Cornelii Taciti opera quae supersunt ed. J. Müller vol. I. Pragae 1884. — Horatii Flacci carmina ed. M. Petschenig. Pragae.

Język grecki a) Gramatyka. We wszystkich klasach: Dra Jerzego Curtiusa gramatyka języka greckiego przez Sternala i Samolewicza. Wyd. 3.

b) Ćwiczenia. W kl. III, IV, V, VI. Dra Karola Schenkla ćwiczenia greckie. Na język polski przełożył dr. Zyg. Samolewicz. Wyd. 4.

c) Autorowie. W klasie V. Chrestomatya z pism Xenofonta, ułożył Edward Fiderer; gdyby zaś ta książka nie uzyskała aprobaty, używanoby Chrestomatyi z pism Xenofonta w wydaniu Borzemskiego; w kl. VI. Chrestomatya jak w kl. V., Herodoti historiarum liber V., ed. Alfred Holder. Pragae 1887. Homeri Iliadis carmina ed. Al. Rzach. Pragae. Pars prior; w kl. VII. Demosthenis orationes selectae ed. Car. Wotke. Pragae 1887. Homeri Odysseae Epitome ed. Fr. Pauly. Pars prior; w kl. VIII. Platonis Apologia et Crito ed. Josephus Kral. Pragae. Sophoclis Antigone. Scholarum in usum de. Fr. Schubert. Pragae 1883. Homeri Odysseae Epitome, ed. Fr. Pauly. Pars altera.

Język polski. *a)* Gramatyka. W I, II, III, IV. kl. gramatyka języka polskiego szkolna przez Antoniego Małeckiego Wyd. 7. 1886.

b) Wypisy. W kl. I. Wypisy polskie dla klas niższych c. k. szkół gimn. i real. Tom I. Wyd. 5. 1882; w kl. II. Wypisy polskie dla klas niższych c. k. szkół gimn. i real. Tom II. wyd. 5. 1884; w kl. III. Wypisy polskie dla klas niższych c. k. szkół gim. i real. Tom III. Wyd. 4; w kl. IV. Wypisy polskie dla klas niższych c. k. szkół gim. i real. Tom IV. Wyd. 2; w kl. V. i VI. Przykłady i wzory z najcelniejszych poetów i prozaików polskich przez dr. Karola Mecherzyńskiego Tom I. Wyd. 2; w kl. VII. Wypisy polskie do użytku klas wyższych c. k. szkół gim. Tom II. część 1; w kl. VIII, Wypisy polskie do użytku klas wyższych c. k. gim. Tom II. część 2.

Język ruski: *a)* Gramatyka w kl. I, II, III, IV. Дра. Михаила Осадцы Граматика руского языка. 3. изданє пересм. О. Лепкимъ и Н. Онышкевучомъ.

b) Wypisy w kl. I. Руска читанка для низшихъ клясъ середныхъ школъ. Часть I. Уложивъ Ю. Романьчукъ томъ I. Выд. 3.; w kl. II. Руска читанка для низ-

шихъ клясъ середныхъ школъ. Уложивъ Ю. Романьчукъ томъ II.; w kl. III. i IV. Руска читанка для низшихъ клясъ середныхъ школъ. Уложивъ Ом. Партыцкій. Часть II.; w kl. V. i VI. Хрестоматія староруска для высшихъ клясъ гимназіяльныхъ. Выдавъ дръ. Омеліянъ Огоновскій. 1881; w kl. VII. i VIII. Руска читанка для высшои гимназіи. Уложивъ Александеръ Барвиньскій. 1871.

Język niemiecki. *a)* Gramatyka. W kl. I. gramatyka języka niemieckiego dla szkół średnich, ułożył dr. Jan Molin. Wyd. 2; w kl. II, III. i IV. Jana Schobera gramatyka języka niemiekiego. Wyd. 4. Ludmiła Germana.

b) Wypisy. W kl. I. Dra Jana Molina ćwiczenia niemieckie. Wydanie 2.; w klasie II. Wypisy niemieckie Rebena, wydanie 4. przez Lud. Germana; w kl. III. Wypisy niemieckie na kl. III. szkół średnich, ułożył Edw. Hamerski. Wyd. 3; w kl. IV. Wypisy niemieckie na kl. IV. szkół średnich, ułożył Edward Hamerski. Wyd. 2; w kl. V. Deutsches Lesebuch für die V. Klasse der galizischen Mittelschulen von Julius Jandaurek, neu herausgegeben von Ed. Hamerski 2. Aufl. 1880; w kl. VI. Deutsches Lehr- und Lesebuch für die Oberclassen höherer Schulen von Georg Harvot I. Bad 1885. 2. Aufl.; w kl. VII. i VIII. Deutsches Lehr- und Lesebuch für die Oberclassen höherer Schulen von Georg Harvot II. Band 1882.

Geografia. W kl. I. Krótki rys geografii do użytku szkolnego. Ułożyli K. Benoni i Łucyan Tatomir. Wydanie 3. 1886; w kl. II. i III. Geografia powszechna przez Bol. Baranowskiego i Ludwika Dziedzickiego, Wydanie 3. Lwów 1883; w kl. IV. i VIII. Krótki opis geograficzny austryacko-węgierskiéj monarchii, napisał dr. Izydor Szaraniewicz.

We wszystkich klasach B. Kozenna Atlas geograficzny, spolszczył dr. E. Janota, poprawił Bronisław Gustawicz.

Historya. W kl. II. Weltera dzieje starożytne, oprac. Zyg. Sawczyński. Wyd. 5; w kl. III. Weltera dzieje średniowieczne opr. Zyg. Sawczyński, wyd. 4.; w kl. IV.

Weltera dzieje nowożytne opr. Zyg. Sawczyński wyd. 4; w kl. V, VI. i VII. Prof. dr. Antoniego Gindelego Dzieje powszechne. przełożył Mich. Markiewicz, tom. I, II. III. wyd. 2; w kl. VIII. Prof. W. W. Tomka Dzieje monarchii austryacko węgierskiéj, przełożył Michał Markiewicz.

Historya kraju rodzinnego. W kl. VI. i VII. Prof. dra Anatola Lewickiego. Zarys historyi Polski i krajów ruskich.

Matematyka. *a)* Arytmetyka i algebra. W kl. I. i II. Początki Arytmetyki przez dr. Wład. Zajączkowskiego. 1887; w kl. III. i IV. Arytmetyka dla użytku niższych klas gimn. oprac. Grzegorz Grzybowski. Część II. 1875; w kl. V, VI, VII i VIII. Arytmetyka i algebra dla klas wyższych gim. i real dr. Franciszka Mocnika, przełożył Józef Bodyński 1879.

b) Geomesrya w kl. I. i II, Dr. F. Mocnika geometrya poglądowa, przełożył na język polski Grzegorz Maryniak. Część I. Wyd. 5. 1886; w kl. III i IV Dr. F. Mocnika Geometrya poglądowa, przełożył na język polski Grzegorz Maryniak. Część II. wyd. 3. 1886.

c) W kl. VI, VII. i VIII. Dr. C. Bremikera Logarytmy do użytku szkolnego zastosowane i objaśnione przez dra Daniela Wierzbickiego 1880.

Historya naturalna. W kl. I. i w 1. półr. kl. II. Zoologia obrazowa dra M. Nowickiego wyd. 5.; w 2. półr. kl. II. Botanika Rostafińskiego dla klas niższych, w I. półr. kl. III. Mineralogia dla niższych klas szkół średnich, ułożył A. M. Łomnicki; w 1. półr. kl. V. Mineralogia i geologia dla klas wyższych szkół średnich przez A. M. Łomnickiego, wyd. 2; w 2. półrroczu kl. V. Botanika szkolna dla klas wyższych przez dr. Józefa Rostafińskiego; w kl. VI. Zoologia obrazowa dla klas wyższych szkół średnich przez dr. M. Nowickiego.

Fizyka. W kl. III. i IV. Nauka fizyki, podręcznik dla niż. klas gimnazyalnych ułożył J. Soleski 1884; w kl. VII. i VIII. Wykład nauki fizyki. Podręcznik dla wyższych klas gim. i rael. szkół, ułożył J. Soleski 1883.

Propedeutyka filozofii. W kl. VII. Początki logiki napisał dr.

Józef Kremer; w kl. VIII. Dra Jana Grügera Zarys psychologii, przełożył Zyg. Sawczyński 1878.

X.

Warunki przyjęcia uczniów do zakładu na przyszły rok szkolny 1887/8.

Wpisy uczniów do zakładu odbędą się w dniach 30. i 31. sierpnia 1888. Późniejsze zgłoszenia uwzględni się tylko w wyjątkowych wypadkach. Rok szkolny rozpocznie się dnia 3. września uroczystém nabożeństwem i wezwaniem Ducha św., poczém dnia 4. września rozpocznie się regularna nauka.

Każdy nowo wstępujący uczeń powinien zgłosić się w oznaczonym czasie w towarzystwie ojca, matki lub upoważnionego zastępcy i przedłożyć metrykę urodzenia, świadectwo szkolne tego zakładu, gdzie przedtém pobierał naukę i jeżeli uczęszczał do szkół średnich, wykazać się potwierdzeniem dyrekcyi, że przyjęciu jego do innego zakładu naukowego nic nie stoi na przeszkodzie.

Każdy uczeń, zgłaszający się do I. kasy gimn., musi wykazać się, że ukończył 10. rok wieku, lub że najpóźniéj ukończy w roku kalendarzowym. a jeśli uczęszczał do publicznéj szkoły ludowéj, winien przedłożyć świadectwo szkolne téjże szkoły. Końcowy ustęp tego świadectwa ma opiewać: Ponieważ uczeń ten zamierza wstąpić do szkoły średniéj, przeto wydaje mu się na ten cel niniejsze świadectwo.

Uczniowie wstępujący do I. klasy, muszą dnia 1. lub 2. września 1888 poddać się egzaminowi wstępnemu, przyczém wymagana od nich będzie prócz religii, znajomość elementarna języka polskiego i niemieckiego, tudzież należyta biegłość w czterech działaniach arytmetycznych.

W terminie tym rozstrzyga się tak samo, jak w ubiegłym terminie lipcowym, o przyjęciu lub nieprzyjeciu ucznia stanowczo, a powtórzenie egzaminu wstępnego w tym samym, czy téż w innym zakładzie jest bezwarunkowo wzbronione.

Uczniowie, wstępujący do klas wyższych, muszą również, jeśli nie przychodzą z istniejących c. k. gimnazyów, wykazać się przepisanym wiekiem i zdawać egzamin wstępny za złożeniem taksy egzaminacyjnéj w kwocie 12 złr., a dopiero od wyniku tego egzaminu zależeć będzie, do któréj klasy tutejszego zakładu mogą być przyjęci.

Zgłaszający się do zapisu uczniowie, którzy przedtém do żadnéj szkoły publicznéj nie uczęszczali, lub od dłuższego czasu uczęszczać przestali, muszą wykazać dokumentem legalnym, gdzie i czém zajmowali się dotychczas, i że co do ich moralności nie zachodzi żadna wątpliwość.

Egzamina wstępne tych uczniów odbędą się 1. i 2. września 1888. Każdy uczeń, nowo wstępujący, obowiązany jest złożyć przy zapisie 2 złr. 10 ct. jako taksę wstępną i przynajmniéj 1 złr. na środki naukowe, które to pieniądzè wrazie niezłożenia egzaminu wstępnego będą zwrócone.

Od datku na środki naukowe nie może być uwolniony żaden uczeń przyjęty do zakładu.

Ponieważ nie wolno uczniom mieszkać gdzieindziéj jak tylko tam, gdzie Dyrekcya pozwoli, przeto zechcą się rodzice i opiekunowie dowiedzieć, czyli miejsce, gdzie syna chcą umieścić, nie należy do zabronionych.

Opłata szkolna wynosi w tutejszém c. k. gimnazyum 20 złr. w. a. Takowa ma być złożona w markach szkolnych przy wpisie lub najdaléj do 15. października.

W Tarnopolu, dnia 14. lipca 1888.

Dr. Seweryn Dniestrzański,

dyrektor.

XI.
Klasyfikacya uczniów za 2. półrocze 1888 r.

Klasa I. *a.*

Stopień celujący:

1. Kobyliński Ludwik.
2. Nussbrecher Wiktor.
3. Pelz Stanisław.

Stopień pierwszy:

1. Badian Munisch.
2. Barschak Józef.
3. Bieder Abraham.
4. Birnbaum Chaim.
5. Brillant Wiktor.
6. Chuwen Dawid.
7. Dzierżanowski Ludomir.
8. Feldhorn Mojżesz.
9. Gawlikowski Józef.
10. Gilewicz Waleryan.
11. Heftler Fischel.
12. Horitza Maxymilian.
13. Horowitz Peisach.
14. Imber Aron.
15. Kamiński Adolf.
16. Koeppel Berl.
17. Korduba Emil.
18. Kowalewski Tadeusz.
19. Landesberg Aba.
20. Niedźwiedzki Oskar.
21. Piepes Michał.
22. Pomeranz Abraham.
23. Schreyer Kamil.
24. Sokołowski Gwidon.
25. Weinber Jozue.

3 uczniów otrzymało stopień drugi, 7 uczniom pozwolono po feryach powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa I. *b.*

Stopień celujący:

1. Firmaniuk Mikołaj.
2. Grabowski Alexander.
3. Lewicki Jan.
4. Rudakiewicz Jan.
5. Rudnicki Stefan.
6. Tertil Robert.
7. Stefanciów Alexander.

Stopień pierwszy:

1. Eckhardt Czesław.
2. Keller Ryszard.
3. Lorber Mojżesz.
4. Morgenstern Izrael.
5. Nawrocki Edward.
6. Popper Samson.
7. Rosenbaum Mendel.
8. Roskosz Józef.
9. Schulbaum Izrael.
10. Sigall Chaim.
11. Struchmańczuk Michał.
12. Wawruch Józef.
13. Zbrożek Dominik.

7 uczniów otrzymało stopień drugi, 2 stopień trzeci, 7 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

II. klasa *a*.

Stopień celujący:

1. Barbasch Meyer.
2. Kopytczak Taras.
3. Nussbaum Izaak.
4. Rudnicki Leon.
5. Taubeles Abraham.

Stopień pierwszy:

1. Atlass Mojżesz.
2. Bach Ignacy.
3. Bonkowski Edward.
4. Borzemski Antoni.
5. Brykowicz Teodor.
6. Celewicz Witołd.
7. Conway Karol.
8. Czabak Michał.
9. Drozdowski Julian.
10. Feldhorn Hirsch.
11. Gabriel Alexander.
12. Gogojewicz Tadeusz.
13. Grek Jan.
14. Hindes Salomon.
15. Iwiński Tomasz.
16. Jankowski Włodzimierz.
17. Kaczky Josel.
18. Kaliniewicz Jan.
19. Karpiński Michał.
20. Kindisch Jonas.
21. Kittner Henryk.
22. Komarnicki August.
23. Kopczyński Stanisław.
24. Kopytczak Teofan.
25. Kukawski Roman.
26. Kuziów Eliasz.
27. Kuźmiński Bolesław.
28. Lenczowski Józef.
29. Liebling Jakób.
30. Ostapczuk Jakób.
31. Pasternak Józef.

2 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 6 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

II. klasa *b*.

Stopień celujący:

1. Melcer Salomon.
2. Strawiński Edward.
3. Zahajkiewicz Włodzimierz.

Stopień pierwszy:

1. Dorzawetz Abraham,
2. Fritze Stanisław.
3. Horowitz Samuel.
4. Jaryczower Jakób.
5. Margulies Leib.
6. Moskwa Józef.
7. Muszyński Andrzéj.
8. Niwes Józef.
9. Parnass Józef.
10. Pineles Józef.
11. Plahner Samuel.
12. Preis Nuchim.
13. Rój Teodor.
14. Rosenblatt Isser.
15. Rozdół Emil.
16. Schwarzmann Aron.
17. Sereth Salomon.
18. Speiser Mojżesz.
19. Stesłowicz Włodzimierz.
20. Świtkowski Józef.

21. Szymański Michał.
22. Szwed Jan.
23. Thullie Jan.
24. Weissnicht Izaak.
25. Winiarz Roman.
26. Workiewicz Bolesław.

5 uczniów otrzymało stopień drugi, 3 stopień trzeci, 5 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa III. *a.*

Stopień celujący:

1. Łastowiecki Mikołaj.
2. Pytlar Grzegórz.

Stopień pierwszy:

1. Barbasch Rubin.
2. Biliński Józef.
3. Bogucki Stanisław.
4. Brykowicz Jan (starszy).
5. Brykowicz Jan (młodszy).
6. Chuderski Franciszek.
7. Cybulski Paweł.
8. Czubaty Włodzimierz.
9. Czwaczka Antoni.
10. Fischer Maurycy.
11. Freudenthal Fischel.
12. Ginsberg Ignacy.
13. Goldberg Maurycy.
14. Harmacij Grzegórz.
15. Herrscher Izaak.
16. Hołubowicz Izydor.
17. Hurysz Antoni.
18. Isterewicz Stefan.
19. Kahane Mojżesz.
20. Katz Wolf.
21. Korduba Miron.
22. Małecki Tadeusz.
23. Maryański Karol.
24. Melbechowski Mieczysław.
25. Sołtys Kazimierz.
26. Sytnik Władysław.
27. Teisseyre Jan.
28. Tyszkowski Stanisław.

1 uczeń otrzymał stopień drugi, 3 stopień trzeci, 9 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa. III. *b.*

Stopień celujący:

1. Iwańciw Mikołaj.
2. Mazurek Julian.
3. Rosenfeld Maurycy.
4. Schmidt Maryan.
5. Sobolewski Tadeusz.
6. Szczepański Jan.

Stopień pierwszy:

1. Lorber Mendel.
2. Łapczyński Łukasz.
3. Münz Nathan.
4. Pawłowski Jan.
5. Rathhauser Mojżesz.
6. Rużiczka Henryk.
7. Safir Markus.
8. Ślipyj Tymoteusz.
9. Stesłowicz Eustachy.
10. Sułyma Piotr.
11. Szeląg Józef.
12. Szenkirzyk Sabin.
13. Weinbeer Hirsch.
14. Wilczek Antoni.

3 uczniów otrzymało stopień drugi, 2 stopień trzeci, 11 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa IV. *a.*

Stopień celujący:

1. Chamulak Michał.
2. Dywer Jakób.

Stopien pierwszy:

1. Bach Hermann.
2. Blemer Izaak.
3. Brojaka Michał.
4. Conway Hermann.
5. Czarnecki Adam.
6. Dawid Hersch.
7. Derzko Joachim.
8. Franzos Juliusz.
9. Frucht Ludwik.
10. Frucht Nathan.
11. Gabriel Karol.
12. Gehler Jakób.
13. Goldberg Jakób.
14. Habel Antoni.
15. Hulewicz Zygmunt.
16. Grünberg Leib.
17. Jurczyński Eustachy.
18. Kittner Izaak.
19. Kohlberger Emanuel.
20. Korduba Piotr.
21. Sahanek Stanisław.
22. Siециński Piotr.
23. Skulski Julian.
24. Teitelbaum Leib.
25. Włosek Jan.
26. Wostrowski Ludwik.

3 uczniów otrzymało stopień drugi, 7 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa IV. *b.*

Stopień celujący:

1. Mieses Salomon.
2. Rybaczek Michał.
3. Sommerstein Salomon.

Stopień pierwszy:

1. Komarzański Mikołaj.
2. Kuhl Rudolf.
3. Liebling Ulo.
4. Olszewski Bronisław.
5. Onuferko Michał.
6. Orosz Ludwik.
7. Pihut Dymitr.
8. Reiss Wiktor.
9. Schulbaum Alexander.
10. Seher Mojżesz.
11. Skomorowski Eustachy.
12. Skomorowski Mieczysław.
13. Sobelsohn Efroim.
14. Sobelsohn Mendel.
15. Szafran Józef.
16. Taffet Józef.
17. Terkel Ozyasz.
18. Waltuch Lazar.
19. Warszylewicz Albin.
20. Wilczek Kazimierz.
21. Willner Nathan.
22. Zimmermann Leib.
23. Zuckermann Leib.

2 uczniów otrzymało stopień drugi, 6 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa V. *a.*

Stopień celujący:

1. Lewicki Julian.
2. Reiter Maryan.
3. Winter Ludwik.

Stopień pierwszy:

1. Bełkot Wilhelm.
2. Blaustein Nussen.
3. Feuerstein Izaak.
4. Frucht Markus.
5. Fuchs Samuel.
6. Grünhaut Joel.
7. Herdegen Ferdynand.
8. Hoszowski Zygmunt.
9. Jankowski Jan.
10. Jenner Adam.
11. Joszt Felix.
12. Kahane Nathan.
13. Katz Samuel.
14. Kęplicz Stanisław.
15. Koczyrkiewicz Andrzéj.
16. Kukawski Ignacy.
17. Łuczakowski Włodzimierz.
18. Maryański Ignacy.
19. Rosenbaum Izaak.

2 uczniów otrzymało stopień drugi, 4 stopień trzeci, 4 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa V. *b.*

Stopień celujący:

1. Pilipczuk Bazyli.
2. Rosenfeld. Fryderyk.

Stopień pierwszy:

1. Borzemski Wiktor.
2. Feld Samuel.
3. Freund Juda.
4. Gilewicz Bronisław.
5. Jurczyński Leon.
6. Koroluk Jan.
7. Lachmann Gustaw.
8. Löwensohn Jakób.
9. Łukasiewicz Eumeniusz.
10. Moszyński Alexander.
11. Pospiszill Adolf.
12. Rybaczek Jan.
13. Sołtys Mieczysław.
14. Sigall Dawid.
15. Spędakowski Stanisław.
16. Szandrowski Józef.
17. Taniaczkiewicz Miron.
18. Terkel Salomon.
19. Woroszyński Konstanty.

3 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 4 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotn.

Klasa VI.

Stopień celujący:

1. Heilmann Henryk.
2. Lewicki Włodzimierz.
3. Niementowski Dyonizy.

Stopień pierwszy:

1. Bałaziński Franciszek.
2. Bieder Simche.
3. Biedermann Adam.
4. Brandeis Oskar.
5. Chudy Jan.
6. Domaradzki Antoni.
7. Goedrich Karol.
8. Gogulski Józef.
9. Jampoler Emil.
10. Iżycki Kalixt.
11. Korzeniowski Michał.
12. Lazarus Oskar.
13. Lenczowski Adam.
14. Lichtenthal Joachim.
15. Mantel Rubin.
16. Muszyński Tadeusz.
17. Nagler Aron.
18. Partyka Teofil.
19. Pfützner Wilhelm.
20. Podoski Jan.
21. Pruszyński Zygmunt.
22. Romanowski Michał.
23. Sternschuss Adolf.
24. Szafran Stanisław.
25. Szarkowski Stanisław.
26. Szyrajaw Michał.
27. Weiger Filip.

5 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 9 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach ogzamin z jednego przedmiotu.

Klasa VII.

Stopień celujący:

1. Szmiger Jozafat.

Stopień pierwszy:

1. Auerbach Aron.
2. Baczyński Julian.
3. Barącz Grzegorz.
4. Barwiński Włodzimierz.
5. Czarniakowski Adam.
6. Derlica Teodor.
7. Horodyski Mikołaj.
8. Jarosiewicz Józef.
9. Jurjewicz Fryderyk.
10. Katz Chaskel.
11. Kittaj Jakób.
12. Kłodziński Maryan.
13. Kuzyk Władysław.
14. Landesberg Nachum.
15, Lewicki Maryan.
16. Mojseowicz Gustaw.
17. Rappaport Chaim.
18. Rawski Tadeusz.
19. Rosenfeld Fryderyk.
20. Rożałowski Tadeusz.
21. Safir Maurycy.
22. Silber Simche.
23. Stysłowski Mikołaj.
24. Thumin Józef.

2 uczniów otrzymało stopień drugi, 6 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa VIII. *a.*

Stopień celnjący:

1. Dniestrzański Stanisław.
2. Gold Jakób.

3. Landau Michał.
4. Lewicki Eugeniusz.
5. Sternschuss Michał.
6. Sternschuss Salomon.

Stopień pierwszy :

1. Atlass Juda.
2. Auerbach Fischel.
3. Barański Tadeusz.
4. Bieder Dawid.
5. Bladowski Jan.
6. Dąbrowski Teofil.
7. Dembiczak Władysław.
8. Derlica Mikołaj.
9. Dyszkiewicz Tadeusz.
10. Franzos Szmerl.
11. Gadziński Seweryn.
12. Hendrych Floryan.
13. Jabłonowski Stanisław.
14. Katz Aaron.
15. Kirchner Stanisław.
16. Kittner Jakób.
17. Korduba Teodor.
18. hr. Koziebrodzki Antoni,
19. Kruszelnicki Antoni.
20. Kwiatkowski Józef.
21. Lazarewicz Ignacy.
22. kniaź Puzyna Leon.
23. Seretny Emilian.
24. Stachiewicz Stanisław.
25. Zilz Julian.
26. Jawetz Fischel (prywatysta).

Klasa VIII. *b.*

Stopień celujący :

1. Madurowicz Maurycy.
2. Piepes Wilhelm.
3. Waligórski Stanisław.
4. hr. Baworowski Jerzy (pryw).

Stopień pierwszy:

1. Chomyszyn Grzegórz.
2. Dachowski Tadeusz.
3. Dankner Henryk.
4. Hoszowski Hilary.
5. Kramer Józef,
6. Kulczycki Paweł.
7. Mieses Izrael.
8. Nagler Dawid
9. Pakosz Zygmunt.
10. Pieńczykowski Adam.
11. Plahner Hermann.
12. Plasker Ozyasz.
13. Pułhuj Michał.
14. Rotter Gabryel.
15. Saphir Meylech.
16. Schiefermann Boruch.
17. Simowicz Michał.
18. Sommerstein Jakób.
19. Starzewski Rudolf.
20. Stein Chaim.
21. Steppan Jacenty.
22. Studzieniecki Józef.
23. Szarkowski Antoni.
24. Unter Baruch.
25. Verständig Bernhard.
26. Wagschal Hermann.
27. Wahrhaftig Max.
28. Zahajko Mikołaj.
29. Obniski Erazm } prywatyści.
30. Wnęk Stanisław }

Wynik egzaminu dojrzałości.

	publ.	pryw.	extern.
Do egzaminu dojrzałości przystąpiło uczniów	64	3	2
Chlubne świadectwo dojrzałości otrzymało	7	1	—
Za dojrzałych uznano . . .	41	1	—
Reprobowano na rok . . .	8	—	1
Pozwolono przystąpić po feryach do egzaminu poprawczego	8	1	1

Chlubne świadectwo dojrzałości otrzymali:

1. Dniestrzański Stanisław.
2. Landau Michel.
3. Lewicki Eugeniusz.
4. Madurowicz Maurycy.
5. Piepes Wilhelm.
6. Sternschuss Michał.
7. Sternschuss Salomon.
8. hr. Baworowski Jerzy (pryw.)

Świadectwo dojrzałości otrzymali:

1. Auerbach Fischel.
2. Barański Tadeusz.
3. Bieder recte Löwenstein. Dawid.
4. Bladowski Jan.
5. Chomyszyn Grzegórz.
6. Dachowski Jan.
7. Dankner Henryk.
8. Dembiczak Władysław.
9. Dyszkiewicz Tadeusz.
10. Gadziński Seweryn.
11. Gold Jakób.
12. Harasimowicz Ludwik.
13. Hendrych Floryan.
14. Hochhaus Abraham.
15. Hoszowski Hilary.
16. Jabłonowski Stanisław.
17. Katz Aron.
18. Katz Chaim.
19. Kirchner Stanisław.
20. Kittner Jakób.
21. Korduba Teodor.
22. hr. Koziebrodzki Antoni.
23. Kramer Józef.
24. Kulczycki Paweł.
25. Kwiatkowski Józef.
26. Lazarewicz Ignacy.
27. Mieses Izrael.
28. Nagler Dawid.
29. Pakosz Zygmunt.
30. Plasker Ozyasz.
31. kniaź Puzyna Leon.
32. Schiefermann Boruch.
33. Simowicz Michał.
34. Sommerstein Jakób.
35. Starzewski Rudolf.
36. Stein Chaim.
37. Szarkowski Antoni.
38. Unter Baruch.
39. Wagschal Hirsch.
40. Waligórski Stanisław.
41. Zilz Julian.
42. Jawetz Fischel (prywatysta).